د افغانستان اسلامي جمهوریت
لوړو زده کړو وزارت
ننګرهار پوهنتون
ښوونې او روزنې پوهنځی
پښتو څانګه

د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه

Ketabton.com

لیکوال او څېړونکی: پوهنمل محمد ابراهیم (همکار)
لارښود استاد : پوهاند ډاکټر زیورالدین (زیور)

کال ۱۳۸۸ ل

ketabton.com - The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ketabton.com - The Digital Library

د پیل خبرې

د الله (ج) ډېر شکر دی چې یو ځل بیا یې د پښتو ادب مسلکي غړو ، لارویو او مینه والو ته د یو علمي اثر د لیکلو ځواک را و باښه.

د لوړو زده کړو د وزارت د کړنلارې پر بنسټ د پوهنتون په علمي کدر کې شامل هر غړی د علمي ترفیع د لوړ والي لپاره یوه څېړنیزه موضوع د لارښود استاد تر نظر لاندې د یوې رسالې په بڼه بشپړوي.

د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي د پښتو څانګې د پرېکړې پر بنسټ ما ته له پوهنیارۍ څخه د پوهنملۍ علمي رتبې ته د لوړېدو لپاره د یو شرط په توګه (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه) تر سرلیک لاندې څېړنیزه موضوع د محترم پوهاند ډاکټر زیور الدین زیور تر لارښوونې لاندې غوره کړه. زما په اند په پښتو ادبیاتو کې لا تر اوسه په دې اړه چا د علمي رتبې د لوړېدو په موخه کوم اثر نه دی لیکلی ، دا چې نوموړې موضوع په پښتو څانګو کې د یو اساسي مضمون په توګه تدرېسېږي او له بلې خوا چا پرې کار هم نه دی کړی نو غوره مې وګڼله چې زه پرې خپله څېړنیزه هڅه پیل کړم او د پښتو ادب مینه والو او لارویو ته یوه ډېره په لاس ورکړم.

په دې څېړنه کې ما کوښښ کړی دی ، هغه څه چې لا تر اوسه په اکاډمیکه توګه په پښتو ادب کې څېړل شوي نه و زه یې وڅېړم او په زړه پورې اسانه او څرګندې بېلګې یې را پیدا کړم. په ټولیزه توګه په دې اثر کې د پیل خبرې ، سریزه ، د خوشحال خان خټک لنډ ژوند لید ، د بیان لغوي او اصطلاحي معناوې ، د بیان موضوع ، د بیان د علم ګټې ، د بیان درې ګونې څانګې ، سمبول ، د تشبیه لغوي او اصطلاحي معناوې ، د تشبیه رکنونه ، د وجه شبه بېلا بېل ډولونه ، د تشبیه زاویه ، د تشبیه غرض ، د تشبیه ارزښت ، تشبیه په ورځنیو خبرو کې ، د تشبیه بېلا بېل ډولونه ، پایله ، وړاندیزونه او ماخذونه راوړل شوي دي. د خپل علمي توان په اندازه مې کوښښ کړی دی چې هره برخه په پوره ډول وڅېړم.

د پورته موضوع د بشپړولو په لړ کې زه د خپل لارښود استاد محترم پوهاند ډاکټر زیور الدین (زیور) له سلا او مشورو څخه خورا ډېر خوښ یم ، مننه ترې کوم

ketabton.com - The Digital Library

چې وخت پر وخت يې خپلې نېکې ، علمي او ښوونيزې مشورې له ما څخه نه دي سمپولي ، په ورين تندي او ځوان احساس يې زما لار ښوونه کړې ده.

د ښاغلي پوهنمل فضل ولي (ناګار) کوروډان چې ده هم په خپلو لازمو مشورو نازولی يم.

همدا رنګه د خپلې څانګې له ټولو استادانو ، په ځانګړي توګه ښاغليو پوهنيار سيد غني (غني) او پوهنيار علا و الدين (حسام) څخه ډېره مننه چې د موضوع په ټاکلو او په اړوند يې له خپلو مشورو لرې نه يم ساتلی او په پای کې هغه ښاغلي هم په نېکې دعا سره يادوم چې ددې اثر په ليکلو کې ما د دوی له اثارو څخه ګټه اخيستې ده.

په درنښت

پوهنيار محمد ابراهيم (همکار)

يادوونه

ګرانو لوستونکو که تاسې له فهرست څخه موضوع پيدا کوئ هيله ده چې(۹)مخه د فهرست له شمېرې سره جمع کړئ د اړوندې موضوع مخ به پيدا کړئ. ځکه چې د فهرست شمېره له سريزې څخه پيل شوې ده.

درنښت

ketabton.com - The Digital Library

فهرست

عنوان ---------- مخ

د پیل خبرې ---------- الف

سریزه ---------- ۱

هدفونه (موخې) ---------- ۳

تېرو ماخذونو ته کتنه ---------- ۳

مواد او کړنلاره ---------- ٦

د خوشحال خان خټک لنډ ژوند لیک ---------- ۸

بیان ---------- ۳٦

د بیان لغوي او اصطلاحي معناوې ---------- ۳٦

د بیان موضوع ---------- ۳۷

د بیان د علم ګټې ---------- ۳۷

د بیان درې ګونې څانګې ---------- ۳۸

(۱) تشبیه (۲) مجاز (۳) کنایه

په تشبیه ، مجاز او کنایه کې د کلمو د کارولو توپیر ---------- ٤٠

ایا سمبول د بیان څانګه ده ؟ ---------- ٤٠

تشبیه ---------- ٤٤

د تشبیه لغوي او اصطلاحي معناوې ---------- ٤٤

د تشبیه رکنونه ---------- ٤٤

(۱) مشبه (۲) مشبه به (۳) د تشبیه توري (٤) وجه شبه

د تشبیه توري (ادات) ---------- ٤٦

د تشبیه وجه ---------- ٥۳

- تحقیقي وجه شبه ---------- ٥٤
- تخییلي وجه شبه ---------- ٥٤

ketabton.com - The Digital Library

- دوې ګونې (استخدامي) وجه شبه ---------- ٥٥

- مفرده وجه شبه ---------- ٥٦
- متعدده وجه شبه ---------- ٥٦
- مرکبه وجه شبه ---------- ٥٦
- عقلي وجه شبه ---------- ٥٧

د تشبیه زاویه ---------- ٥٨

- پراخه زاویه (غریبه یا بعیده) ---------- ٥٨
- تنګه زاویه (قریبه) ---------- ٥٨

د تشبیه نوي کول ---------- ٥٩

د تشبیه او تمثیل توپیر ---------- ٦١

د تشبیه غرض ---------- ٦١

د تشبیه ارزښت ---------- ٦٦

تشبیه په ورځنیو خبرو کې ---------- ٦٧

د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه --- ٦٩

١ – تشبیه د تورو د راوړو او نه راوړو له مخې ---------- ٦٩

الف – مرسله تشبیه ---------- ٦٩

ب – موکده تشبیه ---------- ٧٠

I – اضافي موکده تشبیه ---------- ٧٠

(تشبیهي اضافي، تلمیحي اضافي، سمبلیکي اضافي)

II- توصیفي موکده تشبیه ---------- ٧٢

III - موکده محض تشبیه ---------- ٧٣

٢ – د وجه شبه د راوړو او نه راوړو له مخې ---------- ٧٤

الف – مفصله تشبیه ---------- ٧٤

ketabton.com - The Digital Library

ب – مجمله تشبیه ---------------------------- ۷۴

- قریبه مجمله تشبیه
- بعیده مجمله تشبیه

ج – تمثیلي تشبیه ---------------------------- ۷۸

د – ناتمثیلي تشبیه ---------------------------- ۸۰

۳ - د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې ----- ----- ۸۱

الف – ملفوفه تشبیه ---------------------------- ۸۱

ب – مفروقه تشبیه ---------------------------- ۸۴

۴ – د غرض له مخې ---------- ---------- ۸۶

الف – عادي تشبیه ---------------------------- ۸۶

ب – غیر عادي تشبیه ---------------------------- ۸۷

- تفضیلي تشبیه ---------------------------- ۸۷
- مقلوبه یا معکوسه تشبیه ---------------------------- ۹۰

۵ – د عدد او شمېر له مخې ---------------------------- ۹۳

الف – جمع تشبیه ---------------------------- ۹۳

ب – تسویه تشبیه ---------------------------- ۹۴

۶ – د ماهیت له مخې ---------------------------- ۹۶

الف – محسوسه له محسوسې سره ---------------------------- ۹۶

ب – معقوله له معقولې سره ---------------------------- ۱۰۰

ج – محسوسه له معقولې سره ---------------------------- ۱۰۱

د – معقوله له محسوسې سره ---------------------------- ۱۰۲

۷ – د طرفینو د مرکبوالي او بسیطوالي له مخې ---- ۱۰۶

الف – بسیطه له بسیطې سره ---------------------------- ۱۰۸

ب – مرکبه له مرکبې سره ---------------------------- ۱۱۱

ج – بسیطه له مرکبې سره -------- -------------------- ۱۱۵

ketabton.com - The Digital Library

د – مرکبه له بسیطې سره ------------------------------ ۱۱٦
۸ – د طرفینو د قید له مخې ---------------------- ۱۱٦
الف – مقیده بسیطه له بسیطې سره ---------------------- ۱۱٦
ب – بسیطه له مقیدې بسیطې سره ---------------------- ۱۱۹
ج - مقیده بسیط له مقیدې بسیطې سره ------------------ ۱۲۰
د – مقیده بسیطه له مرکبې سره ------------------------ ۱۲۳
هـ - مرکبه له مقیدې بسیطې سره -------------------------- ۱۲٤
۹ – د قوت او ضعف له مخې ---------------------- ۱۲٥
الف – اعلی تشبیه ------------------------------------ ۱۲٥
• بلیغه تشبیه -- ۱۲٥
• مضمره یا ضمني (پټه) تشبیه ---------------------------- ۱۲٦
ب - منځنۍ تشبیه -------------------------------------- ۱۲۸
ج - ادنی تشبیه -- ۱۲۹
۱۰ - د حقیقت له مخې د تشبیه ډولونه ------------- ۱۳۱
الف – حقیقي تشبیه ------------------------------------ ۱۳۱
ب – وهمي تشبیه -------------------------------------- ۱۳۲
ج – خیالي تشبیه -------------------------------------- ۱۳۳
۱۱ – د ابتذال او ندرت له مخې -------------------- ۱۳٦
الف – نادره تشبیه ------------------------------------ ۱۳٦
ب – مبتذله تشبیه ------------------------------------ ۱۳٦
۱۲ – د شرط او نه شرط له مخې -------------------- ۱۳۸
الف – مشروطه -- ۱۳۸
ب – نا مشروطه --------------------------------------- ۱٤۰
۱۳ - د مقبولوالي او مردودوالي له مخې ------------ ۱٤۱
الف – مقبوله تشبیه ------------------------------------ ۱٤۱

ketabton.com - The Digital Library

ب–مردوده ---۱٤۱
وړاندېزونه ---۱٤۱
مناقشه---۱٤۲
پایله---۱٤۳
ماخذونه ---۱٤٥

ketabton.com - The Digital Library

سریزه

د بیان علم درې ګونې څانګې ، چې په راتلونکو مخونو کې پرې بحث شوی دی ، د ژبې او لیک د خوږوالي ، په زړه پورې والي ، څرګندتیا او د بلاغت او فصاحت په ګانه د ښکلي کولو یو اساسي شرط دی ، چې د دې علم لومړۍ اسانه او روانه څانګه (تشبیه) ده . عام وګړي ، شاعران او هغه کسان چې په ولس کې د ټوکو ټکالو طبع لري پخپلو خبرو کې له تشبیه څخه کار اخلي . هغه څوک چې په چاپورې ملنډې وهي یا د هغه بدي بیانوي کله کله پکې د وجه شبه د تضاد مسئله رامنځ ته شي . لکه : یو څوک ډېر غبي او نا لایق دی ؛ نو موږ ورته (افلاتون) کلمه کار وو ، چې افلاتون د خپل وخت ډېر ځیرک ، هوښیار او مشهور فیلسوف و ؛ خو دلته د نالایق او افلاتون تر منځ د وجه شبه تضاد د خلکو د خندا سبب ګرځي . یعنې افلاتون په عقل ، پوهه کې مشهور و او دی په جهالت او بې عقلۍ کې هماغومره شهرت ته رسېدلای دی .

پورته ذهنیت مخاطب ته ورکول د تشبیه کمال دی ، ځکه نو د دې علم د پوهانو نظر په دې خوا راواوښت او وخت په وخت یې پکې بکر اثار ولیکل ، چې د دې لړۍ په کړیو کې ما هم (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه) تر سرلیک لاندې یوه کړۍ ور زیاته کړه .

خوشحال خان خټک د پښتون قوم د ژوندي پاتې کېدو لپاره د الله (ج) له خوا ورکړه ده . دی د پښتو ادب په تاریخ کې د دویمې دورې د دویم پړاو هغه اتل دی چې هم یې په توره او هم یې په قلم پښتانه د نړۍ پر مخ وځلول . ده د خپلې تورې او قلم کار یوازې د الله (ج) د رضا له مخې خپل قوم ته په شعوري ډول وقف کړ ، نو ځکه یې دا احساس د بې احساسه پښتنو پر بنسټ را اوچت شوی او بې اختیاره یې له خولې او قلم را ووتل :

زه یې چالره وهم قدر یې چا زده
پــــه اور وسېزه دا تورې قلمونه
(۳٦م ۵۸۱)

ketabton.com - The Digital Library

خو خبره داسې نه ده چې ګڼې ده سمدلاسه خپله توره په لهاړو او قلم په دیوات کې ایښی دی ، بلکې بیا یې هم خپل هدف پر مخ وړی او یو ځل یې بیا خپلو ادبي هڅو ته په پام له خولې او قلمه دا بیت راووت:

درست دیوان مې لکه باغ د عالم ګنج دی
پـــــکې هـــــر رنګه ګلونه هـــــــر نهال
(۳۵ م ۳۹۸)

خوشحال خان خټک خو خپله دعوه وکړه خو د ثبوت لپاره یې کار په کار دی ، همدا لامل و چې ما دده په غزلو کې د تشبیه په ډولونو خپل څېړنیز کار پیل کړ، دا چې په دې وخت کې ادب هم پوره پرمختګ کړی دی ما هم د عربي ، دري ، اردو او پښتو معتبرو اثارو څخه په ګټې اخیستنې د تشبیه هغه ټول ډولونه پیدا کړل، چې نن په ادب او ادبیاتو کې دود دي. د نوموړي دا خبره چې (پکې هر رنګه ګلونه هر نهال) د تشبیه په اړه بالکل د کمال تر حده ثابته ده.

د نوموړي د غزلو تقریباً په (۲۱۵۰) بیتونو کې تشبیه راغلې ده ، دلته ما د خپلې څېړنې له مخې د خوشحال خټک د مختلفو اثارو له (غزلو) څخه هغه بیتونه راخیستي دي، چې زما د موضوع په بشپړوالي کې یې په څرګند ډول تړاو لاره ، د هرې ټاکلې تشبیه د موضوع د څرګندولو لپاره تر هر بیت وروسته مشخصه هماغه یوه موضوع روښانه شوې ده ، ځکه که موږ په یو بیت کې د یوې تشبیه په اړه هر اړخیزه لیکنه وکړو اصل موضوع پکې ورکېده او هم د لوستونکو لپاره د مضمون د تنوع د له منځه تلو چانس ډېرو.

د څېړنې په لړ کې که د نور شاعرانو د بېلګو راوړو ته اړتیا پېښه شوې ده او ما راوړي دي؛ نو دا به د هغې موضوع د ښه وضاحت لپاره وي، لکه د سمبولونو یا د تشبیه دنوي کولو په برخه کې یا د مردودې تشبیه د بېلګې په برخه کې د ناچارۍ په وجه مې د بل شاعر یو بیت بېلګه کړې ده ، ځکه د خوشحال په غزلو کې د مردودې تشبیه بېلګه زما تر سترګو نشوه.

ketabton.com - The Digital Library

دا چې دري او پښتو زموږ رسمي ژبې دي نو په ځينو ځايو کې مې د دري ليکوالو نظرونه کټ مټ په دري ژبه را اخيستي دي او عربي او اردو مې راژباړلي دي. پته دې پاتې نه وي د دري جملې د ميوند په فنټ کې ليکل شوي ، چې له پښتو جملو سره يې توپير وشي.

د ماخذونو ترتيب مې د ابجدو په بڼه راوړی دی ، همدارنګه د ځينو اثارو د چاپ نېټه نه ده څرګنده؛ نو ځکه يې د چاپ نېټه راوړل شوې نه ده.

د اثر د ليکلو پر وخت مې له ساده والي څخه کار اخيستی دی چې هر څوک ترې د خپلې علمي کچې په اندازه ګټه واخلي.

د لا څرګندولو لپاره تر ځانګړو څنګيزو سرليکونو لاندې د اثر په اړه خپل هدفونه ، تېر ماخذونو ته کتنه ، مواد او کړنلار راوړم:

- د نوموړي اثر د ليکلو هدفونه (موخې):

۱ - د مسلک له مخې محصلانو ، مسلکي غړو او مينه والو ته د تشبيه په اړه درسي مواد په لاس ورکول.

۲ - په پښتو ادب کې د خوشحال د غزلو په اړه لومړی اثر دی.

۳ – پښتو ادب د تشبيه له مخې له ګاونډيو ژبو سره برابرول.

٤ – د ځانګې ضرورت او موافقه په پام کې نيول.

٥ – نورو ليکوالو او کره کتونکو ته د نورو شاعرانو په دې اړخ (تشبيه) کې لار پرانستل.

٦ – د خوشحال خان ختک د عوه (چې زما په شاعرۍ کې هر رنګه ګلونه او ونې شته) ثبوت ته رسول.

٧ – د ذکر شوي اثر ليکنه له پوهنيارۍ علمي رتبې څخه پوهنملۍ علمي رتبې ته د لوړېدو په خاطر د يو شرط په توګه د پښتو ځانګې له خوا اسپارل او سرته رسول.

- تېرو ماخذونو ته کتنه:

د نوموړي اثر د ماخذونو په اړه مې خپل شخصي کتابتون ، د پوهنځي او پوهنتون کتابتون ، د ننګرهار د اطلاعاتو او فرهنګ رياست له کتابتون څخه ګټه اخيستې ده. هغه عربي ، دري ،اردو او پښتو اثار چې په اکاډميکه توګه د

ketabton.com - The Digital Library

لاربښوونو او نظرونو په برخه کې ترې استفاده شوې ده په لنډه توګه د ليکوال او اثر د نوم او نښتې په يادونه راوړم:

- ❖ د السيد احمد الهاشمي ، جواهر البلاغة فی المعانی و البيان و البديع اثر، چې په عربي ژبه ليکل شوی لومړی چاپ يې په(١٣٥٨ هـ) د مصر په الاعتماد بشارع حسن الاکبر مطبعه کې شوی او څلورم ځل په(١٣٦٩) د ايران د قم ښار د المصطفوی نومې خپرندويې ټولنې خپور کړی دی، چې ماله همدغه ايراني چاپ څنې استفاده کړې ده.
- ❖ د کامل احمد نژاد ، فنون ادبی ،چې پر (١٣٨٢ ل) کال په ايران کې چاپ شوی دی.
- ❖ د جلال الدين همايي، فنون بلاغت و صناعات ادبي ، چې پر (١٣٧٠ل) کال په ايران کې چاپ دی.
- ❖ د محمد علوی مقدم او رضا اشرفزاده ، معاني و بيان ، چې پر (١٣٨٤ ل) کال په ايران کې چاپ دی.
- ❖ د سيروس شميسا ، بيان و معاني، چې پر (١٣٨٣ ل) کال په ايران کې چاپ شوی دی.
- ❖ د محمد رضا شفيعي کدکني ، صورخيال در شعر فارسي ، چې پر (١٣٦٨ ل) کا په کابل کې چاپ شوی دی.
- ❖ د عبدالقيوم قويم ، فنون ادبي ، چې په کابل پوهنتون کې چاپ شوی دی.
- ❖ د محمد طاهر فاروقي ، فصاحت و بلاغت ، چې پر (١٩٥٩ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د عبدالروف بېنوا ، ادبي فنون ، چې پر (١٣٢٦ ل) کال په کابل کې چاپ شوی دی.
- ❖ د سمندر بدرشو ، د ادب مناره ، چې پر (١٩٥٨ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د فضل محمد ، ادبي ارمغان ، چې پر (١٣٨٣ ل) کال په کندهار کې چاپ شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

- ❖ د مشتاق مجروح یوسفزي ، زرګانی ، چې پر (۱۹۹۸ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د سید تسنیم الحق کاکا خېل ، روح ادب ، چې پر (۱۹۸۷ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د عبد الرحیم مسلم دوست ، خوږه ژبه ، چې پر (۱۳۷۹ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د صدیق الله رښتین ، پښتو ګرامر ، چې پر (۱۳۷۲ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د مجاور احمد زیار ، پښتو پښویه ، چې پر (۱۳۸۲ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

له پورتنیو کومو کتابونو څخه چې یادونه وشوه هر یو مې په پوره ډول لوستی خو زما د اثر په څېر په نوموړو اثارو کې داسې کومه ورته څېړنه نه ده شوې. ما د خپل اثر په بشپړولو کې له پورته ماخذونو څخه یوازې د تیورۍ په بڼه استفاده کړې ده او بیا مې د خوشحال خان خټک په غزلو کې د څېړنیز مېتود له مخې پلټلې دي.

د خوشحال خان خټک له هغو ټولو غزلو څخه چې د کابل او پېښور په چاپ شویو کلیاتو کې راغلې دي ، د ماخذ په توګه د بیتونو په غوره والي کې ترې استفاده شوې ده او همدارنګه خواره واره نور اثار ، چې د موضوع په بشپړولو کې یې راسره لاس کړی دی هم د ماخذ په توګه کټه اخیستل شوې ده .

وخت په وخت د مسلکي استادانو مشوره په ځانګړې توګه د لارښود استاد علمي او ښوونیزې مشورې مې په پام کې نیولې دي.

ketabton.com - The Digital Library

مواد او کړنلار:

د اثر د لیکلو په اړه د ځانګړې ، لارښود استاد او د لوړو زده کړو د انسجام او امور اکاډمیک موافقې له تر لاسه کولو وروسته مې خپل کار په لاندې توګه پیل او بشپړ کړ:

هغه ټول کتابونه چې د موضوع په اړه کره نظرونه او لارښوونې ترې لاسته راوړل شوي، له مختلفو کتابتونونو څخه تر لاسه کړل ، حتی ځینې سایډونه (برېښپاڼې) مې هم پسې وکتلې؛ خو هلته چې کوم مواد موجود و له ماسره یې اصل کتابونه په واک کې وو ، نو ځکه مې کتابونو ته ترجیح ورکړه.

له نوموړو کتابونو څخه مې د تشبېه په اړه اصطلاحګانې د یو فهرست په بڼه ترتیب او منظم کړې او بیا مې د هرې اصطلاح لپاره کره، څرګند او اسانه تعریفونه ولیکل. تر دې کار وروسته مې د خوشحال خان خټک هغه اثار وکتل، چې دده غزلې پکې چاپ شوې وې ، د هرې غزلې په هر بیت کې مې سوچ کړی که د تشبېه ډول راته معلوم شوی؛ نو هماغه اصطلاح مې ورته لیکلې او که زړه نا زړه به وم نو بیا مې یوازې تشبېه ورته لیکلې ، تر دې وروسته مې دا بیتونه په یوه کتابچه کې راټول کړي ،تر تشخیص وروسته مې بیا د فهرست په پام کې نیولو سره کټګوري کړي او هر بیت، چې د کومې اصطلاح لپاره پوره په څرګند ډول جوړ و هغه مې ورته بېلګه کړې ده.

کله چې دا برخه پای ته ورسېده خپل نظر مې په بیتونو کې د تشبېه او تعریف په اړوند له نورهغو استادانو ، چې په دې اړه یې پوهه لرله شریکا وه او په پای کې مې له لارښود استاد سره د لا کره والي په موخه مشوره کوله.

د یوې اصطلاح لپاره یوه بېلګه هم راوړل شوې ده او د اکثرو اصطلاحګانو لپاره تریوې ډېرې بېلګې راوړل شوي دي. د هرې اصطلاح اړوند شرحه د هماغې اصطلاح د بېلګې تر ذکر وروسته راوړل شوې د ه.

تر ډېره حده مې کوښښ کړی دی، چې موضوع سیستماتیکه وڅېړم او هم اړوند عنوانونه سیستماتیکه بڼه ولري ، لومړی لوی عنوانونه ، بیا څنګیز عنوانونه او فرعي عنوانونه راوړل شوي دي ، چې موضوع لوستونکو ته لا روښانه وي.

د موضوع په اړه د موضوع پېل ، منځ او پای په پام کې نیول شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

په پای کې باید ووایم ، چې د لوړو زده کړو وزارت هغه لاربنود ، چې د علمي ترفیعاتو لپاره د اصلي اثر د موضع د غوراوي او تهیه کولو لارې چارې پکې ښودل شوي او په (۱۳۸۸ل) کال رسماً پوهنتونونو ته لېږل شوی دی ددې اثر د لیکلو پر وخت په پام کې نیول شوی دی. په پای کې مو په دعاګانو نمانځم.

په درنښت

ketabton.com - The Digital Library

د خوشحال خان خټک لنډه پېژندنه

د خوشحال خان خټک کورنۍ:

د کوهاټ ضلع، د خټکو کور دی ، یعنې د خټکو لویه برخه پر کوهاټ پرته ده ، په کوهاټ کې د خټکو دوه لوی ښاخونه دي ، یو یې بولاق او بل یې تری دی. د خوشحال خټک د غور نیکه نوم اکوړي و ، چې په تری خټک پورې یې تړاو درلود. د ملک اکوړ په وخت کې هم د خټکو لویه برخه پر کوهاټ پرته وه ، خو ملک اکوړی له کوهاټه راغلی او د اټک پر خوا وشا د هغې بادشاهي لارې پر غاړه اباد شو، چې د اټک څخه د نوښار پر لور پېښور ته غزېدلې ده ، داسې ښکاري چې په هغه وخت کې هم د نوښار او اټک تر منځه خټک اباد و او ددې خټکو او د هغو خټکو چې له ملک اکوړي سره له کوهاټه راغلي وو ، اکوړی مشر شو اکوړي د سرای په نامه د مغلو د بادشاهي سړک پر غاړه یو کلی اباد کړ ، چې تر ننه پورې اباد دی او د سرای اکوړي په نامه مشهور دی.

اکبر بادشاه چې په دویم ځل دروه د کوهستاني سیمې په لور راغی نو د هغه جرنیل مان سنګهه او نورو معتمدینو ورسره د ملک اکوړي پېژندګلوي وکړه، مان سنګهه بادشاه ته وویل چې دا ملک په دې سیمه کې یو با رسوخه سړی دی. که بادشاه سلامت ده ته د اټک او پېښور ترمنځه د بادشاهي سړک ساتنه ورپه غاړه کړي، نو دی به دا کار په ښه شان سرته ورسوي. په دې وخت کې یو سفزو به د اټک په بادشاهي لارو چپاوونه وهل او قافلې به یې لوټلې، چې پر سړک امن نه و. بادشاه ته وویل شول چې د ملک اکوړي او د هغه د قبیلې له یوسفزو سره دښمني ده په دې بنسټ د خپل ذاتي او قبایلي غرضونو د سرته رسولو لپاره به هم ملک اکوړی په اخلاص سره د سړک ساتنه کوي. بادشاه ومنله او ملک اکوړي ته یې د نوښار او اټک تر منځه سیمه د جاګیر په ډول ورکړه ، پر دې سربېره ملک اکوړي ته په بادشاهي لار د محصول ټولولو حق هم ورکړل شو په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د ملک اکوړي له شهرت سره سم د خټک قبیلې نوم هم یاد شو. ګنې تر اوسه پورې

ketabton.com - The Digital Library

دومره په نوموړکي حالت کې پرته وه، چې په بابر نامه کې د پښتنو د ټولو لويو قبيلو يادونه کړې ده خو خټک يې ورکې نه دي ياد کړي. (۳۲ م م ۸ او ۹)

ملک اکوړي د درويش عرف چنجو زوی ، لومړی خټک و چې شهرت يې بيامونداو د خپل خدای (ج) ورکړي استعداد او قابليت له امله يې د جلال الدين اکبر توجه جلب کړه. ده ته ملک اکو هم وايي.

دی تری خټک و او د دوست محمد کامل د څېړنو له مخې د ټيري په توابعو پورې اړوند د کربوغې او سېدونکی و ، چې له خپلو خپلوانو سره د خفګان په وجه له هغه ځايه (خوړې) ته راغی او له خپل ټولي سره به د سونيالۍ په دره کې په چپاوونو مشغول و.

اما پرېشان خټک د منشي ګوپالداس د تاريخ ضلع پشاور د (۳۰۶-۳۰۸) مخونو په حواله وايي چې ملک اکوړ خان له کربوغې څخه نه و، بلکې د څوترې (څوتره) اوسېدونکی و او له هغه ځايه يې کوچ کړی دی. (۱۰ م م ۹ او ۱۰)

خوشحال خان خټک د سرای اکوړه خټک په اړه وايي:

رحمت په اکوړي شه چې يې ونيوه ځای سرای
چې ښه فهم يې وکړې باور وکړه ځای دی ځای
تور غر يې د هوډي دی تر تېراه پورې سم تللی
نيلاب و لنډي دواړو عجب سر ايښی په پای
پرې سازه لويه لار د هندوستان و خراسان ده
ګذر يې د اټک دی چې ترې ترس کا شاه ګدا
پکې مېشته مې زويه ،خليخانه لمسي،اولس دی
چې څوک پکې مېشته دي په امن اوسه د خدای
اسمان ځني جدا کړ لاس د چا ، رسي اسمان تــــه
خوشحال له سرايه نه دی جدا شوی په خپل رای
(۳۵ م م ۲۲۹ او ۲۳۰)

د ملک اکوړي دغه جاګيرداري او منصبداري دده اولادې ته په ميراث پاتــه شوه او دده په کورنۍ کې کلونه کلونه له يو نه بل ته ورسېده.

ketabton.com - The Digital Library

کله چې ملک اکوړی له خپل زوی یوسف خان او ملګرو سره د نازو خان بولاق خټک له لاسه ووژل شو . له ده اته زامن پاتې وو ، چې مشر یې یحیی خان نومېده او قبیلې یې دی د خپل مشر په توګه ومانه. ده ژر د خپل پلار او ورور بدل واخیست. دغه وخت د خټکو خېلونو تر منځ خپل منځي شخړې موجودې وې ، ځینې خېلونه د یحیی خان په سرداری راضي نه وو.

ددغو دښمنیو او شخړو درې ځلور کاله شوي وو ، چې یوه ورځ یحیی خان نوښار ته روان و ، سینیو خټکو ورته لار نیولې وه. دی او دده زوی عالم خان دواړه یې ووژل د یحیی خان تر وژل کېدو وروسته قبیلې شهباز خان خټک (۱۰۰۰-۱۰۵۰ هـ ق) خپل مشر وټاکه. شهباز خان د خپل پلار او ورور د بدل اخیستو لپاره د سینیو خټکو پر کلیو حملې وکړې ، سیني خټک غروته وختل. د ملک ښادي خان زوی ووژل شو د خټکو سرداري په دې توګه تر شهباز خان را ورسېده. (۱۰ م ۱۲)

د خوشحال خان زوکړه:

خوشحال خان خټک د مغل شهنشاه نورالدین جهانګیر (۱۰۱٤-۱۰۳۷هـ) (۱٦۰۵ – ۱٦۲۷ ع) په زمانه کې د ۱۰۲۲هـ ق کال د دویمې خور په میاشت ، چې د ۱٦۱۳ ع کال د مې یا جون له میاشتو سره سمون خوري ، له پېښور نه ۳۵ میله ختیځ لور ته په سرای اکوړه کې چې د لنډې سیند په سهیلي غاړه پروت دی د شهباز خان کره وزیږېد. (۳٦ م ۸)

په یوه قصیده کې چې ده د خپلې کورنۍ حال احوال پکې راوړی د خپل ځان او نیکونو په اړه یې څو بیتونه راوړو:

راشـــــه واوره دا داســــتان	نیک و بـــد پکې عیان
هم عبرت هـــم نصیحت دی	پرې دې پـوه شي دانایان
زه خوشحال د شهباز خان یم	چې تورزن یم کان په کان
شهباز خـــان د یحیی خان وو	چې بـــل نه و هسې ځوان
یحیی خـــان د اکــــوړي وو	چــــې په توره شو سلطان
د هجرت زر دوه ویشت سن وو	چـــــې زه راغلم په جهان

ketabton.com - The Digital Library

هـــغه کال پــــــوره پنځوس و   چې شهـيد شو شهباز خان
د هـــغـــــه دور بـــــاد شاه و   قـــــــدر دان شاه جهان
د پـــــــلار ځـای یې وما راکړ   په اولـــــس شوم حکمران

(۳٦ م م ۵۸۱ او ۵۸۲)

زده کړه:

د خوشحال خان خټک زده کړه سیستماتیکه بڼه نلري او هم یې د زده کړې په اړه پوره څرګندونې نه دي کړي. که څه هم نوموړي د خپل ژوند اکثره پېښې په نظم کړي دي او د ځان او کورنۍ په اړه یې ډېر څه په څرګند ډول راوړي دي، خو د خپلو زده کړو په اړه یې داسې څرګند څه په لاس کې نشته په دې اړه هېوا د مل په خپل اثر (ننګيالی د زمانې) کې د ځينو څېړونکو ليکنې راوړي چې زه يې دلته اړينې بولم:

په دستار نامه کې راغلي دي: ((زموږ استاد اویس صدیق ملتاني ډېر بزرګ متبرک سړی و ، د علوم ظاهري او باطني بهرور و ...))

له دې پورته يادونې سړی دومره پوهېږي چې خوشحال خان له شاه اویس ملتاني نه زده کړه کړې وه ، هغه يې استاد و . خو لکه استاد کامل چې ويلي دي:

((دانه ده ښکاره چې له هغه نه خوشحال خان کله ، چېرې او څومره وخت زده کړه کړې ده.))

پرېشان خټک ويلي دي چې د ځينو خلکو دا خيال دی چې خان په ملتان کې هم درس ويلی دی، خو ځينې بيا وايي کېدای شي شاه اویس ملتاني دې په پېښور کې تدريس کاوه ځکه چې پېښور هم د ديني علومو مرکز و.

د خوشحال خان خټک د زده کړې په باب سړی دا ويلای شي چې ده د کور په جومات او يا سيمه ييزه مدرسه کې درس ويلای دی. اما دانه ده ښکاره چې ده څومره وخت او د ژوند تر کوم کال پورې د زده کړې لړۍ جاري ساتلې ده. په استادانو کې يې يوازې دشاه اویس ملتاني نوم څرګند دی نور استادان يې نه دي معلوم....

خو که چېرې سړی د خوشحال بابا ټول اثار مطالعه کړي نو ورته ښکاري چې دده خارق العاده استعداد د زده کړې او مطالعې له لارې روزل شوی دی او د غو زده کړو يې بيا په اثارو کې خپل ځان ښکاره کړی دی.

ketabton.com - The Digital Library

عبدالحی حبیبي د خوشحال مرغلرې د مقدمې په (۱۸ مخ) کې لیکلي دي:
((خوشحال خان په کوچنیوالي کې د خپلې زمانې مروج علوم ټول ویلي وو. دده له کلامه ښه ښکاريږي چې ده اسلامي علوم لکه: فقه، حدیث، تفسیر او نور عقلي او فلسفي علوم، لکه: منطق، حکمت، ادبي علمونه، د فصاحت او بلاغت اصول، لکه: معاني، بیان، عروض، قافیه او نور ټول ویلی او پرې عالم و.))
د خپل وخت له ځینو مشهورو عالمانو سره یې ناسته ولاړه هم درلوده، له هغو څخه یو هم مولانا عبد الحکیم سیالکوټي (۱۰٦۷ هـ ق مړ) دی. دی د جهانګیر او شاه جهان په دورانو نو کې د نیمې وچې له جیدو عالمانو څخه و. خوشحال خان په دستار نامه کې راوړي دي: ((عالم العلما مولانا عبد الحکیم سیالکوټی مې په خپله ویو ښتېده، لکه: مسطور شول....)) په کلیات کې یې دده په باب لولو:

مولانا عبدالحکیم د دنیا د دین حکیم
د جوګیانو وګروه ته په تعظیم و په تکریم
(۱۰ م م ١٤-١٦)

واده او اولاده

خوشحال خان خټک په (۱۰٤۰ هـ) کال د ۱۸ کالو په عمر واده وکړ، د واده په ورځ پرې سخته تبه راغلې وه، چې په خپلې ورا پسې هم لاړ نشو. هېواد مل لیکي چې په ناوې پسې د خسر کورته نشوای تللای، ناوې یې انا (قذیفې) راوسته. دی له تبې تاوېده لوڅې پوڅې یې درلودې. دده د خولو کولو لپاره یې مور او څو نورو ښځو برستن پرې ټینګه کړه، تر دې حده چې خان بې هوښه نه بلکې داسې فکر کېده چې مړ دې وي. ښځو شور فغان پېل کړ، مګر الله تعالی دی وساته، ساه پکې وغړېده، دولس ورځې وروسته خو له پرې راغله. لږ پر حال راغی خلک یې و پېژندل او خپله ناوې یې ولیده چې سرته یې ناسته وه.
دا و د خوشحال خان د لومړي واده لنډ بیان چې تاریخ مرصع په ډېر تفصیل او په زړه پورې بیان کړی دی، خو دا باید وویل شي، چې خوشحال خان څو نور ودونه هم کړي وو چې شمېر او وختونه یې خوشحالپوهانو نه دي ښودلي او دخان په اثارو کې یې هم یاد نه دی راغلی. (۱۰ م م ۱۸ او ۱۹)

ketabton.com - The Digital Library

خوشحال خان خټک څو ودونه کړي وو. پر نکاحي مېرمنو سربېره يې په حرم کې وينځي هم درلودې. له دغو مېرمنو او وينځو څخه يې د شپېتو شاو خوا زامن او يو د پرش لونې زېږيدلې وې.

د تاريخ مرصع په (۲۵۸-۲۵۹مخونو) کې راغلي دي: ((... واضع دې شي ، خان علين مکان ته حق تعالى شپږ پنځوس فرزندان نارينه کرامت کړه ، په دا واړو کې خان جنت مکان و الانښان چې والد د مولف دى ، اثر او ولي عهد و .... سعادت خان ، بهرام خان ، نظام خان ، يحيى خان او شهباز خان دا شپږ واړه له يوې موره و .....))

خان هم په خپل ديوان کې وخت په وخت د خپلو زامنو شمېر ښودلی دی دا شمېر يو ډول نه دی کله زيات او کله لږ ، لکه په يوه څلوريزه کې وايي.

په شمار مې زويه تر شپېته زيات دي
نيمګي به مړه وي نيمګي حيات دي
چې را څرګند شول په کاروبار کې
تردې ژوند يو بهتر اموات دي

ketabton.com - The Digital Library

په یوه بل بیت کې وایي:

که پنځوس دي که شپېته دي داغ د زړه دي
یـــــــو څـــــو لاپکې افت شول تر دا میانه

بل بیت دی:

اته ویشت لرم زویه نشته یو د بل په رنګ

خان د خپلو ځینو زامنو د زوکړې تاریخي قطعې په دري نظم کې ویلي دي او دا قطعې افضل خان خټک په تاریخ مرصع کې راخیستي دي. پر اشرف خان، سعادت خان، بهرام خان، نظام خان، یحیی خان او شهباز خان سربېره چې له یوې موره وو. د څو نورو زامنو نومونه یې چې د خان له کلامه او تاریخ مرصع نه لاس ته راځي دادي: عبد القادر خان، صدر خان، عابد خان، نصرت خان، سکندر خان، ګوهر خان، عجب خان، آزاد خان، عبدالعزیز خان، خالد خان، طاهر خان، بختناک، جلال خان، عادل خان، جعفر خان، اکبر خان، عبد الرحمن خان، نجابت خان، ابو الخیر خان، فرحت خان، مومن خان، زاهد خان، حامد خان، عادل خان، بشیر خان، اسمعیل خان، یوسف خان، کمال خان، محبت خان، علاوالدین خان، فتح خان، نوروز خان، شاه علي خان، جنګي خان، مشکر الله خان، او نور.... د خان د لوڼو شمېر تاریخ مرصع (۳۱) ښودلای دی:

خو په فراقنامه کې خان دا شمېره دوه د پرش ښودلې ده.

د لوڼو په نومونو کې یې د دوو نومونه موږ ته ښکاره دي، یوه بي بي تاجه او بله بي بي حلیمه. (۱۰م م ۱٦۸ او ۱٦۹)

په پورته زامنو او لوڼو کې یې ځینې د پښتو ژبې تکړه لیکوال او شاعران تېر شوي دي.

ketabton.com - The Digital Library

خوشحال خان ختک ته د قبیلې مشري ورسپارل کېدل

د ختکو او یوسفزیو تر منځ کلونه دښمني پرلپسې پر یو بل د بریدونو په نتیجه کې لا پسې تازه کېدې په (۱۰۵۰ هـ ق) کال شهباز خان له یو سفزیو سره په جګړه کې ډېر سخت ټپي شو خوشحال خان ختک هم ډېر سخت ټپ خوړلی و. شهباز خان د همدې زخم له سببه پنځوس ورځې وروسته د پنځوسو کالو په عمر مړشو. دا چې خو شحال خان ختک د پلار مشر زوی و نو قبیلې دی د سردار او مشر په توګه و مانه. ښاغلی کامل لیکي:

((په ۱۰۵۰ سنه هـ(۱٤-۱٦٤۰ع) کې اکا خېلو چې د یوسفزو د کمال زي تپې خلق د مالیې له ور کولو نه انکار و کړ، د رمضان په وروستیو کې شهباز خان په دوی حمله وکړه خوشحال هم ورسره و. د بلړ د کندې په خوا کې د مردان په ضلع کې طورو او مایا و ته نزدې د ختکو اویو سفزو جنګ وشو. شهباز خان یو لویګنده په غشي ولګیدو. تر بور ساقي بیګ یې ومړ...

شهباز خان پس له پنځوسو ورځو د پنځوسو کالو په عمر پر (۱۰۵۰ هـ ق) کال د شوال په پنځم دزیارت په ورځ چې د (۱٦٤۱ ع) کال د جنوری له اتلسمې سره سمون خوري. په حق ورسید.)) (۳٦ م ۱۰)

کله چې خوشحال خان ختک د خپلې قبیلې مشر کېږي شاه جهان هم دده مشري تایید وي. چې خوشحال خان ختک یې په یو ځای کې داسې بیان کوي.

د هــــغه دور بادشاه و قـــدر دان شاه جهان
د پـــلار ځای یې وماراکړ په اولس شوم حکمران
(۳٦ م ۵۸۲)

خوشحال خان ختک د پلار په ژوند د قبیلي د مشرۍ پر وخت له مغلو سره پوره ډېرې وهلې دي، چې د موضوع د اوږدېدو د مخنیوي لپاره یې دلته راوړل اړین نه بولم که څوک یې د لوستو هیله لري، ننګیالی د زمانې، کلیات خوشحال خان ختک د کامل په سریزه ماخذونه کتلای شي.

ketabton.com - The Digital Library

خوشحال خان ختک د مغلو په بند کې:

په (۱۳۷٤ هـ) کال کې امیر خوافي چې خلکو په سید امیر خان مخاطب کاوه د کابل صوبه دار و ، ده له اورنګزیب (ابو المظفر محی الدین محمد اورنګزېب) سره وکتل ، د هغه له غوږه یې دا خبره تېره کړه ،چې تر څو د ځمکو ځینې خاوندان نیول شوي نه وي ، تر هغې د رهدارۍ د باج د ممانعت احکام نافذېدای نشي. د دې غشي نخښه په اصل کې خوشحال خان ختک و ، او اورنګزېب پر تخت د دویم ځل ناستې سره سم (روژه ۱۰٦۹ – ۱۰۷۰ هـ) د غلې او د ځینو نورو جنسونو د ټکس د معافۍ حکم کړی و.

له دې حکم سره سم عامو وګړو ته ډېره ګټه ورسېده او په سر کاري بودیجه کې د ۲٥ لکو روپو کمې راغلی و. د دې حکم اثر په څرګند ډول ځمکه لرونکو (خانانو) او جاګیردارانو په ګټو هم پرېواته. مګر د دې خبرې هېڅ ډول شهادت نشته چې د دې حکم تر جاري کېدو وروسته خوشحال خان ختک د څه ډول سرغړونې یا نافرمانۍ څرګندونه کړې وي. بلکې هغه هم همغسې د حکومت منونکی او وفادار و او د حکومت له مخالفانو سره به یې جنګونه کول. سمه خبره داوه چې دا چل سید امیر خوافي د خپل مرستیال میرزا عبدالرحیم (چې په پېښور کې و) او د خوشحال خان په منځ کې د خفګان او د خوشحال خان ترونو بهادر خان او فیروز خان سره د سازش په سبب جوړ کړی و. میرزا عبدالرحیم سید امیر خان خوافي ته ویلي و ، چې تر څو پورې ته یو څو لوی لوی سړي بندیان نه کړې تر هغې ستا د صوبه دارۍ نقش نشي کېنېناستی او د خوشحال خان ترونو ورسره پنځوس زره روپۍ کړې وې. سید امیر خان بادشاه ته ګونګه او مجمله وینا کړې وه. نه یې ورته د چا خاص سړي نوم اخیستی و او نه یې د چا د نیولو اجازت اخیستی و. خو ورته یې ووې چې دلارې د ټکس د منع کېدو د احکامو د پلي کولو لپاره د زور زیاتي د څرګندولو ضرورت دی. کله چې باد شاه ورته د دې اجازه وکړه نو پېښور ته راغی او خوشحال خان یې د سلا مشورې لپاره پېښور ته راوغوښت. د (۱۳۷٤ هـ) کال د څلورمې خور په وسط چې د جمعې ورځ وه خوشحال خان پېښور ته راغی ، دربار ته یې ځواب ولېږه چې زه راغلم. ځواب راغی چې سبا دربار ته ځان حاضر کړه ، درې ورځې تېرې شوې خو دربار ونه شو په پای کې د دصوبه دار سکرتر د ګجرات

ketabton.com - The Digital Library

شیخ خوشحال خان ختهک ته ځواب وکړ ،چې ماته د مشورې لپاره راشه کله چې خوشحال خان ورغی هغه یې ونیوه او پنځه منی ببړی یې ورپه پښو کړې د خوشحال ترونو له صوبه دار نه خلعتونه واخیستل ، ختهک د دوی وژلو ته جوړ شول. خوشحال خان منع کړل د خوشحال په نیولو کې چې کومو کسانو برخه لرله د هغوی ذکر دی په خپلو نظمونو کې ځای پر ځای کوي. . .

خوشحال خان دوې میاشتې په پېښور کې وساتل شو ، کله چې یې د صوبه دار د پنځوسو زرو روپو غوښتنه رد کړه ، نو د هندوستان په لور روان شو د (۱۳۷٤ هـ) کال د روژې په (۱۵ مه) یا (۱٦ مه) هندوستان ته ورسول شو.

هلته د نومړي ورورو میرباز خان ، تر بور یې باقي خان او زوی یې سعادت خان مخکې ترده رسېدلي وو او له محمد امین خان میر بخشي (چې د اورنګزېب خاص نژدې کس او لوی منصبدار و) سره لیدلي وو.

محمد امین خان او د خوشحال خان د زړور افسر اصالت خان وراره یعنې سید میران المخاطب په میر خان (د خپل خان زوی) د خوشحال خان د خلاصې ډېر کوښښ وکړ. خو خوشحال خان خوشې نه شو ، نو میر باز خان ، باقي خان او سعادت خان بیرته هېواد ته راستانه شول... خوشحال خان د قید قریباً دوه نیم کاله په دهلي او د جیپور په ریاست کې د رنتهبور په کوټ کې تېر کړل د ذیعقدې په پنځمه د رنتهبور له کوټ نه راوستل شو او بیا اګرې ته یوووړل شو او هلته له بنده خوشې کړل شو ، خو په دې شرط چې هېواد ته به نه ځي او همدلته نظر بند وساتل شو.

خوشحال خان ختهک د قید او بند پر وخت په نظم او نثر کې ډېر څه لیکلي دي چې تر ټولو ارزښتمن اثر یې (دستار نامه) ده چې د لومړي ځل لپاره پکې د ساده نثر د لیکلو هڅه او دودونه شوې ده.

اخر هم د هرې شپې پای وې دی هم پر (۱۰۷۹ هـ) کال له مهابت خان (چې د کابل صوبه دار مقرر شوی و) سره یو ځای خپل هېواد ته راغی. (۳٦ م م ۱۷ـــ۲۰)

ketabton.com - The Digital Library

د خوشحال خان ختټک جګړې

زه د موضوع د لنډون لپاره دلته يوازې د خوشحال خان ختټک د ځينو مشهورو جګړو دنومونو او نېټو په راوړو بسنه کوم:

۱ – په(۱۰۳۵ هـ) کال د بهاکو خان يوسفزي د بولاقو پر ختټکو حمله او شهباز خان يې د مرستې لپاره له يو واړه لښکر سره مقابلې ته ورغی ، چې خوشحال خان هم په دې جګړه کې د ديارلسو کالو په عمر د لومړي ځل لپاره ګډون کړی دی.

۲ – پر ۱۰۴۲ هـ کال پر عيسی خيلو يې بريد کړی دی چې ځينې همدا کال ښيي ځينې وايي چې څو ترې ته ترتګ وروسته يې دا حمله کړې ده.

۳ – پر (۱۰۵۰ هـ) کال اکا خېلو د ماليې په ورکولو کې ناغيړي کړې وه ، په همدې بنسټ شهباز خان د روژې په وروستيو کې له يو واړه لښکر سره د اکا خېلو پر سيمه بريد وکړ ،چې خوشحال خان او جميل بېګ هم له شهباز خان سره ملګري و.(۳٦م م ۹ او ۱۰)

٤ – پر (۱۰۵۱ هـ) کال د کانګړې سوبه

۵ – پر (۱۰۵٦ هـ) کال د بلخ او بدخشان جنګي پېښې

٦ – پر (۱۰٦۳ هـ) کال له بنګښو سره جګړې

۷ – پر (۱۰۷۰ هـ) د تيرا مهم

۸ – پر (۱۰۷۰ هـ) کال يې له يو سفزيو سره جګړې

۹ – پر (۱۰۷۳ هـ)کال له باغيانو سره جګړې

(۱۰ م م ۳۲-٤۲)

۱۰ – پر (۱۰۸۳ هـ) کال د خيبر جګړه

۱۱ – پر (۱۰۸۳ يا ۱۰۸٤) هـ کال د خوشحال خان او بهرام خان تر منځ وړې جګړې

۱۲ – پر (۱۰۸٤ هـ) کال له بنګښو سره جګړه

۱۳ – د (۱۰۸٤ هـ) په پای کې د کرپې او نوښار جګړې

۱٤- پر (۱۰۸٦ هـ) د ګنبت جګړه

۱۵ – پر (۱۰۹۱ هـ) د ډوډې جګړه

(۳٦ م م ۲۲-۳۰)

ketabton.com - The Digital Library

همدارنګه نورې ورې او خال خال جګړې يې کېداى شي په نورو کتابونو کې په پوره تفصيل سره راغلې وي.

د خوشحال خان مړينه

خوشحال خان د ژوند په وروستيو کې په ډمبره نومي غره کې پناه واخيسته، خو ډېر ژوندى پاتې نه شو د (۱۱۰۰ هـ) کال د ربيع الثاني مياشتې په (۲۸ مه) نېټه د جمعې په ورځ هملته په حق ورسېد .

انالله و انا اليه راجعون ه

(۳٦ م ۳۱)

د نومړي قبر اوس په سراى اکوړه خټک کې دى.

ketabton.com - The Digital Library

د خوشحال خان خټک فرهنګي اړخ ته یوه لنډه کتنه

نه بـه زما غوندې بل ننګيالی راشي
نه به زما غوندې بل جنګيالی راشي
خــټک لاپر پرېږده په درست افغان کې
عــجب که هسې فرهنګيالی راشي
(۱۰ م ۱۷۰)

د خوشحال خـان خټـک د پورتـه څلوريزې پـه پـام کې نيولـو سره دده د ژونـد درې عمده خواوې تر سترګو کېږي: ننګ ، جنګ او فرهنګ.

د ننګ او جنګ خواوې یې ډېرې په بوللو پورې اړه لري او د فرهنګ برخه یـې بيا په غزلو څلوريزو او قطعو کې تر ډېره حده تر سترګو کېږي.

د فرهنګ معنی ده ادب ، تربيت ، علم ، معرفت ، دودونه ، د یوقوم د هنرونو مجموعه او یا هغه کتاب چې د یوې یا څوژبـو د لغـاتو شـرحه پکـې راغلـې وي. (۸ م ۷۲۹)

خوشحال خان خټک د ژوند داسې خوا نه ده پرېښې چې په هغې یې په نثر یـا نظم څه ليکلي نه وي. خوشحال خټک د خپل فکر ملغلرې د ليک په دوو بڼو (نثر او نظم) تر موږ رارسولي دي. لومړی یې هغه اثار چې په نظم کې یې ليکلي د موضـوع د اوږدوالي د مخنيـوي لپـاره یـې یـوازې نومونـه راوړم اوبیـا بـه یـې د نثـر د برخـې د اثارو د نوم یادونه بسنه وکړم.

الف - د خوشحال خټک د منظومو اثارو نومونه:

I- تخليقي منظوم اثار:

(۱) کليات (۲) فراقنامه (۳) پښتو منظومه بازنامه (٤) سـواتنامه (٥) فـضل نامـه (٦) فالنامه (۷) طبنامه. (۱۰ م م ۱۷۷-۲۰۳)

II- منظومې ژباړې:

ketabton.com - The Digital Library

(۱) نام حق (۲) اخلاقنامه.

ب- منثور اثار:

(۱) بیاض (۲) دستار نامه (۳) ساعتنامه.

د -د خوشحال ختېک هغه اثار چې یوازې نومونه یې څرګند دي:

(۱) هدایه (۲) ریاض الحقیقت (۳) فرخنامه (٤) عنایه (٥) آیینه (٦) رساله مناظره

(۷) کفایه (۸) تفسیر سورة یوسف.

هـ- زنځیری:

(۱۰ م م ۱۷۷- ۲۰۳)

ketabton.com - The Digital Library

د خوشحال خان خټک شعر

د خوشحال خټک د شاعرۍ دېگ دده د عمر په شل کلنۍ کې پر نغري ایښودل شوی او د خپل عمر په شپېته کلنۍ کې یې د پوخوالي دعوه کړې ده ، دده نظر د خپل شعر په اړه همدا دی چې پوره څلوېښت کاله ده د شعر ویلو او لیکلو ریاضت کړی دی. دا چې د انسان عمر څلوېښت کلنۍ ته ورسېږي نو بیا یې عقل پوخ شي ، حضرت محمد (ص) هم په څلوېښت کلنۍ کې پیغمبر شه ، همدارنګه په دنیایي قانون کې هم هغه څوک چې څلوېښت کاله عمر ونه لري د ولسمشرۍ د کاندیدیدو او انتخابېدو حق نه لري. ده هم د خپل شعر د پخوالي دعوه تر څلوېښت کاله شاعرۍ وروسته کړې ده. دی وایي:

پــه شل کاله کې دیګ زما د شعر په اور بارشه
په دا دور مې پوخ کړ چې شپېته کاله مې تللي
(۳٦ م ٦۲۳)

خوشحال خان خټک خپل ټول کارونه د خاصو غرضونو له مخې کړي دي داسې نه ده چې هر حرکت ده بې فکره او د وخت د ضیاع لپاره کړی وي ، دی وایي:

په پښتو شعر چې ما علم بلند کړ
د خبرو ملک مې فتح په سمند کړ
په پارسۍ ژبه مې هم ژبه ګویا ده
په پښتو ژبه مې خلک بهرمند کړ
په تازه تازه مضمون د پښتو شعر
په معنی مې د شیراز او د خجند کړ
(۳٦ م م ۵۳۳_۵۳۵)

سره له دې چې دا هر څه خوشحال خان د پښتنو لپاره قصدي کړي، خو بیا هم د الله(ج) ورکړه یې بولي او وایي چې دا د الله رضا وه، چې پښتانه دې په شعر او شاعرۍ پوه شي نو ځکه یې زه په شاعرۍ ګویا کړم.

ketabton.com - The Digital Library

مګر زه يې چې ګويا په شاعرۍ کړم
پښــــتانـــــه يـې پوهـول ايزدتعال
(۳٦ م ٥٤١)

خوشحال خان خټک په نظم کې د هغه وخت د مشترکو نظمونو ټولې جولې په پښتو کې وکارولې او نورو ته يې هم همدا سپارښتنه کوله، چې پښتو ژبه دې په علمي ،ادبي او تاريخي لحاظ مخکې لاړه شي او تر دې حده پرې مين دی.

فـــــارسي شعر مـــــــې هم زده سليقه لرم د واړه
پښتو شعر مې خوښ شو هر څوک خپل ګڼي ښاغلي
(۳٥ م ٤٦٨)

همدا رنګه د محتوی له مخې ځينې څېړونکي په دې نظر دي ،چې د ژوند داسې خوا به نه وي چې خوشحال خان خټک له هغه وخت سره څه پرې ليکلي نه وي.

د فنونو له مخې خوشحال پخپل کلام کې د فصاحت ، بلاغت ، بديع ، تشببه ، استعارې ، کنايې ، مرسل مجاز او نورو شعري ښکلاوو خيال ساتلی دی ، لکه څنګه چې دی وايي:

درست ديوان مې لکه باغ د عالم ګنج دی
پــــــــــکې هـــر رنګه ګلونه هر نهال
(۳٥ م ۳۹۸)

له دې بيت څخه دا څرګندېږي، چې ده د ژوند په هره خوا د خپل فکر نيلی ځغلولی دی. اوس به ده د شعر يو څو بېلګې راوړو چې لږه اندازه ده د شعر له محتوی او دريځ سره بلد شو :

ketabton.com - The Digital Library

ټولنيز مسايل

دلته هر بيت په څرګند ډول يوه ټولنيزه مسئله را پېژني ،چې خوشحال خان په ډېر جرات سره راوړې ده:

نشته بـــانګ د موزن په درست تيراه
مګر واورې بانګ د چرګ په سحر ګاه
مـــــوحـــد د تصوف درسالو دي
مسئالـــــه د شـــرعيت ګڼي ګناه
(۳٤م ۲۹۸)

هر چې ستا د زړه رضا واړه هغه کړه
خو چې زړه د چا بدېږي هغه مه کړه
(۳٤ م ۳۰۲)

کتابـــــــونه د اسمان د ځمکې لولي
په عمل يې فرق تر مځکې تر اسمان وي
(۳٤م ۳۵۷)

مدد د طالع بـــويه چې هنر سره همراه وي
هنر به سود ونه کا د طالع که درته شاه شي
(۳٤ م ۳۸۷)

مړ هغه چې نه يې نوم نه يې نښان شته
تل تر تله پـــــه ژوندون پـــايي ښاغلي
(۳۴ م ۳۹۰)

کوم ملک دی له ما پاتې چې مې پل نه دی پرې ايښی
هر ځای به ورته ياد کړم که څوک شته سياحت کړوني
(۳٤م ٤۰۸)

ګوره بيا دې څه په زړه کوم مې ګناه دی
چې ليدو لـــره دې درشم ځان اوده کړې
(۳٤ م ٤٤۲)

څوک د حج څوک د تلقين څوک د مکتب شول

ketabton.com - The Digital Library

یـــــو خوشحال په واړو خلکو کې لونډ دی
(٣٤م ٣٣٨)
یـــــا کشتي له زور ورو سره مه کړه
یا د دوی غوندې پیدا کړه مړوندونه
(٣٤ م ٢٤٦)

مینه او عشق

په درست جهان به نه وي یو زما غوندې رسوا بل
ورځم توره وکنبلی چـــــې مـــین واورم په تا بل
(٣٤م ١٠٨)
یاره ته چې جدایي جدایي وایې !
زه خوشحال د دې خبرې توان لرم؟
(٣٤ م ١٣٠)
زړه مې خدای مین کوي په ښایسته وو
هسې نه چې زه پخپله زړه مـــایل کړم
(٣٤ م ١٣٢)
چې دا هسې په پالنګ راغله نـو خیزه
الوداع ده د خوشحال خټک پـرهېزه
(٣٤ م ٢١٩)
د مجاز عاشقي عین حـــقیقت ده
و معنو ته زینه ایښې د صورت ده
(٣٤ م ٢٧٧)
په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې پیدایی نـــــاپدید شو
(٣٤ م ١٨٥)
د خپل یار په مخ اوس نه دی مین شوی
د خوشحال په زړه کې دا مـینه ځایي ده

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤ م ۲۸۲)

چرته یې ای عشقه چې وربوز یې راته مات کړې
بیا ګوره چې عقل په تـــــــــــدبیر راغلی دی
(۳٤م ۳٤٦)

عقله ته له عشقه لــرې لــرې ګرځه
مخالفت چې سره ورشي فساد شي
(۳٤ م ٤۱۸)

محبوب ته ستغه ویل

څو به ستا د دې غمونو زغمل تل کړم
د یـــــارانو کمی نشته یار به بل کړم
(۳٤ م ۱۲٦)

که ته خوله وماته نه راکړې ملکۍ
بلې هـــــم راته نیولې ده خولګۍ
(۳٤ م ٤۹۲)

که زه نه وای تا بــــه ځان لره بلل څوک
په پالنګ به دې داهسې درختل څوک
(۳٥ م ۷۰)

چې دا هسې بې نیازي کــــوې دا ښه کړې
زه به نور یاران پیدا کـــــړم ته به څه کړې
(۳۲ م ۳۸۹)

مرګ لره یې واړه د ډیـــــــــــلي لښکرې راغلې
ته لا د خوشحال په مرګ ځان روغ نه ګڼې ننګ کړې
(۳٥م ۳۲۹)

د شیخ (زاهد) او عارف توپیر

زاهـدان شیخان و هر لوري ته ډېر دي

ketabton.com - The Digital Library

د خوشحال خټک په کار دي عارفان
(۳٤ م ۱۵۵)
پـــه تېره الماس د پا سه قدم ایښی
یــو ه څه باریکه لار د شــریعت د ه
(۳٤ م ۲۷۷)
زا هدان چې لمونځ روژه کا جنت غواړي
مـــا خوشحال د مزدوریه طاعت نه زده
(۳٤ م ۲۹۷)

د یارانو یاد
ښه خواږه یاران چې ما خوشحال لیدل په سترګو
اوس یې په ژړا ژړا مزار لـــــــــــره ور دروم
(۳٤ م ۱۳۷)
ایمل خان دریا خان دواړه په ښه رنګ تېر شول په ننګ کې
د دواړو په فـــــــــــراق کې زمــــا تل آه وماتم دی
(۳٤ م ۳۱٦)
ایمل خان دریا خان دواړه خوردبین تېر شول
اوس خـــــو پاتو و مغول ته یو خوشحال دی
(۳٤ م ۳٤۸)
اوس په خپلو زړو خوښ اوسه خوشحاله
ددې دور ځــــــواني مه کړه نا په کارې
(۳٤ م ٤۳۵)

بهرام او خوشحال
دا هـــــم ځای د تعجب د حیرانۍ دی
چې لښکرې په خوشحال کا بهرام خان
(۳٤ م ۱٦۱)

ketabton.com - The Digital Library

له خـو شحاله يې بهرام غوندې پيدا کړ
دم واهــه نشي څوک څه وايي يزدان ته
(۳٤ م ۲۰۱)

ســــتا هنر د سرداري، څه زده بهرامه
ســـرداري دې په خپل دور کړه بدنامه
هـــم تمـامې خپل خانې لره بلا شوې
هـم خپل ځان لره بلا شوې بد فرجامه
(۳٤ م ۲۳۷)

د وخت له خلکو ګيله

د خوشحال قدر که اوس په هيڅ نشته
پـــــس له مرګه به يې ياد کا ډېر عالم
(۳٤ م ۱۲۳)

کـــــه توفيق د اتفاق پښتانه مومي
زوړ خوشحال به دوباره شي په دا ځوان
(۳٤ م ۱٥٤)

چې پخپله افغاني ژبه نادان دی
په ترکي خبرې څه وايي افغان ته
(۳٤ م ۲۰۱)

د وروستي سپرلي نــرګس دی
د خـــــــوشحال قدر لری
(۳۲ م ٤۹۳)

له خپله قومه ګيله

په زرګونه راته لاف کړ اوس يو نشته
اشـــنايي له هر چا ښه ده بې ختڼکه
مــروت ياري ترې مه غواړه خوشحاله !
هـــر سړی چې اوبه وڅښي له اتڼکه

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤ م ۲۳۰)

تفخـــــــــص که څوک د خوږو زړو نو کاندي
د خپل قــوم له لاسه ورک خوشحال خټک دی

(۳٤ م ۳۲۳)

زړښت یادول

وخت د ځوانۍ تېر شو اوس پیري راغله خوشحاله
نــــــــور کـــارونه پرېږده خو د ګور کوه سامان

(۳٤ م ۱٦٤)

اوس پیري راغله خوشحاله
د ځـــــو انيې چارې پرېږده

(۳٤ م ۳۰۱)

د سترګو په جوهرو مې په سي کې رابنکاره شوه
په مېنکو په ګـــــــوهرو مې په کال راغله پیري

(۳٤ م ۳۸۰)

له (سي) څخه مقصد (۷۰) کلني او له (کال) څخه مقصد د (۵۱) کلنۍ عمر دی ، د سترګو له جوهرو څخه مراد نظر دی او له مېنکو څخه مقصد ویښته او له ګوهرو څخه مقصد غاښونه دي.

یعنې په (۷۰) کلنۍ کې مې نظر خراب شه او په (۵۱) کلنۍ کې مې ویښته په سپینېدو او غاښونه په وتو شوو.

ځواني لاړه خوشحاله راوړه زر که عاشقي کړې
یـــا زر دي یا ځواني چې ورته زیر دي ښایسته

(۳٤ م ۲۷۲)

بدیع ، تشبیه او شعر

ketabton.com - The Digital Library

د صنعت زیور په څو رنګه پربوځي
د تشبیه چنډن ، چووه باندې طـراز
(۳٤ م ۸۰)
بې استاده شاعري بې لارې تله دي
یا وه ګوی ګرځي په لوړو پــه ژورو
(۳٤ م ۱۷۹)
په یرغ په مصلحت نه ده ځــــــاني ده
د خوشحال چې سرې کار شو له اشعارو
(۳٤ م ۲۱۰)
خدایه چا وته یې کښم څوک به پرې پوه شي
ما ویلی هر یو بیت دی دفـــــــترونه
(۳٤ م ۲٤۷)
د هغه شاعر مخ تور شه چې په طمع
و هرورو هر دربار وتــــه ولاړ وي
(۳٤ م ۳۸۵)
رنګ زما د شعر هېڅ سره ساز نه شي
لکه سپی را پسې ګرځـــي په دنبال
(۳٦ م ۵۳۷ مخ)
چې معنی ورسره نه وي ویل سپور وي
خدای به نه کا د خوشحال خبره سپوره
(۳٤ م ۲۱۰)
د خپل کار ستایل او په اړه یې وړاندوینه
ستا به نوم په جهان پاتې شي خوشحاله
یـــــــوه لو یه مشغولا ده ستا د کار
(۳٤ م ۷۱)
هـــر احوال ورته ښکاره دی د وګړي
د خوشحال خټک په پوهه کړه شاباس
(۳٤ م ۹۰)
هـــــــمېشه به پرې ناري وي د بلبلو

ketabton.com - The Digital Library

دا چې ساز کړن نن خوشحال په ویل باغ
(۳٤ م ۹٦)

هر غــــــــــزل مې پربیاض باندې وګوره
زه خوشحال خټک د زړه په وینو کښل کړم
(۳٤ م ۱۲۷)

د خوشحال خټک په ژبه برکت شه
چې ویــــــل کا په پښتو له هره بابه
(۳٤ م ۱۹۲)

دا غزل چې خوشحال ووې
څــوک به ووایي تر دا ښه
(۳٤ م ۲۸٦)

هـــــر شاعر څخه تازه مضمون د خان دی
د ښه لیندي صدقه خوري د ښکار شاړې
(۳٤ م ۳۸٤)

زه خوشحال پښتون چې په پښتو په پارسۍ طاق یم
لا مــــــــــې په پــــښتو ژبه کې ژبه در غلېږي
(۳٤ م ٤۱۳)

دروغــــــــــژن یم که دا شعر
د میرزا په درست کتاب شته
(۳٤ م ۲۹٤)

خوشحال خان خټک د ځینو پوهانو په لیک کې
خوشحال خان خټک وایي:

د خوشحال قدر که اوس په هیچا نشته
پـــــــس له مرګه به یې یاد کا ډېر عالم
(۳٤ م ۱۲۳)

ketabton.com - The Digital Library

خوشحال خان ختټک د خپلو اثارو په ليدو دا وړاندوينه کړې وه، چې په ننني عصر کې کټ مټ يو حقيقت ګرځېدلی دی ، دا چې وايي ((د پښتنو په ژوند يو کې ښه نشته او په مړو کې يې بد)) هم د کاني کرښه ده. د خوشحال خان ختټک هم په ژوند همدا حال و ، خو د هغه وخت پښتانه په دې څه پوهېدل چې دده اثار او کړنې به پښتو ژبې او پښتنو ته تلپاتې ژوند وروبښي.

د خوشحال خان ختټک د اثارو په راڅرګندېدو سره په پښتو ادب کې يو مثبت اوښتون رامنځته شو ، ده په پښتو نظم او نثر کې د خپل فکر نيلی خورا ښه وځغلاوه آن چې پښتو ژبې ته يې نړيوالې پېژندګلوي وروبخښله ، ده د نړۍ له پياوړو او مشهورو ليکوالو څخه په خپل وخت کې ځان مخکې کړ او ټول يې ګوته پر غاښ کړل ، دلته زه ددې خبرې د تاييد لپاره د څو مشهورو کره کتونکو نظر يې راوړم:

جارج مارګنسټرن ليکي:

((د نيمې پېړۍ نه را ايسې زه د خوشحال ختټک شعر لولم. په دې نيمه پېړۍ کې پرلپسې ترې خوند اخلم او قدر يې کوم ، خوشحال حق لري ، چې ځان د پښتو ژبې فردوسي او سعدي بولي.))(۷ م ل)

نيکولای دوريانکوف ليکي:

((د خوشحال خان ختټک نوم چې د پښتو په ادب کې يو نامتو کلاسيک شاعر و او په هغه پېړۍ کې د افغانانو د آزادۍ لپاره د مجادلې يو پياوړی لار ښوونکی هم و د پښتون ملت د تاريخ په کتاب کې تل تر تله تازه او افتخاري صفحه ده. د هر ملت په تاريخ کې داسې غټ اشخاص وي ، چې يوه لويه پېړۍ د هغو په نامه يادېږي، ددې لپاره پوره اساس شته دی ، چې د پښتنو او افغانستان په تاريخ کې د خوشحال خان ختټک پېړۍ هم وبولو.)) (۷ م ۱۷۲)

مېرمن معصومه عصمتي يې د فارسي کلام په اړه ليکي:

((از بهترين قسمت اشعار خوشحال خان چه در ديوان و چه در اثار منظوم و منثور ديگر ش سخنا نيست که اين سخنور چيره دست دربارۀ طبقه نسوان و زنان

ketabton.com - The Digital Library

سروده وطبقات این جنس را نیک شناخته و با اشعار نغز ولطیف مزایای ایشان را تصویر و توضیح کرده است.)) (۷ م ۱۲۰)

ښاغلی قیام الدین خادم لیکي:

((په یو ځای زما له نظره تېر شول ، چې صدر خان وایي: (ماته بابا وویل: [پښتو کې مونږ ډېر اثار ولیکل ، مګر د پښتو قصې او د عاشقانو احوال نه دي لیکل شوي او دا خوا تشه پاتې ده ، په دې پلو باید پام وشي !] تر دې وروسته ما د [دلی او شهی] په قیصه لیکلو پیل وکړ.) ما چې دغه جملې ولوستې نو حیران شوم د قومیت او ملیت دومره لوی او عمیق مثال ته.)) (۷ م ۷۰)

صدیق الله رښتین لیکي:

((خوشحال هېڅ ډول مضمون پرې نه ښود ، حقیقت یې له مجاز سره ونښلاوه ، عشقي ، بزمي ، اخلاقي ، اجتماعي ، وطني ، ملي ، فلسفي ، تصوفي ، رزمي ، حماسي ، فکاحي او نور هر راز مطالب یې د شعر په جامه کې ونغښتل ، د هر چا د ذوق لپاره یې د خپل شعر باغ و بڼ له رنګا رنګ ګلونو څخه ډک کړ.)) (۷ م ع)

ketabton.com - The Digital Library

ګل باچا الفت لیکي:

((په دې اخره زمانه کې چې شعر او شاعر د ځمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوا نه زيات کړ ، نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره يې رابطه ډېره ټينګه شوه.

زما په عقيده دغه کار په پښتو شاعرۍ کې خوشحال خان ختک اغاز او تکميل کړ او دغه لوی تحول يوازې ده ته منسوب دی.)) (۷ م ۱٦)

ګويا اعتمادي يې د فارسي شعر په اړه وايي:

((سبک و اسلوب وی در غزل همان عصاره و چکیده سبک های پشین است در اشعار دری او چیزی تازه و نوی که در خور ذکر باشد موجود نیست با این همه آنچه شعر دوستان کهن در شعر او می پسندند شیرینی و روانی بیان اوست ، موسیقي لطیف ، خوش آهنگ اوست که در ساده گی الفاظ و زیبایی معانی کلام اورا امتیاز خاص بخشیده است و سخن او را مثل یک پارچه حریر نرم و لطیف کرده است.. پار چه حریر که در کار گاه دل و جان شاعر بافته شده و زبان ساده او بران نقش و طراز پرنده شوشتری بسته است.)) (۷ م ۲۷)

محمد نواز طاير يې د محتوا ، جولې او د کلام دنورو مزايا وو په اړه ليکي:

((د خان د شعر موضوعات حمد او مناقب، مناجات او تصوف هم وو او د قومي او وطني شاعرۍ اخلاقياتو نه علاوه د علمي او روحاني ژوند ټول اقدار يې هم احاطه کول. هغه که يو پلو د عالي افکارو او زور دارې ژبې خاوند و ، نو بل پلو يې په کلام کې هغه ټول شعري محاسن هم موجود وو ، چې فارسي وانو به پرې خپله ژبه کې د سخنورۍ داد اخيستو. هر قسم تشبيهات ، استعارې ، تجنيسات ، ايهامونه او نور صنايع بدايع د خان عليين مکان د کلام خصايص وو.

غزل ، رباعي ، قصيده ، قطعه ، نظم ، ترجيح بند ، ترکيب بند ، مخمس ، مسدس ، معشر ، مثنوي غرض دا چې د عروضي شاعرۍ دا سې يو صنف نه وو ، چې خان پکې طبع ازمايي نه وه کړې.)) (۱۳م ۲۹۰)

ketabton.com - The Digital Library

اقبال نسیم خټک لیکي:
((حقه خبره داده چې خوشحال د جذبې او تخییل د امتزاج په برکت د شعر فن هغه اعلی معیار ته رسولی دی ، چې د راتلونکو لپاره نمونه گرځېدلې ده. خوشحال دفن د جمالیاتي اړخ او مقصدیت دواړو خیال ساتلی دی ، د خوشحال د فن اعجاز د حقیقت او مجاز په پیوند کولو یا د (حرف حق) په (شوخی رندانه) سره په ښیا نولو کې دی.)) (۲۹ م ٤٩٥)

راج ولي شاه خټک د خوشحال خان خټک د هدف په اړه لیکي:
((د خوشحال بابا په مکتب کې د علم و فن د هنرونو د محصول د تحریک تقاضې داسې وې ، چې په هر رنګ علم پښتو ژبې ته راوستی شي. د هر مضمون تابیا دې په پښتو ژبه هم اوشي چې په پښتو کې نشته ، هره فلسفه او هر فکر دې په پښتو کې بلد کړی شي، چې پښتو ژبه یوه علمي او د عالم قام ژبه وګرځي.)) (۳۱ م ٤٩٥)
علامه اقبال د خوشحال خان خټک په اړه خپل منظوم تقریظ لیکي:

خوش سرود آن شاعر افغان شناس
آنـــــکه بیند باز گوید بی هراس
آن حـــــکیم مـــــلت افـــغانیا
آن طـــبیـــب عـــلت افـــغانـــیا
راز قـــومـی دید و بیبا کانه گفت
حـــرفـه حق با شوخي رندانه گفت:
((اشتر یـــــابـــد اگـــر افغان حر
بـــابـــراق و ســاز و با امـبان در
هـــمت دونـــش از ان امـــبال در
می شود خـــوشنود بازنگ شتر))
(۷ م ٦٦)

حمزه شینواری یې په یو بیت کې وایي:

په ننګ د پښتنانه له سره تېر خوشحال خټک
په پنجه د اجل کې و شمشېر خوشحال خټک
(۷ م ۲۹۹)

دخوشحال خان خټک د شخصیت ، شعر ، سیاست او نورو خواوو په اړه ډېر څه لیکل کېدای شي ، خو دلته د موضوع د لنډون لپاره په همدې بسنه کوم.

ketabton.com - The Digital Library

بیان

د بیان لغوي معناوې په مختلفو کتابونو کې څرګندوالی ، واضح کول ، پیدا کېدل ، راوړل شوي دي او اصطلاحي تعریفونه یې هم د بیان په اړه په بېلابېلو کتابونو کې د محتوی له مخې یو ډول دی.

سید احمد هاشمي لیکي: ((بیان هغه اصول او قواعد راپېژني ،چې یوه واحده معنی په مختلفو لارو څرګنده کړو))(۹ م ۲۵۳ او ۲۵٤)

سیروس شمیسا لیکي :((بیان ایراد معنای واحد به طرق مختلف است، مشروط بر این که اختلاف آن طرق (شیوه های مختلف گفتار) مبنی بر تخییل باشد ، یعنې لغات و عبارات به لحاظ خیال انگیزی نسبت به هم متفاوت باشد. (وضوح و خفا داشته باشد.) مثلاً به جای (صورت او زیبا است) می توانیم بگوییم (چهره او مثل ماه است))(۲۸ م ۱۳).

نو ویلای شو چې بیان هغه پوهه ده، چې د هغې پواسطه یو څوک یوه معنی په مختلفو ډولونو ټولنې ته وړاندې کولی شي ، چې بې له کومې غوټې او پیچلتیا لوستونکي یا اوریدونکي ته په زړه پورې شي او د معنی په ښه را څرګندونه کې موثر تمام شي.

که موږ د یو چا زړورتیا په ګوته کو نو ویلای شو :

احمد د زمري غوندې زړور دی.

احمد زمري غوندې دی.

احمد زمری دی.

زمری دی.

پورته څلور واړه جملې یوه معنی را په ګوته کوي او هغه د احمد زړورتیا ده ، لومړی درې جملې د تشبېه درې ډوله ادنی ، منځنۍ او اعلی درجې راپېژني او څلورمه جمله د استعارې په ښه راغلې ده، چې یوه تر بلې په زړه پورې ده. یا موږ د یو چا د سخاوت څرګندونه کوو نو وایو (لاس یې سوری دی) چې دا له سخاوت څخه کنایه ده یعنې په لاس کې یې څه نه ټینګېږي ، هر څه چې لاس ته ورشي په خلکو یې وېشي.

ketabton.com - The Digital Library

د بیان موضوع

د بیان د علم موضوع دیوې معنی ښه وضاحت دی، چې دا کار په درې لارو (تشبیه ، مجاز او کنایه) سره کوي. ډېر ځله داسې معناوې چې ځرګنده ښه نلري شاعر یې د بیان پواسطه د تشبیه ، مجاز یا کنایې له لارې د محسوساتو خواته رالېږدوي یعنې له یوه محسوس شیز سره یې ورته کوي، چې زموږ په ذهن کې دیوې تابلو یا د انګریزی په اصطلاح د(Image) په ډول را مجسم شي.

په هر لور چې غور ځوي سړی هوی ده
د هـــوی فرس و هر لوري ته زین دی
(۳٤ م ۳۱۵)

شاعر غواړي چې هوی یا نفساني غوښتنې موږ ته راوپېژني او له هغو څخه د ځان ساتنې لوست راکړي نو (هوی) یې له فرس (اس) سره تشبیه کړې ده، چې په هر لور د تلو تابیا لري. دا جمله (د هوی فرس و هر لوري ته زین دی) داسې تابلو یا Image دی چې انځور ګر که هر څومره خواري وکړي بیا یې هم له بیان څخه عاجز دی ، یوازې شاعر دی، چې دا کار تر سره کولای شي. دا او دې ته ورته ډېرې معناوې په ښه ډول خلکو ته وړاندې کول د بیان موضوع کېدای شي او ډېری هغه کتابونه ، چې د بیان په اړه لیکل شوي همدا خبره کوي چې د بیان د علم موضوع یوه خبره په څو ښو په ښلابښلو ډولو ویل دي.

د بیان د علم ګټې

د بیان په علم کې موږ له دې خبرې سره اشنا کېږو ، چې یوه معنی څنګه کولای شو لوستونکو یا اورېدونکو ته په مختلفو طریقو چې یوه یې تر بلې غوره او په زړه پورې وي وړاندې کړو. یوه کلمه ایکي یوازې یوه حقیقي معنا لري ،چې نورې ټولې معناوې یې مجازي دي ، په همدې مجازي معناو پوهېدنه د بیان د علم له لوړېو ګټو څخه ده.

ketabton.com - The Digital Library

سیروس شمیسا لیکي: ((هر علم معیار و محک وروش و آیین و به اصطلاح متدولوژي (روش شناسی) خاصی دارد که آن علم را بدان وسیله می سنجند و بر رسی می کنند ... زبان را با دستور زبان ارزیابی می کنند. اما محک و متدولوژی قسمت اعظمی از ادبیات تا حد بسیاری علم بیان است ... پس میتوان گفت علم بیان دستور زبان ادبیات است.)) (۲۸ م م ۱٦ او ۱۷)

موږ کولای شو د بیان د علم پواسطه ډېر ادبي اثار و سنجوو ، دنوي والي او مبتذلوالي اندازه یې معلومه کړو او ټولو ادبي مسئالو ته په پوره پاملرنې ځواب ووایو. ځکه چې ادبي ژبه ټوله انځوریزه ژبه ده.

د بیان درې ګونې څانګې

د بیان د علم بحث تشبیه ، مجاز او کنایه ده نو همدا یې درې ګونې څانګې دي، چې دلته به لږه لږه رڼا پرې واچوو او تشبیه به په خپل ځای چې ددې څېړنې اصلي موضوع ده وڅېړو. ځینې لیکوال د بیان موضوعګانې څلور ښیي چې په حقیقت کې د مجاز ډولونه (استعار او مرسل مجاز) په دوو حسابوي. زما په نظر که اوس سمبولونه هم ورګډ کړو نو په یو روایت د بیان څانګې په څلورو او په بل روایت په پنځو وېشل کېږي چې عبارت دي له تشبیه ، استعاره ، مرسل مجاز ، سمبول او کنایه ، خو دا چې سمبول هم د مجاز پر مختللې بڼه ده استعاره او مرسل مجاز هم په مجاز کې جمع کېږي نو په همدې درې موضوعګانو (تشبیه ، مجاز او کنایه) یې وېشل غوره دي.

ددې په اړه پوره بحث په راتلونکو مخونو کې شوی دی، چې دلته یې را وړل تکرار او نا اړین بولم.

مجاز : مخکې تر دې چې مجاز وپېژنو ښه به وي ، چې په حقیقت یو څه ځان پوه کړو.

د هرې ځانګړې معنی لپاره یوه کلمه ټاکل شوې وي، چې کله هم هغه کلمه وویل شي همغه معنی چې دا کلمه ورته ټاکل شوې ده، بې له قرینې او واسطې ذهن ته راشي.

که چېرته یو کلمه په همدې ډول د هغې معنی لپاره وکارول شي، چې ورته جوړه شوې او ټاکل شوې ده (حقیقت) وایي یعنې همدا یې (حقیقي) معنی ده او که

ketabton.com - The Digital Library

بې له دې څخه په هره معنی کې ،چې دا کلمه ورته نه وي جوړه شوي د څه مشابهت یا علاقې له مخې وکارول شي مجاز بلل کېږي.

که څوک ووايي چې : ((ګیدړ راغی.)) که چرته همغه ځناور مراد وي چې دا کلمه ورته جوړه او ټاکل شوې، دا ډول کارونه (حقیقي) ده او که چرته د کوم (بې زړه کس لپاره) کارول شوې وي نو (مجاز) بلل کېږي.

مجاز په لغوي معنا وو عبدالقیوم قویم په خپل اثر(فنون ادبي) کې د متجاوز په معنی راوړی دی او د شمس قیس رازي په قول لیکي: ((مجاز هغه دی چې له حقیقت څخه تېر شي او کلمه په بله معنی کې وکاروي)) . (۲٦ م ۷۰)

د مجاز لغوي معنی نورو لیکوالو د تېریدلو په مفهوم راوړې ده او په اصطلاح کې هغه ده چې یوه کلمه د څه مناسبت او اړیکې له مخې په دویمه معنی کې ،چې دا کلمه ورته جوړه شوې او ټاکل شوې نه ده، وکارول شي.

مجاز د علاقې له مخې په دوه ډوله دی. که چرته د حقیقي او مجازي معنی تر منځ یې علاقه تشبیه وه بیا مستعار مجاز یا استعاره ورته وايي او که چرته علاقه یې کوم بل شی و مرسل مجاز ورته وايي.

که یوازې یوه کلمه د خپلې حقیقي معنی پر ځای په بله مجازي معنی کې کارول شوې وي (مفرد) مجاز ورته وايي. لکه (زمری) چې یو زړور کس ته وکارول شي او که چرته د یو ترکیب په بڼه څو کلمې وي بیا ورته مرکب مجاز وايي ، لکه: (څه وړاندې وروسته کېږي) (۱۵ م ۷۹)

دلته دا ترکیب د تردد او هغې ذهني پرېشانۍ او پرېکړې نه کولو لپاره وکارول شو ، چې د قدم له مخکې اخستو او وروسته کېدو څخه ذهن ته لېږدي، چې مرکب مجاز بلل کېږي.

مجاز د کارونې له مخې پخوانیو لیکوالو په لاندې څلور ډولونو وېشلی دی:

(۱) لغوي مجاز.(۲) شرعي مجاز(۳) خاص عرفي مجاز (٤) عام عرفي مجاز.(۱۵ م ۸۰)

کنایه: کنایه په لغت کې پټولو او بدلولو ته وايي، چې د تصریح او ډاګیز خلاف دی او په اصطلاح کې هغه کلمه ده چې پر حقیقي معنی سربېره بله معنی هم ترې اخېستل کېږي. (۲۰ م ۱۵٤)

ketabton.com - The Digital Library

کـه څوک وو ایـي چې (د فلانـي لاسونه اوږده دي) لـه دې جملې څخـه دواړه معناوې حقیقي (چې کېدای شي په رښتیا یې لاسونه اوږده وي) او دویمـه معنـی (د ځواک زیاتوالی) چې کنایه ده مراد شي.
د کنایې بحث هم اوږد دی او دلته اصلي موضوع هم نه ده نو ځکه نور بحث پرې نه کوم.

په تشبیه ، مجاز او کنایه کې د کلمو د کارولو توپیر
په تشبیه کې هغه کلمه چې د (مشبه به) په ډول راځي، په خپله حقیقي معنی کې کارول کېږي، خو د کلمې په دغه حقیقي معنی کې ځینې صفتونه دي، چې لـه مشبه سره اړخ لګوي. نو د همغو لپاره یې کارونه سمه او ټیک وي.
په مجاز کې یو کلمه یا ترکیب د (مشبه بـه) پـه ډول راوړل کېږي ، خو خپلـه حقیقي معنی ځنې نه مراد یږي ،بلکې د یوې بلې مجازي معنـی لپـاره د څه مناسبت له مخې راوړل کېږي، چې کله قرینې یا بلې علاقې ته اړه لري.
په کنایه کې یوه کلمه یا ترکیب په داسې ډول راوړل کېږي، چې خپلـه حقیقـي معنی یې هم مراد یدای شي او د کومې معنی لپـاره چې کنایـه شوې هغـه هم ترینـه مراد یږي او قرینې ته اړه نه لري.
ایا سمبول د بیان ځانګه ده؟
کله چې د وخت جابر ته خبره په څرګند ډول نشي کېدای نو شاعر او لیکوال اړ وي چې خپـل پیغـام ټولنې تـه پـه یـوه داسـې انـداز وړانـدې کـړي، چې د وخـت چاروا کي یې له امله ده ته څه ونشي ویلای ، همدې لامل پـه ادبیـاتو کـې ځانګړي اثار هم رامنځته کړي دي ، د هومر اثار پـه حقیقت کې د یوه جابر نظام پـه وړانـدې بغاوت دی او ټولنې ته دا پیغام ورکوي، چې ځانونـه بیدار کړي او پـه یـوه لاس پـه تښتول شوې هلن پسې (چې د منیلاس ښځه ده او پـاریس نومی یې د ټرای ښار تـه تښتوي) و ګرځي مبارزه وکړي څو یې لاس ته راوړي.
د (کلیله و د منه) هم د موخې لـه مخې همدې تـه ورتـه کېسې دي ،چې دوې ګیدړې یې په خپل منځ کې کوي. دهرې کېسې پیغـام یـې لـه یـو جـابر نظـام څخـه د

ketabton.com - The Digital Library

خلاصون فکر دی. په دې کېسو کې ځناور د سمبولونو په بڼه لوبېږي او د یو وحشي نظام څرګندونه کوي.

دغو سمبولونو په معاصر ادب کې یو نوی رنګ واخیست او ځینې کلمې او ترکیبونه په ځانګړې ډول (کلمې) د سمبول په بڼه په ادب کې وکارول شوې. همدا و چې په غرب کې یو مکتب د سمبولیزم په نامه منځته راغی.

زموږ په ادب کې دا سمبولونه په دوو ډولو دي، یو هغه چې د قرار داد او عاموالي په بڼه په عرفاني ادبیاتو کې کارول شوي دي، چې په فارسۍ او پښتو ادب کې مشهور دي ، پخپله چې چا کارولي بیا یې معنی هم را په ګوته کړې ده او دیو ټاکلي مقصد لپاره و ، چې یوازې صوفیان یا پوه خلک پرې پوهېدل لکه:

- وروځې یا ابرو چې د محبوب له خوا د غیبي اشارو او الهام معنی ورکوي.

وروځــې د خوبانو که یې ولیدې په سترګو
زر به مشایخ پسې محراب و ممبرمات کا
(۲٤ م ۱۱۵)

- پیاله ، پیمانه یا ساغر د غیبي انوارو لپاره علامت دی:

ما د دهر غم وهلی دی په لته
د پــیالــې د صــراحي له برکته
(۲۳ م ۲۵۹)

- جفا د سالک زړه له مشاهدې څخه د بندولو په معنی دی:

که ته سل ځله له ما سره جفا کړې
ستا جفا واړه وفـــا ده جفا نه ده
(۲۳ م ۲۷۱)

- خوله او شونډې ، له محبوب سره راز او نیاز او حیات صفت دی:

ستا دې خواب الودو سترګو خواب را څخه یووړ

ketabton.com - The Digital Library

لـــبو دې لـــذت دمـــــی نـاب را څخه یوور
(۲۳ م ۱٦۱)

پورتني او په دې ډول ډېر نور علامتونه (سمبولونه) دي، چې په قرار دادي بڼه په عرفاني ادبیاتو کې کارول کېږي.
ددې تر څنګ یو ډول نور سمبولونه دي چې هغو ته شخصي یا ځانګړي وایي. دا نو د لویو شاعرانو کار دی چې یوه کلمه څنګه د سمبول په بڼه وکاروي.
یوه خبره باید د ټولو په یاد وي، چې لومړی تشبیه ورپسې استعاره او بیا د سمبول ځای ټاکل کېږي ، چې دا یو په بل پسې یو له بله راوتلي بریښي.
په تشبیه کې (مشبه) او (مشبه به) دواړه راوړل کېږي او وجه شبه یې هم یو یا څو صفتونه وي خو ګټه یې مشبه ته نېغ په نېغه ده.
کامل احمد نژاد لیکي: (... در تشبیه لفظ در معنی حقیقی به کار برده می شود. وا غلب مقصود از آن مبالغه در مدح یا ذم و یا بیان ماهیت و حقیقت چیزی ناشناخته است با تشبیه آن به چیزی اشنا تر و شناخته تر.)) (۱ م ۸۵)
په استعاره کې یا (مشبه) یا (مشبه به) راوړل کېږي ، د قرینې له مخې یې (وجه شبه) چې (وجه جامع) ورته وایي ټاکل کېږي ، دلته بیا هم مشبه یا مشبه به یوه مشخصه معنی ده. ددې لړ پر مختللی شکل بیا سمبول دی، چې په دې کې مشبه به راوړل کېږي ، خو مشبه یې ټاکلی نه وي نه داسې قرینه وجود لري، چې مشخصه معنی ترې مراد شي او نه داسې مشخصه وجه شبه د مشبه او مشبه به تر منځ وجود لري، چې ووایو ددې مشبه به، فلانی مشبه دی ، بلکې په سمبول کې مشبه به، په ګڼو مشبه وو قیاسېږي او یو ټاکلی مشبه ترې د قرینې یا وجه شبه په سبب نه مرادېږي ، همدا ځای دی، چې د داسې کلمو کارولو ته په اوسني ادب کې سمبول وایي، چې اوربدونکی پکې د خپلې خوښې مشبه وټاکي. غواړم چې د بېلګې په ډول څو سمبولونه د معاصر ادب د ځینو شاعرانو له شعرونو څخه راوړم:

غني خان (بلبل او لالا) د سمبول په بڼه کارولي دي.

ketabton.com - The Digital Library

بلبل په هیضه مړشو ډېر یې خوښ وو شاتوتان
لا لامـــې سالار نشو اوس یې بدې شي هندوان
(۳۷ م ۱۲۰)

فضل ولي ناګار (زولنې او پاولې) د سمبول په بڼه راوړي:
شــــــرنـــګ د زولنو او د پاولو په تال کې راوله
سرکړه خوا خوږې ناګاره ټول زړونه خواشیني دي
(۲۲ م ٤۲)

بشیر احمد پرهر (د کلي خان) د سمبول په بڼه کارولی دی.
د کلي خان ډم ته ویل چې نغاره ووهه
ما او جانان د لېونو په زنځیرونو تړي
(٦ م ۲۷)

اجمل اند (لېونی) د سمبول په بڼه راوړی دی:
غواړي خو ټوله بس غېږ ورته راوڅرخوي
خـــو بیا یوه خندا شي بس د لېوني لپاره
(۲ م ٥)

ketabton.com - The Digital Library

تشبیه

تشبیه په لغت کې د یو شان کولو ، یوشی د بل شي غوندې کولو او د ورته والي په معناوو کاریدلې ده. (۸ م ٦٧٤٤).

یا تشبیه په لغت کې په یوه معنی کې د دوو څیزونو ګډون دی، چې همدې ګډې معنی ته یې وجه شبه وایي. (٢٦ م م ٢٠ او ١٢)

د بیان د علم په اصطلاح ، تشبیه یو شی له بل شي ، یو نوم له بل نوم یا یو حالت له بل حالت سره ورته کولو ته وایي ، په دې شرط چې د دواړو خوا وو (مشبه او مشبه به) تر منځ یې یو یا څو مشترک صفتونه موجو وي.

محمد رضا شفیعي کدکني د تشبیه په اړه لیکي: ((علم بیان شیوه ادای موضوع و معنی به اسلوب های مختلف است، و تشبیه بی گمان در راس این اسالیب قرار می گیرد و شاید تشبیه روشن ترین و آشکار ترین این مباحث باشد و از همه ، در تمام ادوار ، بیشتر استعمال و کار برد داشته باشد ، وبی جانیست اگر نویسند گانی مانند (مبرد ، ابو هلال عسکری) در باره اهمیت آن سخنهای اغراق آمیز گفته اند از قبیل اینکه: (هیچ ادیبی از ان بی نیاز نیست) یا اینکه: بیشتر کلام عرب تشبیه است.)) (١٧ م م ٤١)

د تشبیه رکنونه

د تشبیه بنسټیز رکنونه (مشبه او مشبه به) دي ، چې بې له دوی تشبیه نه بشپړیږي. د دې تر څنګ دوه نور رکنونه (د تشبیه توري او وجه شبه) هم لري چې کله په کلام کې څرګند راوړل شوي وي او کله نه وي راوړل شوي.

محمد طاهر فاروقي په خپل اثر (فصاحت و بلاغت) کې پر پورته څلورو رکنونو سربیره یو بل رکن (د تشبیه غرض) هم ورزیات کړی چې دی د همدې له امله د تشبیه رکنونه پنځه ګڼي.

((په هره تشبیه کې پنځه څیزونه وي: (مشبه ، مشبه به ، د تشبیه توری ، وجه تشبیه ، د تشتبیه غرض) دې پنځه واړو ته د تشبیه ارکان وایي او مشبه او مشبه به ته د تشبیه طرفین وایي.)) (٢٥ م ٢٠)

ketabton.com - The Digital Library

ما چې په دې اړه ځو مره کتابونه او څېړنې لیدلي د ټولو د کار په پایله کې همدا څلور رکنونه (مشبه ، مشبه به ، وجه شبه او د تشبیه توري) په ګوته شوي دي او چا هم د تشبیه غرض د رکن په نامه نه دی راوړی.
١ - مشبه: هغه څوک ، شی یا حال چې له بل چا ، شي یا حال غوندې ښودل شوی وي.
٢ – مشبه به: هغه څوک ، شی یا حال چې بل څوک ، شی یا حال له ده سره ورته شوی وي.
٣ – د تشبیه توري (ادات) : هغه کلمې چې د هغوی په شتون د مشبه او مشبه به تر منځ اړیکې ټینګېږي، چې په خپل وار به پوره بحث پرې وشي.
٤ – د تشبیه وجه: هغه ګډ صفت یا صفتونه دي، چې د مشبه او مشبه به تر منځ شتون لري ، په دې برخه به هم په خپل ځای کې یادونه وشي. . اوس د بېلګې په بڼه په یوه بیت کې پورته رکنونه په نښه کوو.

یــو لوری مې نشته مینې هسې سرهوا کړم
باد غوندې خوشحاله ! په هزار طرفه درومم
(٣٤م ١١٥)

١ - مشبه: متکلم
٢ – مشبه به: باد
٣ - وجه شبه: په هر لور په خپل سر تلل
٤ – د تشبیه توری: غوندې

ketabton.com - The Digital Library

د تشبیه توري (ادات)

د تشبیه د تورو په اړه مجاور احمد زیار لیکي:

((هغه وییکي دي چې د دوو یا زیاتو څیزونو یا پدیدو ورته والی او مشابهت ښیي. لکه: غوندې ، په څېر ، په رنګ ، په شان ، په دود ، په ډول ، په راز.....)) (۱۲ م ۱۳۰)

صدیق الله رښتین یې په اړه لیکي:

((په پښتو کې یو شمېر کلمې شته ، چې د دوو څیزونو یا معناوو د ورته والي (تشبیه) په غرض استعمالېږي ، په لاندې ډول دي: په څېر ، په شان ، په رنګ ، په دود ، دا راز ، دا خېل ، دارنګ ، دا ډول ، ته به وایې ، لکه چې ، دغسې ، هغسې ، داسې ، هسې شانته ، ورته او نور....)) . (۲۷ م ۳۷۹)

همدارنګه ښاغلی عبدالروف بېنوا په خپل اثر ادبي فنونو کې لاندې توري له بېلګو سره راوړي ، خو یوازې د (ورته ، وایې، ته چې وایې او تابه ویل) تورو بېلګې یې په نظم کې نه دي راوړي: ((د تشبیه توري په درې ډوله دي. توري ، نومونه او فعلونه.

۱ –توري: لکه ، غوندې ، دود ، ورته

۲ - نومونه: شان ، څېر ، سیال

۳ - فعلونه: ته وا ، ته به وایې ، وایې، ته چې وایې ، تا به ویل)).(۴ م م ۲۳ او ۲٤)

د تشبیه د تورو په اړه پورتنی وېش د سید احمد هاشمي په دې لیکنه ولاړ دی: ((د تشبیه توري ځینې نومونه ، ځینې یې فعلونه او ځینې یې حرفونه دي.))
(۹ م ۲۷۸)

په پښتو ادب کې د تشبیه توري خورا ډېر دي چې د ټولو راوړل یې موضوع اوږدوي. دلته به د بېلګې به ډول هغه راوړو ، چې خوشحال خان خټک په خپلو غزلو کې ترې کار اخیستی دی:

۱ –لکه:

ketabton.com - The Digital Library

جدایي زما په زړه کا هسې چارې
لـکه بازیې په تارو یا په دراج کا
(٣٤ م ٢)

٢-غوندې:

د بــــازیـــو دې موندلی یم غلوه مې
د هلک غوندې رښتیا ګڼم مذاق ستا
(٣٤ م ٦)

٣-څېر:

آیـــینې وتـــه نظر کړه ګل به څه کړې
چې خپل مخ د ګل په څېر درسره شته
(٣٤ م ٢٦٥)
څوک دی چې د لمر خوبي د ستا د مخ په څېر کا
لــمر مـــــثال څراغ دی ستا جمال لکه صباح
(٣٤ م ٤٤)

٤-هسې:

مـــا توه د خوشحال زړه بیا به ووایې !
چې مې څه لره دا هسې ګوهر مات کړ
(٣٤ م ٧٢)

٥-شماره:

چـــې دا در بې بها هسې تلف کا
د څارویو په شماره دی هغه کس
(٣٤ م ٨٤)
زه چـــې تـــل د لــېونیو په شماره وم
بیا له کومه په ساعت کې فرزانه شوم
(٣٤ م ١٥١)

٦-مثال:

ketabton.com - The Digital Library

په بهاندو اوبو کښېنه ننداره کړه
د جــهان د تېرېدلو دا مثال بس
(۳٤ م ۸٥)

ښــــه لیدل یې په مثال آب حیات دی
دا تشنه خاطر به کله پرې سېراب کړم.
(۳٤ م ۱۲۲)

۷- ساری:

چې شاهان ځوانان مې و مړل هاله مرد یم
کــــه د هر یوه مې ساري سل ډمان کړل
(۳٤ م ۱۱۲)

۸- برابر:

کـــه هـــر څو د بهار ګلونه ښه دي په چمن کې
یو ګل به په ښایست کې ستا له مخه برابر کړم؟
(۳٤ م ۱۱۹)

۹- دود:

کـــه د پښو خبری یې نه یم باري شکر
چې د ګرد په دود یې ښنتې په لمن یم
(۳٤ م ۱۲۳)

۱۰ - مثل:

جهان یو کټوری شو زه په مثل د میږي یم
حیران پکې جارو زم لاس و پښې پکې وهم
(۳٤ م ۱۲۸)

ketabton.com - The Digital Library

۱۱ – سار:

چــــې د حضر ترې مايه ده
چشمه سار دی ستا د شونډو
(۳٤ م ۱۷٥)

۱۲ – زه به وايم:

که د سپيـو د کودي اوبه يې موم
زه به وايم چې په تن آب کوثر خورم
(۳٤ م ۱٤۰)

۱۳ – تر:

چې يې زړه تر کاڼي سخت هغه مې يار دی
بــدې بـــخرې ! څه زما کاڼی په کور شو
(۳٤ م ۱۸۲)

۱٤ - نظير:

چې د کښلي زيبا مخ نظير دې غواړم
پـــه نور څه مې نظر نشي بې افتابه
(۳٤ م ۱۹۳)

۱٥ - رنګه:

د ګلونو پـــه مـــوسم کې هغه خوار شول
چې ګل رنګه معشوقه يې تر څنګ نه ده
(۳٤ م ۲۷٦)

۱٦ - ګوندې:

چې بوسې د جفا جويو د خولې اخلي
ګـــوندې اخلي له باغيانو قلنګونه
(۳٤ م ۲٥٤)

ketabton.com - The Digital Library

۱۷ –وار:

مخ نسرینه مه جبینه
سنبل مویه پرې واره
(۳٤ م ۲۱۱)

۱۸ –برابري:

ته يې چې له مخ سره نن شپه برابري کړې
شـــمعې !دا د عـــوه تر سبا يو سه برابره
(۳٤ م ۲۱۷)

۱۹ –شان:

په بـــشر دې رنګارنګه تږکې ګوره
په دا شان به ښايسته نه وي لوڅکه
(۳٤ م ۲۲۹)

۲۰ - ښکاربړي:

که له ياره نه جدا وي دوه درې لو ښتې
و عـــاشق وته ښکاربړي دوه درې ميله
(۳٤ م ۲۳۵)

۲۱ - ماوې:

څه خو را ښکاره شوه په ځنبل د سترګو لاړه
مـــاوې د اسمان بر ښنا ده نه مې پېژندله
(۳٤ م ۲۳۵)

۲۲ - سيال:

چـــې دې هـــومره ډېر د ماغ وته وګورم
بل دې سيال په جهان نشته بې بادشاهه
(۳٤ م ۲٦٦)

ketabton.com - The Digital Library

۲۳ – عین:

د مــجاز عاشقي عین حقیقت ده
و معنو ته زینه ایښي د صورت ده
(۳٤ م ۲۷۷)

۲٤ – ته به وایې:

ته بــه وایـــې حــبــشي شـــکرې پــېرې
هغه خال یې چې د دوو شونډو ترڅنګ دی
(۳٤ م ۳٤۳)

۲٥ – مخې:

زه بـه مخ دیار مخې نه کړم د وارو
کــــــه ګلونه سراسر دي ښایسته
(۳٤ م ۳۰۰)

۲٦ – حساب :

د عـــــــاشق د ریــــــښتنې نـــښه داده
چې په عشق کې سرحساب کاندي خښنې
(۳٤ م ۳٤۹)

په ګني کې چې صفت د ګني نـــه وي
د ځنګله له خالي نی سره حساب دی
(۳٤ م ۳٥٤)

۲۷ – زه وایم:

هر چې ته یې ولیدې په تایې زړه بای نه کړ
زه وایـــم سړي نه دي هغه به هم د واب وي
(۳٤ م ٤۱۰)

ketabton.com - The Digital Library

۲۸ – سم:

دا ګـــلزار لـــه هـېخ ګلزار سره سم نه دی
چې زلفينې په سپين مخ را ته خم خم کړې
(۳٤ م ٤٤٤)

۲۹ – سا او خا

چــې په زلفو عنبر سا ده هغه ته يې
چې په شونډو شکر خا ده هغه ته يې
(۳٤ م ٤٦٨)

۳۰ - اسا:

چـــې اثر مې د ژړا وربانديې نشي
چې په زړه حجر اسا ده هغه ته يې
(۳٤ م ٤٦۹)

۳۱ – ګنېم:

په جهان کې که تر مرګه ګران څه نشته
زه تــــــــر مرګه لا بتر ګنېم هجران ستا
(۳٤ م ۳۲)

۳۲ – نسه:

دا زمـــــا زړګی په خپل زړګوټي نسه
چې دې زړه وي زما زړه هم هسې کسه
(۳٤ م ۲۲۱)

۳۳ - ګون:

دا ګـــلګون شراب د کومې ميخانې دي
چې صوفي يې په جرغه سره مدهوش دی
(۳٤ م ۳۱۸)

ketabton.com - The Digital Library

۳٤ – وش:

بې له ځانه په بل چامې پېرزو نشي
چـــې کاته د مهوشانو په ديدار کړم
(۳٤ م ۱۳۲)
د جنون برخه مـــې اوس نه ده ځايي ده
چـــــې مـــين په هغه ښکلی پريوش يم
(۳٤ م ۱۱٦)

د تشبېه وجه

جلال الدين همايي ليکي: ((وجه شبه چنانکه گفتيم صفت مشترک ما بين مشبه و مشبه به است. اما در هر مورد ، آن صفتی است که منظور گوينده باشد و از اين جهت است که در مورد مدح و ستايش يا هجو ونکوهش و همچنين در مورد سخن جدی يا کلام شوخي و فکاحي وجه شبه مختلف می شود....)) (۱۱ م ۲۲۸)

د مشبه او مشبه به تر منځ د تړون پوخوالی په وجه شبه پورې تړلی دی ، خو يوې خبرې ته پام په کار دی چې کله موږ يو څيز له بل څيز سره تشبېه کوو دا ضروري نه ده، چې په ټولو صفاتو کې دې يو شان وي بيا خو د تشبېه ضرورت نه پاتې کېږي مثلاً موږ يو انسان له بل انسان سره د ښې له مخې تشبېه کوو، دا خو ټولو ته معلومه ده چې هر انسان د شکل له مخې د بل انسان غوندې وي او همدا ډول که چرته دواړه اړخونه (مشبه او مشبه به) سره بېل بېل څيز وي نو د دواړو ترمنځ به يو يا دوه داسې صفتونه راغلي وي ،چې د تشبېه وجه ترې راوځي، نه هغه ټول صفتونه چې په يو بل کې دي.

موږ يو څوک له زمري سره تشبېه کوو دلته يوازې د دوی تر منځ زړورتيا ده ، يا يې له ګيدړ سره تشبېه کوو. دلته يوازې مراد بې زړه توب يا کېدای شي هوښياري وي. همدارنګه يو څوک له ګل يا چنار سره تشبېه کوو چې مراد به سور والی يا نازکوالی او لوړوالی وي.

موږ ځينې وجه شبې د ذوق په وجه راوړو لکه سترګې له نرګس او يا بانه له غشو سره.

ketabton.com - The Digital Library

کله وجه شبه د وو کسو یا دوو ښیزونو لپاره په عین وخت کې خپله ضد معنی ښندي لکه موږ یو تنبل نالایق کس ته د افلاطون خطاب کوو. افلاطون هغه څوک دی چې په علم کې شهرت لري او دلته یو تنبل غبي او نالایق ورسره تشبیه شوی، چې دلته له وجه شبه څخه د هغه مخالفه معنی یعنې جهالت اخیستل کېږي.

په هر صورت و جه شبه باید د (مشبه او مشبه به) تر منځ قوي پیوند ولري چې د تشبیه کارول یې سم وبرېښي.

د پورتنیو خبرو په بنسټ پخپله وجه شبه د دې علم پوهانو په څو ډوله بیان کړې ده چې دلته یې راوړل اړین برېښي:

١ – تحقیقي وجه شبه: هغه وجه شبه ده چې د ورته والي وجه یې تر څه حده د تشبیه په دواړو خواو کې په حقیقي بڼه شتون ولري. دا چې یو شاعر یو ښیز له بل ښیز سره تشبیه کړي او همغه وجه شبه یې موږ ومنو لکه د شونډو یا اننګو تشبیه له سره ګل سره چې همدا سوروالی تر څه حده په شونډو او اننګو کې شته دی. (٢٨ م ٤٢)

نو موږ وجه شبه ته ځینو حسي وجه شبه هم ویلي ده ، بېلګه یې په لاندې بیت کې ګورو:

چې شونډو ته دې ګورم تر یا قوتو لا تېری کا
چې زلفو ته دې ګورم په عـــــنبرو مـعتبر ې
(٣٤ م ٤٦٦)

په پورته بیت کې شونډې له یاقوتو سره په سره والي کې تشبیه شوي او همدا رنګه زلفې له عنبرو سره په خوشبویي کې تشبیه شوي دي ، چې د دواړو تشبیه ګانو په دواړو طرفونو کې د سوروالي او خوشبویۍ اصل پروت دی ، چې په دې بنسټ یې حقیقي وجه شبه ګڼلای شو.

٢ – تخییلي وجه شبه: دا هغه وجه شبه ده، چې د تشبیه په دواړو خواوو یا یو طرف کې د تشبیه راتلل خیالي او ادعایي وي ، یعنې د واقعاتو په نړۍ کې دا سې شی حقیقت ونه لري ، لکه د ګونګي ژبه له سوسن سره تشبیه کول په دې اعتبار چې د ادبي حقیقت له مخې سوسن ژبه لري اما د ویلو توان نلري. (٢٨ م ٤٢)

دا سړي دي چې په عقل کې سړي دي

ketabton.com - The Digital Library

دا سړي دي چې په عقل کې ددان شي
(٣٤ م ٤٢٤)

د پورته بیت په دویم نیم بیتي کې یې سړیو ته د عقل په بنسټ له د د سره تشبیه ورکړه، چې د ادب په اعتبار یې منلای شو چې یوه ادعایي او خیالي تشبیه ده، ګنې دد عقل نلري.

په درست عمر یې مهر د سکوت په خوله وهلی
زمـــــا د زړه توتي دی چې نن ګورمه ګویا شو
(٣٤ م ١٨٦)

زړه (مشبه) او توتي (مشبه به) زړه په شاعرانه منطق ګویا کېږي، چې په حقیقت پورې تړاو نلري، نو ځکه یې تخییلي وجه شبه بولو.

٣ - دوې ګونې (استخدامي) وجه شبه: کله وجه شبه له مشبه سره د اړیکې له مخې یوه معنی او له مشبه به سره د اړیکې له مخې بله معنی لري. یو ځل حسي او بل ځل عقلي وي.
په دې شکل سره کلام ډېر ښکلی او هنري کېږي. (٢٨ م ٤٣)
که چېرته پورتنی اصل په وجه شبه کې موجود وي دوې ګونې وجه شبه ورته وایي.

زړه لري د کاڼي په خوشحال باندې پوست نه شو
څـــــه شــــــو که د خولې خبره کړي چېرې پسته
(٣٤ م ٣٠٤)

(پوست) وجه شبه ده چې دوې معناوې (عقلي او حسي) لري. له زړه (مشبه) سره په اړوند یې معنی رحم او کرم ده او له کاڼي (مشبه به) سره په اړوند یې معنی د کلک ضد (نرموالی) دی، چې کرم او رحم عقلي او نرموالی حسي دی.
٤ – مفرده وجه شبه: که چرته د مشبه او مشبه به تر منځ ګډه وجه تر یوه صفت ډېر نه وي او همدا رنګه وجه شبه له ګڼو خواوو څخه ترکیب شوې نه وي مفرده وجه شبه ورته وایي. (٢٨ م ٤٣)

د وصال په وخت مې قد لکه الف وي
پــه هجران کې لکه نون شو ښه چې شو

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤ م ۱۸٤)

په پورته بیت کې (قد) له (الف) سره تشبیه شوی، چې وجه شبه یې ایکې یوازې (نیغوالی) دی او بیا د هجران په وجه شاعر خپل قد له نون (ن) سره تشبیه کړی، چې وجه شبه یې یوازې (کړوپوالی او کوږوالی) دی او بل څه ترېنه نه شي مراد ېدای.

۵- متعدده وجه شبه: هغه وجه شبه ده، چې د مشبه او مشبه به تر منځ یې ګڼ صفتونه تر یوه زیات وي. (۲۸ م ٤۳)

د ښه مخ خوبي دې ښه تر لاله ګل ده
په زړه هم سختي لري تر سنګلاخ
(۳٤ م ۲۰۵)

په پورته بیت کې مخ له لاله سره تشبیه شوی دی، چې وجه شبه یې (سوروالی او نازکوالی) دی ځکه ورته متعدده وجه شبه وايي.

په دویمه مسره کې یې زړه له (سنګلاخ) سره تشبیه کړی چې یوازې (کلکوالی) یې وجه شبه ده، چې د مفردې وجهې شبې بېلګه یې بللای شو.

٦ - مرکبه وجه شبه: که وجه شبه د ذهني انځور یو مرکب جوړښت وي، چې له ګڼو کلمو څخه د یوې تابلو په بڼه منځته راغلې وي یا په بله وینا هغه تابلو او انځور دی، چې له ګڼو رنګارنګو جزیاتو څخه لاسته راغلی وي. (۲۸ م ٤۳)

لکه پټ سواره د جنګ نېزې په غاړه
دا اوږده بانه پرې پورې سترګې ستا
(۳٤ م ۱۱)

په پورته بیت کې یوه مسره د بلې په وړاندې په ترکیبي بڼه مشبه او مشبه به واقع شوې ده، چې وجه شبه یې هم (د جنګ لپاره د عسکرو په پټ ډول تیاری) دی.

تور اوربل دې په سپین مخ را آشفته شو
سـمن زار دې په سنبل کې نهفته شو
(۳٤ م ۱۸۰)

ketabton.com - The Digital Library

لومړۍ مسره مشبه او دویمه مشبه به او وجه شبه یې د دواړو څخه راوتلی یو کیفیت دی.

۷ - عقلي وجه شبه: که چرته وجه شبه د عقل یا نفسیاتو د څرنګوالي پواسطه ذهن ته راشي او په څرګند ډول ذات ونلري ،عقلي وجه شبه یې بولي. (۲۱ م ۹۳)

عـــــقل ســـــل د مصلحت بندونه جوړ کا
چې د عشق سیلاب پرې راشي واړه نوړ کا
(۳٤ م ۳۱)

دلته مصلحت ته له بند سره تشبیه ورکړل شوې ده، چې وجه شبه یې (له یو کارڅخه مانع کېدل) دي ، عقلي بڼه لري او عشق ته له سیلاب سره تشبیه ورکړل شوې ده، چې وجه شبه یې (لوی والی ، بربادي او تباهي ده) چې د نفساني څرنګوالي ښکارندوی ده.

د زمري په خوی پـــــیدا شي ځینې زویه
ځینې غواړي د ګیدړ غوندې خپل قوت
(۳٤ م۳۸)

په لومړۍ مسره کې یې زوی له زمري سره تشبیه کړی دی، چې وجه شبه یې (په خپل مټ د پاتې کېدلو او ښکارکولو) خوی دی ، چې عقلي یا د معنی وو له ډلې څخه دی.

ketabton.com - The Digital Library

د تشبيه زاويه

د مشبه او مشبه به تر منځ د ذهن د رسېدو فاصلې ته د تشبيه زاويه وايي چې په دوه ډوله ده:

الف- پراخه زاويه: هر څومره چې د مشبه او مشبه به تر منځ د وجه شبه د پېژندلو زاويه پراخه وي يعنې د دواړو خواوو تر منځ تړون په مشکله ذهن ته راشي هماغو مره تشبيه هنري ده او په اصطلاح هغې ته غريبه تشبيه وايي. لکه شراب له لمر سره تشبيه کول (۲۸ م ٤۸)

بېلګې يې دادي:

د شرابو خوښي هېڅ نه وي بې نقله
نقل څه دی معرفت عمر شراب دی
(۳٤ م ۱۹۰)

په پورته بيت کې (عمر) ته له (شرابو) او (معرفت) ته له (نقلو) سره تشبيه ورکړل شوې ده ، دا چې ولې يې عمر ته له شرابو او معرفت ته له نقلو سره تشبيه ورکړل شوې ده فکر او سوچ ته اړتيا ده.

ب- تنګه زاويه: څومره چې د تشبيه زاويه تنګه وي يعنې د مشبه او مشبه به تر منځ يې تړون يا ورته والی څرګند او ذهن ته نژدې وي تشبيه هنري نه وي او هغې ته مبتذله تشبيه وايي لکه د زلفو تشبيه له مار سره. (۲۸ م ٤۸)

غريبه تشبيه د هغو شاعرانو لاسته راوړنه ده چې نوښتګر ذهن ولري.

ستا د مخ مخې به نه کړم نور مخونه
نور که ستوري د اسمان دي ته يې لمر
(۳٤ م ٥۱)

په پورته بيت کې د مخاطب مخ له لمر سره تشبيه شوی، چې د اورېدونکي يا لوستونکي ذهن ډېر زر د دوی تر منځ په ګډه وجه باندې پوهېدلی شي او همدارنګه د غايبانو مخونه يې له ستورو سره چې وجه شبه يې تر لمر تته ځلا او روښنايي ده چې هر څوک ورته کتلای شي ، خو لمر ته څوک نشي کتلای.

ketabton.com - The Digital Library

د تشبېه نوي کول

د تشبېه نوي کول په ځو ډوله په ادب کې ترسره کېږي ، کله يوه مبتذله تشبېه د څه شرط په راوړلو يا د تفضيل په بڼه نوې کوي، مثلاً خوشحال خان خټک د خاکسارۍ او عاجزۍ لپاره دليل دا راوړي، چې په خاورو کې ګلونه زرغونېږي، نو که څوک خاکساري وکړي او ځان د خاورو په مثال کړي د ګلونو په څېر اعمال به دده شخصيت ښکلی کړي.

تــــرې بــــــه سل رنګه ګلونه زرغونه شي
هرسړی چې خاکساري واخلي ځان خاک کا
(۳٤ م ۹)

همدا موضوع بيا رحمان بابا د يو ې پوښتنې په مطرح کولو نوې کوي.

زه دې پېژنم په اصل کې خاکي يې
ځــان به څو څنډې په ګوته له تراب
(۲۳ م ۲۵۷)

بل ځای خوشحال خان خټک وايي:

لوړې لنډې نو روز ده خوشحال ده غوره کړې
نــــــه لــــــوړه نه لنډه په قد ښه روغه وسط
(۳٤ م ۲۲٦)

عبدالرحمن بابا نومو ړې خبره شرطيه کړې:

چې مې قد ديار دراز او نه کوتاه دی
رحمان واخيسته په لاس ځکه اوسطه
(۲۳ م ۲۹۳)

خوشحال خان خټک وايي:

تورې وروځې يې ليندې بانه يې غشي
د عــاشق تر زړه يې تللی هر خدنګ دی
(۳٤ م ۳٤۳)

پير محمد کاکړ د پوښتنې په بڼه نوی کوي:

وې مې وروځې دې لينده بانه دې څه دي
وې نـــاوک دي د عاشق پر زړه څرخېږي

ketabton.com - The Digital Library

(۱٦ م ۱۹۲)

خوشحال خان ختک وايي:

تــه بـــــه وايــي د ګلاب په ګل شبنم دی
چې بار خودې د نماستي په وخت خولې وي

(۳٤ م ۳٦٥)

عبدالقادر ختک بيا دا خبره د قهر په راوړو نوې کوي:

تـــــه به وايې په ګلابو شبنم پرېوت
چې له قهره يې خولې شي رخسارونه

(۳۰ م ۲۳۲)

بل ځای خوشحال خان ختک شونډې له شکرو سره تشبيه کوي او پـه عـادي بڼه يې راوړي:

که يې تل لکه شکر خورم کم به نشي
ســـتا د دواړو خـــوږو شونډو از زما

(۳٤ م ۲۱)

بل ځای بيا همدا تشبيه د تفضيل په بڼه راوړي، چې يو ډول نويوالی پکې را شي:

خـــوند د شهد د شکرو راته هېڅ دی
څو مې ياد د هغو شونډو مکيدن دی

(۳٤ م ۳٤٥)

ketabton.com - The Digital Library

د تشبېه او تمثیل توپیر:

د ځانګړېتوب او عمومیت له مخې د تشبېه او تمثیل تر منځ توپیر موجود دی یعنې هر تمثیل تشبېه ده او هره تشبېه تمثیل نه دی. په تمثیل کې هغه څه چې شاعر یې ادعا کوي د یو مثال په راوړلو روښانوي ، چې د مدعا مثل په نامه یې هم یادوي. (۲۱ م ۸۳)

بې اخلاصه د یارۍ څه جواز نشته
خود پوهېږې بې اودسه نـماز نشته
(۳٤ م۲٥۷)

په پورته بیت کې شاعر د یارۍ لپاره اخلاص اړین بللی دی ،چې د مثال په ډول یې ورته د لمانځه لپاره اودس راوړی دی.

د تشبېه غرض

په نړۍ کې هر کار کول، د یو غرض لپاره وي ، تشبېه هم بې غرضه نه ده، بلکې د ډېرو غرضونو لپاره یې شاعران او عام وګړي په خپلو ویناوو کې کاروي ، خو په دې خبره پوهه د شاعرانو لپاره ډېره ارزښتمنه ده ،چې د هغو د تشبېه غرض دې ټاکلی وي ګنې بیا به پخپله د خپل شعر په معنی نه پوهېږي. اوس به د تشبېه د غرض څو ډولونه راوړو.

۱ - د ناممکن مشبه ممکن کول: که چرته مشبه په څرګنده عجیب او نا ممکن وي له داسې مشبه به سره یې تشبېه کوو ، چې په شتون کې یې هېڅ شک نوي ، هغه عجیب او نا ممکن شی د لوستونکي یا اورېدونکي په ذهن کې ممکن او شوني شي. (۲۱ م ۱۱۲)

هر څه په تا وینم خـــو تـا نه وینم نظر یې
اوسې مې په سترګو کې له سترګو یې فنا
(۳ م ۷۲)

دلتـه مخاطب مـشبه دی ، چې شـاعر یـې دلیـدو وړتیـا نـه لـري ، دی دغـه ناممکن شي ته له نظر سره تشبېه ورکوي او خپله دعوه د ممکن تر حده رسوي ځکه چې نظر هم په سترګو کې وي خو نه ښکاري او د مخاطب حال هم همدا دی.

ketabton.com - The Digital Library

په مانۍ يې هم خوشحال شم هم دلګير شم
لکه څــوک چـــې له چا شکر وشکايت کا
(٣٤ م ٣)

دلته د خوشحالۍ او د لګيرۍ په يو ځای د جمع کېدو امکان يې له چا څخه د شکر او شکايت په راوړو ممکن کړ.

په هومره ډېر مقتوله ته لا هم نه يې ملوله
کـــــه سل خونونه وکا د جلاد ترو څه پروا
(٣٤ م ٥)

له يو چا معمولي ګناه يا خطا وشي حتماً خفه کېږي، خو دلته سره له دې چې مخاطب ډېر قتلونه کړي بيا هم خفه نه ښکاري ، شاعر د دې خبرې امکان د جلاد په کلمه امکان ته رسولی دی.

٢-د مشبه د حال بيان: کله چې شاعر وغواړي د مشبه د حال څرنګوالی وښيي دا په هغه وخت کې امکان لري، چې د مشبه به د حال څرنګوالی مخکې تر مخکې ټولو ته روښانه وي. (٢١ م ١١٣)

کله دا حالت د صفت او موصوف په بڼه وي او کله مشبه به په انځوريزه بڼه راغلې وي.

مبتلا بلبله سر د ګل په پښو ږدي
لکه برهمن د بت ، بت پرستي کا
(٣٤ م ٢٦)

که دې زړه وي چې به زړه د خوشحال ګورم
راشـــــه وګـــــوره پـــــه اور ايښی کباب
(٣٤ م ٣٤)

٣ - د حالت د مقدار بيان: کله د شاعر غرض د مشبه مقدار او شمېر وي په دې سره د مشبه څرنګوالی او قوت يا کموالی او ضعيفوالی څرګندوي.

چې کرم نه وي له خدايه فتح نشته
کـــــه افزون شي تر ملخ سپاه د چا
(٣٤ م ١١)

پورته يې د شمېر له مخې (سپاهيان) له ملخو سره تشبيه کړې دي.

ketabton.com - The Digital Library

د جهان غمونه یو سر زما بل سر
کـه سرې یې د باور په تله تول کا
(۳٤ م ۱۳)

په پورته بیت کې شاعر د خپلو غمونو اندازه د تلې په یوه پله کې او د ټول جهان غمونه یې په بله پله کې سره تشبېه کړي دي.

و اشــــــنای وته دیارمینه څرګنده
لکه قصد چې له ډیوې سره پتنګ کا
(۳٤ م ۳۳)

دا عالم ریګ روان دی که یې ګورې
خو هم هسې سره اوړي لاندې باندې
(۳٤ م ٤۳۰)

د اوربل په هر هر پیچ کې یې نافې دي
مــــشاطه یې چې پرانیزي پیچ و تاب
(۳٤ م ۳۵)

لکه ستا بانه په شمار په حساب نه دي
هـــسې ستا د سترګو ډېر دي ستمونه
(۳٤ م ۲٤۳)

٤ – حیرانول: کله شاعر د حیرانتیا صفت د تشبېه په وسیله مشبه ته ثابت کړي. ددې لپاره شاعر مشبه له هغه مشبه به سره، چې د شاعر په ذهن کې یې رغېدلی وي او په بهرنۍ نړۍ کې وجود ونه لري ورته کوي.

په مخ ډېره ښایسته یې نوم دې څه دی ؟
دعـــــــــا شق د ځان بلا فتنه اشوب
(۳٤ م ۳۵)

ketabton.com - The Digital Library

په پورته بيت کې مخاطب ځان له فتنې او اشوب سره تشبيه کړی، چې په ځرګند ډول وجود نلري.

چې محراب يې د ابرو راته ښکاره شو
هـــــغه دم مــــې ناره وکړه قد قامت
(٣٤ م ٣٧)

٥-د مشبه تحسين او تعظيم: دا طبيعي خبره ده چې هر څومره مشبه به ډېر ښکلی او د اوچتې پايې وي دا غرض هم ښه لاسته راځي.

ګل د لاله ښه دی راته وايه که بار خومې ؟
ســـــتا زيـبا بار خو به له ګياه کړم برابر
(٣٤ م ٦٠)

٦-خلکو ته د مشبه بدۍ او خرابۍ ښودل:

د دنيا ياران مې وليدل په سترګو
هر سړی زما په سترګو لکه د د شو
(٣٤ م ١٨٣)

د نکبت ورځې په مثل د دانو وي
ښايسته سړی وباسي له ښايسته
(٣٤ م ١٩٩)

که هر څو ښايسته يې نه يوسف يې د کنعان
کـــه هر څو هوښيار يې نه مخی يې د لقمان
(٣٤ م ١٦٣)

٨-د مشبه ستاينه: کله د شاعر غرض د مشبه ستاينه وي او پـه ډېرو شعرونو کې همدا غرض په پام کې نيول شوی وي.

ګــــــل د لاله داغ لري سختي د رامبېل پاڼې
چاوې چې لاله دی يا رامبېل دی ګلعذار ستا
(٣٤ م ٣١)

د زلفينو ترنګهت يې ګل شرمېږي

ketabton.com - The Digital Library

د خــولو تر بوی يې نه رسي ګلاب

(٣٤ م ٣٥)

چې مې وليدو په سترګو ستا ښايست

ښـــــا پـــــيريو سره نشته دا ښايست

(٣٤ م ٣٨)

٩ – د مشبه مقابله او موازنه: کله په تشبيه کې غرض د مشبه دحالت مقابله او موازنه وي.

وا ړه شونډې په لذت سره يو نه دي

څــوک حلوا دي دنبا تو څوک اتوب

(٣٤ م ٣٦)

مخ يې کله د لاله غـوندې زېبا دی

د لاله تر ګل يې ډېر دی لا ښايست

(٣٤ م ٣٨)

ډېـــر ځوانان چې احمقان دي لکه پياز دي

وخوشحال ته هوښيار مښک دي پير فرتوت

(٣٤ م ٣٨)

که د زهرو پياله وي خو ستا له لاسه

تـــــر عـــسلو به لا ښه وي هغه زهر

(٣٤ م ٥٠)

١٠ - د خبرې ښکلا : د خبرې د ښکلا لپاره شاعران اکثره نادر خيالي انځورونه راوړي، چې د واقعاتو له نړۍ سره يې هېڅ تړون نه وي بلکې يوازې يو ښايسته انځور وي. (١٥ م ٧٨)

د خـــاطر مرغه مې ستا په زلفو بند شو

اوس به چرته ځي چې نښتی دی په لومه

(٣٤ م ٢٣٧)

ستا د خيال مېلمه مې ناست دی په ګوګل کې

تـــــل مـــــــې خـــوري د زړه د غوښو کبابونه

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤م ۲۵۱)

محمد طاهر فاروقي ليکي: د تشبيه غرضونه ډېر کېدلی شي ، دا چې يو ځوک د يو شي تشبيه له بل شي سره کوي، نو په دې کې حتمي يو غرض پوښلی وي ، لکه: ښکلا ، لوړوالی ، عظمت ، توقير ، تحقير ، رعب ، زياتې، کمې،ندرت،مبالغه، د حالت توضيح يا ناممکن ممکن کول او داسې نور. (۲۵م ۲۵)

د پورتني وينا په تاييد زه هم وايم چې د تشبيه غرضونه ډېر دي او هر ليکوال او کره کتونکی يې تر دې نور غرضونه هم په ډاګه کولای شي.

د تشبيه ارزښت

په ځينو خبرو کې د تشبيه ارزښت خورا ډېر دی ، د تشبيه پواسطه کلام د فصاحت او بلاغت مقام خپلولی شي. ډېر ځله يوه خبره لکه څنګه چې يې وينا وال احساسوي هغه شان يې په ساده کلام کې اورېدونکي يا لوستونکي ته نشي ورلېږدولای. همدا تشبيه ده چې ددې پواسطه د محسوسو شيزونو وضاحت په ډېر ښه ډول کېدای شي او همدارنګه هغه څه چې د محسوساتو له کړۍ څخه وتلي وي د تشبيه پواسطه حسي نړۍ ته لار پيدا کولای شي.

د تشبيه يو بل ارزښت دادی چې کلام هنري کوي او کله چې کلام هنري شي په زړه پورې شي. د تشبيه پواسطه يوه موضوع يا مطلب د اورېدونکي په ذهن کې په څرګند ډول کښېني. د تشبيه په بنسټ کلام انځوريز کېږي او د کلمو حقيقي معناوې يو په بل کې سره واخښل شي او يو بل مفهوم ترې راووځي.

د بېلګې په ډول دلته يو څو بېته راوړو چې د تشبيه ارزښت موږ ته لا ښه په ګوته کړي.

شاعر غواړي چې د خپلې مينې جذبه او احساس موږ ته را وښيي که هر څو وايي چې زما مينه پاکه ده ، پخپله مينه کې ډېر سوی يم ، ډېرې ستونزې مې وړکې ګاللي او يايې ګالم. دې ته ورته که هر څومره جملې يې راوړې وي خپل مطلب مخاطب ته په سمه توګه نه شي رسولی.مګر خوشحال خان خټک دا کار په يوې تلميحي تشبيه سره څومره په ساده والي بيان کړی، چې که څوک وغواړي په تفسير کې يې پوره کتاب ليکلی شي.

کار زما او د مجنون سره يو رنګ دی
لکه دوه لرګي په اور کې سر په سر شي.

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤م ۳۸۱)

کله شاعر غواړي چې نامحسوس شیز محسوس کړي ، د دې لپاره اکثره مشبه عقلي او مشبه به حسي راوړي او په دې ډول یې زموږ ذهن ومني، (فکر) یو عقلي ځیز دی چې موږ یې انځور نشو لیدلای، شاعر د خپل فکر د محسوس کېدو حالت له سیمابو سره تشبېه کوي ،چې زموږ په ذهن کې د حسي ځیز په بڼه انځورېږي.

د سړي فـــکر پـــه مثل د سیماب دی
اضطراب یې هرهر خوا ارمان ارمان وي
(۳٤ م ٤۰٦)

د تشبېه بل ارزښت د کلام ایجاز دی ، په تشبېه سره یو لوی مطلب په دوو جملو یا یو بیت کې راټولېږي.

تـــر یـــانـه دې د ختا آهو خجل شي
چې په شین شین یون کړې ښېوه ګرې
(۳٤ م ٤۷۱)

دې او دې ته ورته نورې خبرې دي چې د تشبېه ارزښت ترې جوتېدلای شي.

تشبېه په ورځنیو خبرو کې:

ژبه د ټولنې مال دی او د یوې ټولنې وګړي یې د یو بل د پوهولو راپوهولو لپاره په کار وړي. دهر یوه علم یا هنر بنسټ په ژبه پورې تړلی دی او هر ژبنی هنر هغه وخت ډېر په زړه پورې شي ،چې ځرکونه یې په ژبه کې پاخه وي ، ژبه نثر وي که نظم په دواړو کې د تشبېه راوړل یوه طبیعي خبره ده . هغه وګړي چې شاعران نه دي هم پخپلو خبرو کې تشبېه راوړي. ډېری شاعران بې سواده دي او د تشبېه په اړه هیڅ علمي معلومات نلري ، خو بیا هم په خپلو نظمونو کې په زړه پورې طبیعي او ساده تشبېه ګانې راوړي ،چې تخییل او ترکیب یې هم ډېر ساده دی. اروانباد ملنګ جان وایي:

د عــــاشـــق زړه د معشوق د لاس منه ده
که یې بوی کړی که خوړلی یار ګرم نه دی

ketabton.com - The Digital Library

(۱۹ م ۳۰۱)

ملنګ جان د عاشق زړه له منې سره تشبېه کړی، وجه شبه یې بویول او خوړل ډېر عام فهمه دی.

په کور کلي کې عام وګړي که ښځې دي که نارینه په ورځنیو خبرو اترو کې په همدې ډول کلیوالي عام فهمه تشبېه ګانې راوړي. که کوم شاعر یې بیا په شعر کې راوړي، نو مخکې تر مخکې مبتذلې وي ، لکه د چا مخ ، حالت یا ژوند لـه ګل سره تشبېه کول، پخپله ګل شې عمر دې ګل مه شه ، فلانی د ځراغ غوندې ده ، فلانۍ داسې توره ده لکه دړه ، د مرغاوی غوندې تګ کوي. غنم رنګې ده ، زړه مېږه ده، فلانی د سپي غوندې دی ، چې ځومره یې چغې کړی ببرته راځي، سترګې یې د ملخ غوندې دي ، خره غوندې یې ، غوا ، غویی به هم داسې کار ونکړي لکه تا چې وکړ، غوباړي غوندې راپسې شوې ، سپي غوندې مه غاپه ، د ماشوم غوندې خوی یې دی ، د چپ لاس جېب دی او داسې نور په سلګونو تشبېه ګانې دي چې هره ورځ تربنه په خبرو کې کار اخېستل کېږي.

یوه ورځ مې په کلي کې په یوه واده کې ګډون درلود. کله چې یې ډولۍ راوړه نو یو چا د ناوې له خسر څخه پوښتنه وکړه: ((ابا څنګه ده نږور دې ؟)) هغه ځواب ورکړ: ((ښه ده د رانجو غونډاری دی)) زه د ځواب په هکله ډېر حیران شوم چې په دې یوه انځوریزه تشبېهي جمله کې یې د خپلې نږور ټول کره وړه په ډېر ظرافت سره بیان کړل.

سمندر د بدر شو لیکي: ((تشبېه او استعاره د انسان په ختـه کې اخښل شوې ده. یو نالوستی عام سړی یا ښځه هم چې کور یا بهر خبرې کوي نو تشبېه استعاره پکې په خپله راځي. لکه د محلت یوه ښځه د زوی د واده په ډوډۍ د چا کره لاړه شي، نو د کور مېرمن ورتـه ووایي: (فلانۍ ! ستا دا هلک خو داسې دی لکه ګل) نو دا تشبېه شوه.) (۳ م ۳)

عـام وګـړي تـشبېه کـاروي خـو ډېـره ساده او هغـه چـې دوی یـې پـه خپـل چاپیریال کې محسوسوي. هغه شاعران چې نالوستي دي دوی په دې کار کې له عام ولس سره مرسته کوي کېدای شي یوه تشبېه دوی رامنځته کړي او بیا عام وګړي تربنه پخپلو خبرو اترو کې کار واخلي.

ketabton.com - The Digital Library

کامل احمد نژاد لیکي: ((تشبیه نخستین و ساده ترین راه تفنن در بیان معنی است و در شعر ، نثر و حتی کلام عادی ازان استفاده می شود.)) (۱م ۸۵)

د خوشحال خان ختک په غزلو کې د تشبیه ډولونه

۱ – تشبیه د تورو د راوړو او نه راوړو له مخې په دوو ډولو ده ، مرسله تشبیه او موکده تشبیه:

الف - مرسله تشبیه: دا هغه تشبیه ده، چې شاعر پر مشبه او مشبه به سربېره د تشبیه توري (ادات) هم پکې راوړي وي:

تر جمال دې ډېر پتنګ غوندې ځاربږي
ستا د حسن کمی نشته ځاروه یې
(۳٤ م ٤٥٩)

په پورته بیت کې (غایب کسان) مشبه ، (پتنګ) مشبه به او (غوندې) یې د تشبیه توری دی.

د ازل حکم په مثل دهاتي دی
د سړي فکر مثال پړی د ډیلې
(۳٤ م ٤٨٢)

په لومړۍ مسره کې د ازل حکم (مشبه) ، هاتي (مشبه به) او (مثل) یې د تشبیه توری دی ، همدا رنګه په دویمه مسره کې د سړي فکر (مشبه) ، د ډیلې پړی (مشبه به) او (مثال) د تشبیه توری دی.

آه کـه یو ځله مې یار راشي په دست کې
لکه لوی ماهي د خوار صیاد په شست کې
(۳٤ م ٤٥٨)

لومړۍ مسره مشبه دویمه مسره مشبه به او (لکه) یې د تشبیه توری دی.

د بڼو څو کې یې نیغې ځي تر زړونو
چې تېره تېره کاته کا لکه بازې

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤ م ٤٤٨)

معشوقې (مشبه) ، بازې (مشبه به) او (لکه) د تشبېه توری دی.

ب–موکده تشبېه: دا هغه تشبېه ده چې یوازې مشبه او مشبه به پکې راغلي وي. او د تشبېه توري (اد ات) پکې نه وي راوړل شوي. نوموړې تشبېه په درې ډوله ده: اضافي موکده تشبېه ، توصیفي موکده تشبېه او موکده محض تشبېه

I - اضافي موکده تشبېه: دا هغه ډول تشبېه ده، چې د یو شي اضافت پکې مشبه ته شوی وي او یا د مشبه او مشبه تر منځ یو اضافي ترکیب موجود وي. ، اضافي موکده تشبېه د اضافت له مخې په درې ډوله ده:

- تشبېهي اضافت: دا هغه ډول تشبېه ده چې مشبه او مشبه به پکې یو بل ته د اضافت په بڼه راغلي وي. یعنې مشبه مضاف الیه او مشبه به مضاف واقع شوی وي او کله کېدای شي مشبه مضاف او مشبه به مضاف الیه واقع شي. (۲۸ م ٤٥)

لکه: د زلفو مار یا د شونډو شراب:

چې د زلفو زنځیرونه ښکار وې
کــوم د مینې لېونی هوښیار وې
(۳٤ م ٤٨٩)

د پورته بیت په لومړۍ مسره کې زلفې (مشبه) ، زنځیرونه (مشبه بـه) او (د) د اضـافت لپـار راغلـی دی. د اضـافي ترکیـب لـه مخـې زلفـې (مـضاف الیـه) او زنځیرونه (مضاف) دي ، نو په دې بنسټ ورته تشبېهي اضافت وایو.

خوله دې غونچه ګل ده تورګیسو د سنبل پاڼې
ښنې دې دي د زرکې سپینه غاړه دې د زاڼې
(۳٤ م ٤٧٤)

په پورته بیت کې څلور تشبېه ګانې راغلي دي. لومړی یې خوله له غونچه ګل سره تشبېه کړې، چې توصیفي موکده تشبېه ده ، تورګیسو مشبه او د سنبل پاڼې مشبه به ، ښنې مشبه او د زرکې ښنې مشبه به او سپینه غاړه مشبه او د زاڼې غاړه مشبه به ده.

ketabton.com - The Digital Library

په ورستیو دريو واړو تشبېه ګانو کې اضافي موکده تشبېه راغلې، چې (مشبه) په دریو اړو کې مضاف او (مشبه به) مضاف الیه دی او اضافت یې تشبیهي دی.

- **تلمیحي اضافت:** د اضافي موکدې تشبېه له هغه ډول څخه دی، چې په وجه شبه پوهېدل یې په یوه داستان، کیسې یا پېښې پورې تړلې وي. (۲۸ م ٤٦)

که رســــتم د زمانې شې ګومان مه کړه
زمانه به دې پرې نږدې په خپل زور کې
(۳۴ م ٤٧٦)

مخاطب مشبه او رستم مشبه به، وجه شبه یې زور او طاقت دی، چې د رستم له کیسې څخه یې څرک لګېدای شي.

چــابه هومره د عشق ګنج راعنایت کړ
که مې نه وای خپله بخره په تقدیر کې
(۳٤ م ٤٨٩)

عشق مشبه او ګنج مشبه به وجه شبه ارزښت دی، دلته د وجه شبه څرګندول په هغې ورځې پورې ځانګړي شول چې الله (ج) ټول روحونه مخاطب کړي و او د بندګۍ اقرار یې ترې واخیست، همدارنګه په هغه وخت ټولو روحونو ته د هغوی برخې ورووېشل شوې یعنې د عشق ورکړه د الله (ج) ورکړه ده او بل څوک پکې د خیل نه دی.

- **سمبولیکي اضافت:** دا هم د اضافي موکدې تشبېه یو ډول دی، دا هغه وخت پېښیږي چې مشبه به (مضاف) د مشبه (مضاف الیه) سمبول یا نښانه وي، لکه (د صبر ایوب) چې ایوب (ع) پخپله د صبر سمبول دی. ځینې سمبولیکي اضافت په بنسټیز ډول تلمیحي اضافت دی، لکه د (حسن یوسف) چې لومړی یوسف(ع) د (حسن) څرګند وی دی. یعنې (سمبولیکي اضافت) او بیا تلمیحي اضافت دی چې په یو داستان پورې تړلی دی. (۲۸ م ٤٦)

که هر څو ښایسته یې نه یوسف یې د کنعان
که هـــر څو هوښیار یې نه مخی یې د لقمان
(۳٤ م ١٦٣)

ketabton.com - The Digital Library

د پورته بیت په لومړي نیم بیتي کې مخاطب له یوسف (ع) سره په ښکلا کې تشبیه شوی دی او په دویم نیم بیتي کې مخاطب په پوهه کې له لقمان سره تشبیه شوی دی ، چې دواړه یو د ښکلا او بل د پوهې سمبولونه دي.

چـــې جــمال و تــه دې ګورم حیرانېږم
خدای په ما باندې یوسف د زمانې کړې
(۳٤م ٤٤۳)

یوسف (ع) د حسن سمبول دی چې دلته مشبه به واقع شوی دی او مخاطب مشبه دی.

II - توصیفي موکده تشبیه: هغه موکده تشبیه ده، چې مشبه پکې موصوف او مشبه به پکې صفت واقع شوی وي، یا هغه تشبیه ده چې مشبه او مشبه په خپلو کې توصیفي ترکیب جوړ کړي ، لکه: ګلاندام یا ګلرخ:

غتې سترګې لوی بانه پراخې وروځې
شـــکر لـبې ګل رخسارې مه جبینې
(۳٤م ٤٥٥)

په دویمه مسره کې (لب ، رخسار او جبین) مشبه راغلي دي، چې درې واړه موصوف دي او (شکر ، ګل ، مه) مشبه به دي چې درې واړه د صفت دنده تر سره کوي.

ډېرې دي نګارې ښایسته پري رخسارې
نـــورو لره نور څه ته زما زړه په تنها وړه
(۳٤م ۲۹۹)

د نګارو رخسار (مشبه) او پري (مشبه به) دی ، د نګارو مخونه موصوف او پري صفت راغلی ، چې دواړه یو توصیفي ترکیب جوړوي.

له ښایست سره سل نورې چارې بویه
چې عاشق په ځان مین کاندي مهرویه
(۳٤م ۲۸۲)

په پورته بیت کې روی (مشبه) او (مه) مشبه به دی چې د صفت په بڼه له روی یعنې مخ سره راغلی دی.

ketabton.com - The Digital Library

پـــه هـــره کـــوڅه ګرځم که مې چا لیده رنګینه
ګل مخه ، غنبر بویه ، هوسۍ چشمه ، مه جبینه
(۳٤ م ۲٤۲)

د محبوب (مخ ، بوی ، سترګې او جبین) مشبه او (ګل ، عنبر ، هوسۍ او مه) مشبه به واقع شوي ،چې څلور لومړۍ کلمې موصوف او ورپسې څلور کلمې د صفت بڼه لري.

III - موکده محض تشبیه: محض په لغت کې سوچه یا ناګډوله ته وایي، هغه موکده تشبیه ده چې مشبه او مشبه به پکې نه توصیفي او نه اضافي ترکیب ولري.

توري سترګې یې تور باز بانه یې نوکې
چـــې زمـــا خاطر یې یو وړ په نوکارو
(۳٤ م ۱٦۷)

توري سترګې (مشبه) او تور باز یې (مشبه به) همدارنګه بانه (مشبه) او نوکونه (مشبه به) دی چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

دواړه سترګې یې شاهین شهپر یې زلفې
زمـــا زړه کـــوتـر شاهین را څخه یو وړ
(۳٤ م ۷۷)

سترګې (مشبه) شاهین (مشبه به) زلفې (مشبه) او شهپر یې (مشبه به) دی ، چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

رقیـــبانـــو وتـــه نرم شي تر مومه
و خوشحال و ته زړه سنګ کا هغه یار
(۳٤ م ٦٥)

زړه (مشبه) او سنګ (مشبه به) دی چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

۲- د وجه شبه د راوړو او نه راوړو له مخې: په دوو ډولو ده (مفصله او مجمله تشبیه)

الف- مفصله تشبیه: که چرته پر مشبه او مشبه به سربېره وجه شبه هم په کلام کې ښکاره راغلې وي. مفصله تشبیه یې بولي:

دا دنـــیا لکه لولیه ده خوشحاله
که یې ګورې ګاه د چا شي ګاه د چا

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤م ۱۱)

دنیا (مشبه) او لولیٔ (مشبه به) ده، (کله یو ته او کله بل ته تلل یا په نصیب کېدل) یې وجه شبه ده، چې ځرګند ده په کلام کې راغلې ده.

خوار عاشق په خاصیت دی د سیماب
څـــو ونـــه مري ځنې نه ځي اضطراب

(۳٤م ۳٤)

عاشق (مشبه) سیماب (مشبه به) او (اضطراب نه تلل) یې وجه شبه ده چې په کلام کې ذکر ده.

یار مې په ښایست کې لکه ګل د نوبهار دی
سود یې د جمال کړم چې ګلزار لره وردروم

(۳٤م ۱۳۷)

یار (مشبه)، ګل (مشبه به) او ښایست یې (وجه شبه) ده.

رنګ یې تر خوی ښه و خوی یې لا ښه و تر رنګه
ګـــــل و د ګـــــلابو شګفته شو نور په تله شو

(۳٤م ۱۸۱)

غایب (مشبه)، د ګلابو ګل (مشبه به) او شګفته (غوړېدل) یې وجه شبه ده.

چې له شرعې یو قدم د رومې بې رخه
و ګـــوشمال و ته تیار لکه رباب دی

(۳٤م ۱۹۰)

هغه څوک چې له شرعې مخالف ځي (مشبه) رباب (مشبه به)، ګوشمال یا غوږونه تاوول یې (وجه شبه) ده.

غوڅول یې هسې نه دي چې څه پربږدي
تـــر الـــماس یـــې د غمزې توره وه تېزه

(۳٤م ۲۱۹)

غمزه (مشبه) توره (مشبه به) غوڅول یې (وجه شبه) ده.

چـــې بې سته مېلمه کېږي هغه زه یم
که اشنامې د هندو غوندې ست نه زده

ketabton.com - The Digital Library

(٣٤ م ٢٩٧)

اشنا (مشبه) هندو (مشبه به) ، ست نه کول (وجه شبه) ده.

لکه نوم چې د کيميا د عنقا اورې
تــــــردا دواړونه نا يابه لا وفا وه

(٣٤ م ٣٨٨)

وفا (مشبه) ، کيميا او عنقا (مشبه به) او (نايابه) يې وجه شبه ده.

د منصور غوندې به غل د خاص و عام شم
که ښکاره مــې و عالم ته ګوی مګوی شي

(٣٤ م ٤١٧)

متکلم (مشبه) منصور (مشبه به) او د خاصو او عامو په نظر کې غل کېدل يې (وجه شبه) ده.

د تېرا اوبه دې وڅښي خوی دې نور شو
اپـــريدي غوندې خبرې د اولجو کړې

(٣٤ م ٤٤٠)

مخاطب (مشبه) اپريدی (مشبه به) او د اولجو خبرې يې (وجه شبه) ده.

ب- **مجمله تشبيه:** هغه تشبيه ده، چې (وجه شبه) يې په کلام کې په څرګند ډول نه وي راوړل شوې. لوستونکی يې پخپله د خپل فکر په رڼا کې را پيدا کوي چې مجمله تشبيه بيا د وجه شبه ذهن ته د رسېدو له مخې په دوه ډوله ده:

- **قريبه (نژدې) مجمله تشبيه:** چې د مشبه او مشبه به تر منځ وجه شبه ذهن ته ډېره نژدې وي او څه خاص سوچ او فکر ته اړه ونه لري.

زړه پخــپله هغه مخ لره ولاړ نه شو
د زلفينو يې هر تار ورته زنځير دی

(٣٤ م ٧٦)

د زلفو تار (مشبه) ، زنځير (مشبه به) او (تړل) يې وجه شبه ده، چې بې له سوچه ذهن ته لېږدي.

د ګـــلو نو په ليده دې مخ را ياد شي

ketabton.com - The Digital Library

ځکه هسې په ګلګشت د چمن تل يم
(٣٤ م ١٢٧)

مخ (مشبه) ګلونه (مشبه به) او ښکلا يې (وجه مشبه) ده. چې بې له ځنډه ذهن ورته رسېږي.

د مخ مشال دې بل کړ د پتنګ غوندې پرې راغلم
بـــيا ته به راته وايې چې په عشق کې صادق نه يم
(٣٤ م ١٣١)

مخ (مشبه) مشال (مشبه به) او ځلېدل (وجه شبه)، همدارنګه متکلم (مشبه) پتنګ (مشبه به) او سوزېدل او له منځه تلل يې (وجه شبه)، چې ډېره زر ذهن ته راځي.

- **بعيده (لرې) مجمله تشبيه** : هغه تشبيه ده، چې وجه شبه يې تر ډېر غور او فکر ورو سته ذهن ته راشي.

نفساني تاريکه شپه صادق هغه دی
چـــې سحر غوندې سينه لري صادقه
(٣٤ م ٩٩)

نفساني (مشبه) تاريکه شپه (مشبه به) د سمې لارې نه ښکاره کېدل يې (وجه شبه) ده، صادق يا هغه څوک چې نفساني نه دی، سينه يې (مشبه) سحر (مشبه به) سمه لار ښکاره کېدل يې (وجه شبه) ده. چې په ډېر غور او سوچ ذهن پرې رسېږي.

مخ دې مسلمان دی تورې زلفې دې کافرې
دواړه مـــې قـــبله دي مسلمان يم که کافر
(٣٤ م ٦٠)

مخ (مشبه) مسلمان (مشبه به) وجه شبه يې (رينبتينولي او رونوالی) دی.
تورې زلفې (مشبه) کافر (مشبه به) وجه شبه يې (تياره او تو رالی) دی، چې زر ذهن پرې نه رسېږي.

ketabton.com - The Digital Library

هر تشنه چې د وحدت په سیند سېراب شو
نـــور هـــــمه جـــهان ورده وته سراب شو
(۳٤ م ۱۸۹)

وحدت (مشبه) سیند (مشبه) فیض رسېدل یې (وجه شبه) ، جهان (مشبه) سراب (مشبه به) فیض نه رسېدل یې (وجه شبه) چې غور غواړي.

هــغه واړه مــهیادي په هجران کې
چې واعظ و ماته شرحه د دوزخ کړه
(۳٤ م ۳٦٥)

هجران (مشبه) ، دوزخ (مشبه به) سختي او تکلیف یې (وجه شبه) ده ، چې غور او سوچ غواړي.

ج – تمثیلي تشبیه: هغه تشبیه ده، چې مشبه به یې د یو ترکیب له مخې د مثل یا حکایت بڼه ولري. په دې ډول تشبیه کې مشبه اکثره معقول او مرکب وي، چې دده د اثبات لپاره مشبه به مرکب او محسوس راوړل کېږي.

د بیان په ځینو کتابونو کې هغه تشبیه، چې وجه شبه یې مرکبه راغلې وي تمثیلي تشبیه ګڼي .(۲۸ م ٤٤)

سید احمد هاشمي لیکي: ((تمثیلي تشبیه تر نورو تشبیه ګانو خورا بلیغه ده ، په دې تشبیه کې ژور فکر او کتنې ته اړتیا ده. نوموړې تشبیه په معانیوو کې ډېره ارزښتمنه او پر نفسونو موثره تمامېږي. نوموړې تشبیه د ذهن په ستړیا لاسته راځي، ځکه چې وجه شبه یې له ګڼو شیانو څخه که حسي وي یا غیر حسي لاسته راوړل کېږي...)) (۹ م ۲۷۵)

نوموړې دا تشبیه په دوو ډولو وېشي.

۱ – هغه چې د تشبیه توري پکې ښکاره راغلي وي: بېلګه یې د قران کریم لاندې ایت شریف راوړي: مَثل الذِیْنَ حُمِلُوا التَوْراةَ ثُم لمْ یَحْمِلو هَا کَمَثَلِ الحِمارِ یَحْمِلُ اسفَاراً الایه. (۲ م م ۲۷۵ او ۲۷٦)

ketabton.com - The Digital Library

ژباړه: ((کوم کسان چې د تورات حامل ګرځول شوي وو خو هغوی د هغه پېټی پورته نه کړ، د هغو مثال د هغه خره په څېر دی، چې پر هغه باندې کتابونه بار کړای شوي وي.)) (۱۸ م ۵۵٤)

په پورته ایت شریف کې مشبه (الذین حملو التوراة لم یحملو ها) دی یعنې هغه کسان چې د تورات علم ورکړل شوی و او عمل یې پرې ونه کړ، همدرانګه مشبه به یکې (الحمار) دی چې ګډور کتابونه پرې بار وي خو ګټه ترې نشي اخستی.).

د تشبیه توری یکې (کمثل) دی. وجه شبه (بې ګټې زحمت او بار وړل) دي.

لکه سیوری وړاندې وروستو راسره ځي
چــــې و هــــــر لـوري ته ځم سبا بېګاه
(۳٤ م ۲٦۱)

مخاطب (مشبه) او د سوري غوندې وړاندې وروسته تګ (مشبه به) دی، (لکه) یې د تشبیه توری دی چې تمثیلي بڼه لري.

په هجران کې هغه هسې شان وصال شته
لـــــکه څـــــوک له خپله یاره لاس تر غاړه
(۳٤ م ۲۹۱)

لومړۍ مسره (مشبه) او دویمه مسره (مشبه به) او (لکه) یې تشبیه توری دی، چې تمثیلي بڼه لري.

چې یې ونیسم په غېږ کې راته ګوري
لـــــکه مست د مور په پیو کم کبلی
(۳٤ م ۳۳۲)

د غایب شخص په غیږ کې نیول او د هغې کتل (مشبه) او د هوسۍ بچی (مشبه به) او (لکه) یې د تشبیه توری دی.

۲- هغه تمثیلي تشبیه چې د تشبیه توري یکې نه وي راغلي:

ketabton.com - The Digital Library

دنـــيا وته چې ګورم کارو بار ته د وګړي
د وړکيو تماشې دي زه يې هم ورسره کړم
(۳٤ م ۱۲۹)

لـومړی مـسره (مـشبه) او دويـمه مـسره (مـشبه بـه) ده، چې پـه تمثيلـي بڼه راغلې دي.

کښلي دي که ګورې چې مخ پټ کله څرګند کا
ګـــل د بـــــهار نه دی چې را زېږي له زمينه
(۳٤ م ۲۵۰)

د بهار ګلونه راټول کېدل (مشبه) واقع شوی دی، چې د کښلو د مـخ پټولـو او څرګندولو سره (تشبيه) شوی او تمثيلي بڼه لري.

نـــــا سوتي عالم پسو په دنيا ښخ دی
هلک تل د مور په تي پورې وي نښتی
(۳٤ م ۳٤۰)

لومړی مسره (مشبه) او دويمه مسره (مشبه به) ده ، په يو څيز پسې نښتل او شله کېدل يې (وجه شبه) ده. دهلک د مور پـه تـي پـورې نـښتل او نـه پرېښودل تمثيلي بڼه لري.

ستغ لري هم خوړ لري د غره غوندې سينه مې
تـــل بـــاندې د اوښکو کاروانونه دي چلېږي
(۳٤ م ٤۱۳)

سينه (مشبه) او غر (مشبه به) ، لوړې ژورې يې وجه شبه ده. اوښکې (مشبه) کاروانونه (مشبه بـه) ،حرکت يې (وجـه شـبه) ده ، دلتـه کاروانونـه تلل تمثيلـي بڼه لري.

ته په پالنګ پربوځې زه حيران په فکر لاړ شم
پـــنډ دی د ګلونـــو کـــه دانه پټه په پاڼې

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤ م ٤٧٤)

د مخاطب په پالنګ پرېوتل (مشبه) د ګلونو پنډ یا د دانې په پاڼو پټېدل (مشبه به) دی ، د مخاطب په پالنګ پرېوتل تمثیلي بڼه لري.

د - ناتمثیلي تشبیه: هغه تشبیه ده چې هېڅ ډول تمثیل پکې راوړل شوی نه وي او په عادي بڼه وي:

ته په دا حسن جمال چې درته ګورم
نــــه پوهېږم ښاپیری یې که سړی
(۳٤ م ٤٩٠)

مخاطب (مشبه) ، ښاپیری (مشبه به) او ښکلا یې (وجه شبه) ده ، چې هېڅ ډول تمثیل پکې نشته.

کښلی مخ دې د ځراغ غوندې ښکاره کړ
عـــــاشــقان لکه پتنګ ترې ځار وي
(۳٤ م ٤٨٩)

مخ (مشبه) ، ځراغ (مشبه به) عاشقان (مشبه) پتنګ (مشبه به) چې هېڅ ډول تمثیل پکې نشته.

شونډې ستا لکه نبات هسې خوږې دي
تـــــریخ ویل ځنې نه ښایي لب شکرې
(۳٤ م ٤٣٧)

شونډې (مشبه) ، نبات (مشبه به) او خوږوالی یې (وجه شبه) ده. لب (مشبه) شکر (مشبه به) او خوږوالی یې (وجه شبه) ده.

که دې غاښ و شونډې ګورم در مرجان وي
کـــــه دې مخ و ته نظر کړم مه رخسارې
(۳٤ م ٤٣٣)

ketabton.com - The Digital Library

غابښ (مشبه) ، در (مشبه به) ، ګردوالی او سپینوالی یې (وجه شبه) ده. شونډې (مشبه) مرجان (مشبه به) او سوروالی یې (وجه شبه) ده. رخسار (مشبه) مه (مشبه به) او ښکلا یې (وجه شبه) ده.

۳ - د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې:

د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې تشبیه په دوو ډولو ده: ملفوفه تشبیه او مفروقه تشبیه.

الف - ملفوفه: هغې تشبیه ته وایي چې په یوه مسره یا بیت کې شاعر لومړی څو (کم نه کم دوه) مشبه راوړي او بیا د هر یو مشبه لپاره په بېل بیت یا مسره کې مشبه به راوړل شي. کله مشبه به مخکې راوړل شي او بیا وروسته مشبه راړل کېږي ، دواړه ډوله په اشعارو کې شته. د سیروس شمیسا په نظر: ((دا ډول تشبیه د لف و نشر په ادبي صنعت بنا ده.)) (۲۸ م ٤۷)

مرتبه ملفوفه تشبیه:

که په یوه ملفوفه تشبیه کې مشبه او مشبه به په ترتیب راغلي وي یعنې کوم مشبه چې لومړی راغلی مشبه به یې هم لومړی راغلی وي ، همداسې تر پایه ، دې ډول ته مرتبه ملفوفه تشبیه وایي، لکه:

لـــکه زړه زما ستا شونډې
نه کباب شته نه شراب شته
(۳٤م ۲۹٤)

زړه او شونډې مشبه دي ، د زړه لپاره کباب او د شونډو لپاره شراب په ترتیب سره مشبه به راغلي دي.

د دانـــا د کاناکار څه نور څه نه دی
حکایت د شنه توتي او د غراب دی
(۳٤ م ۳٥٤)

دانا او کانا مشبه دي ، د دانا لپاره توتي او د کانا لپاره غراب مشبه به واقع شوي دي ، چې ترتیب یې برابر دی.

ما څه شونډې غابښ د هغه یار نه دي ستایلي

ketabton.com - The Digital Library

راشـــــه که یې ګورې لعل و در مې دي پېيلي
(٣٤ م ٤١٤)

شـونډې او غـابښ مـشبه دي ، د شـونډو لپـاره (لعـل) او د غـابښـو لپـاره (در) مشبه به راغلي دي ، چې ترتيب يې برابر دی.

ستا تر شونډو تر غابښونو به يې زار کړم
کـــــه ياقوت دي که سره لال که ملغلرې
(٣٤ م ٣٤٣)

شونډې او غابښونه مشبه دي ، د شونډو لپاره (ياقوت) او سره لال همدارنګـه د غابښو لپاره (ملغلرې) د مشبه به په ډول په ترتيب راغلي دي.

تورو زلفو ته يې ګوره ښايسته دواړه رخسارې
د جهان په مخ به نه وي سنبل هسې سمن هسې
(٣٤ م ٤٨٦)

تورې زلفې او رخسارونه (مـشبه) دي ، د تـورو زلفولپـاره سـنبل او د رخسار لپاره سمن په ترتيب سره د (مشبه به) په توګه راغلي دي.

نا مرتبه ملفوفه تشبيه:

که چېرته مشبه او مشبه به په ترتيب کې سره اوښتي وي يعنې کـه پـه يـو بيت کې لومړی دوه يا څو مشبه راغلي وي لکه: مخ او شونډې د شـونډو لپـاره لعـل او د مخ لپاره سپوږمۍ راوړل شوي وي خو په ترتيب نه وي بلکې مخ لـومړی ذکـر دی او شونډې دويم ، دلته د شونډو لپاره مشبه بـه مخکـې راوړل شـوی وي او د مـخ لپـاره مشبه به دويم راوړل شوي وي ، چې ترتيب يې سره اوښتي وي يا نامرتب وي.

تا ويل خوشحاله چوپ شه خو له مې واخله
زه تـــوتي يـــم چيغار وکړم بيا شکر خورم
(٣٤ م ١٤٠)

په پورته بيت کې خوله (مشبه) او شکر (مشبه به) واقع شوي دي همدارنګه متکلم (مشبه) او توتي (مشبه به) دی.

ketabton.com - The Digital Library

د کنـــجکو قدریو د دروبل دی
ننګیالیو سره څه ږدې بې ننګان
(۳٤ م ۱٥٤)

ننګیالي او بې ننګان (مشبه) واقع شوی دي ، د ننګیالیو لپاره (در) اود بې ننګو لپاره (کنجکې) مشبه به دي ، چې په ترتیب سره اوښتي دي.

رقیبان دې غوغا کا پروا مې نشي
شېر به کومه اندېښنه کا له روباهه
(۳٤م ۲٦٦)

رقیبان او متکلم مشبه دي ، شېر د متکلم او روباه د رقیب لپاره مشبه به راغلي دي ، چې په ترتیب کې سره اوښتي دي.

ب - مفروقه تشبیه: که شاعر په یو بیت کې څو مشبه ذکر کړي او د هر مشبه تر څنګ یې مشبه به راوړي ، چې د هرې جوړې توپیر سره څرګند شوی وی، مفروقه تشبیه یې بولي.

رنګ یې د ســـــړي و امـــا خوی د ښاپېریو
تن یې لکه ســـیم و په زړه سخته سنګ خارا
دنګه تـــــازه کنـــــګه قـد عرعره موکمره
ښـــــــه یـــــې تـــــر ګلابو د ګلابو عذارا
غاښ یې درګوهر په لب شکر ابــرو کـــمانه
توربانه ناوک په دواړو سترګو خـــــونخوارا
پوزه یـې غونچه وه د زنبق سېب سپینه زنه یې
مـــــــشک د مخ خالونه په مخ کښلې مه پارا
(۳٤ م ۷)

غایب (مشبه) ښاپېرۍ (مشبه به) ، تن (مشبه) سیم (مشبه به) ، زړه (مشبه) سنګ خارا (مشبه به) ، قد (مشبه) عرعر (مشبه به) ، کمر (مشبه) مو (مشبه به) ، عذارا (مشبه) ګلاب (مشبه به) غاښ (مشبه) درګوهر (مشبه به) ، لب (مشبه) شکر (مشبه به) ، ابرو (مشبه) کمان (مشبه به) ،بانه (مشبه) ناوک (مشبه به) ، پوزه (مشبه) د زنبق د ګلانو غونچه (مشبه به) ،سپینه زنه (مشبه) سېب (مشبه به) ،

ketabton.com - The Digital Library

د مخ خالونه (مشبه) مشک (مشبه به) ، مخ (مشبه) او مه (مشبه به) واقع شوي دي، چې د ټولو توپیر یو له بله کېږي.

کاڼي لعل د بدخشان ګیاه کیمیا ده
چـــــــې یې نه پېژني ته ګناه د چا
(٣٤م ١٠)

د وطن کاڼي (مشبه) د بدخشان لعل (مشبه به) ، ګیاه (مشبه) او کیمیا (مشبه به) دی.

ظاهـــــــر لکه شهباز یم که وما وته نظر کړې
با طن لکه خورشید یم هېڅ مې مه غواړه قیاس
(٣٤م ٨٧)

متکلم (مشبه) شهباز (مشبه به) ، متکلم (مشبه) خورشید (مشبه به) دی.

که ته لکه لیلا یې ما مجنون بوله په عشق کې
کـــــه ته لکه عذارا یې زه هم کم تر وامق نه یم
(٣٤م ١٣١)

مخاطب (مشبه) لیلا او عذرا (مشبه به) ، متکلم (مشبه) مجنون او وامق (مشبه به) دي.

شونډې دې یا قوت دي غاښ دې در د زړونو قوت دی
درســــــــته دې د اتـــــنګه خـــــوله حقه د جواهرو
(٣٤م ٢١٣)

شونډې (مشبه) یاقوت (مشبه به) ، غاښ (مشبه) در (مشبه به) ، تنګه خوله (مشبه) د جواهرو حقه (مشبه به) ده.

تورې وروځې یې لینده باڼه یې غشي
غـــــاښ یې در قیمت بها په لب شکره
(٣٤م ٢١٦)

تورې وروځې (مشبه) لینده (مشبه به) باڼه (مشبه) غشي (مشبه به) غاښ (مشبه) قیمتي در (مشبه به) ، لب (مشبه) او شکرې (مشبه به) راغلي دي.

په خوله غونچه دها نه په غاښونو دردنانه
په دواړو خـوږو شونډو تر شکرو لا شیرینه

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤م ۲٤۲)

(خوله)مشبه غونچه(مشبه به) ، غاښونه(مشبه) ، در (مشبه به) ، شونډې (مشبه) او شکر (مشبه به) دی.

کله سول کله ژوندون بخښل وماته
د عشق اوره په ما چارې د ققنس کړه

(۳٤م ۲٦۸)

عشق(مشبه) اور (مشبه به) ، متکلم(مشبه) ققنس (مشبه به) دی.

عادلان مې د جنت د ګلزار ګل دي
ستمګر مې د دوزخ د اور لرګي دي

(۳٤م ۳۲۷)

عادلان(مشبه) د جنت د ګلزار ګل(مشبه به) ستمګر (مشبه) د دوزخ د اور لرګي (مشبه به) دي.

زړه مې ګل د نيلوفر مخ يې افتاب دی
نيلوفر مې و افتاب وته کړېږي.

(۳٤م ٤۱٦)

(زړه) (مشبه) د نيلوفر ګل (مشبه به) مخ يې (مشبه او افتاب (مشبه به) دی.

تورې سترګې دې شهلا نرګس د باغ دي
تورې زلفې دې سنبل دي مخ نسرين

(۳٤م ٤٥٦)

تورې سترګې (مشبه) شهلا نرګس (مشبه به) تورې زلفې (مشبه) سنبل (مشبه به) ، مخ (مشبه) او نسرين (مشبه به) دي.

ستا نظر لکه تور باز زړه مې تارو دی
په تور باز د تور تارو غوښې روا شوې

(۳٤م ٤٥٦)

ستا نظر (مشبه) تور باز (مشبه به) زړه (مشبه) او تارو (مشبه به) دي.

ketabton.com - The Digital Library

٤-د غرض له مخې: د غرض له مخې تشبیه په دوو ډولو ده ، عادي تشبیه او غیر عادي تشبیه:
الف - عادي تشبیه: دا هغه تشبیه ده ،چې (مشبه به) تر (مشبه) ځواکمن وي او معکوسه معنی هم ترې نه مراد یږي.

ستا خوږې شونډې نبات دي رقیب مچ دی
بنــــــه خــو دا چې یې له شونډو وشړې
(۳٤ م ٤٧١)

خوږې شونډې (مشبه) او نبات (مشبه به) دی ، وجه شبه د دواړو ترمنځ خوږوالی دی شونډې په خوږوالي کې له نباتو سره تشبیه شوي ،چې مشبه به تر مشبه په صفت کې ځواکمن دی ، رقیب (مشبه) او مچ (مشبه به) ، خوږو ته تګ او نه جدا کېدل یې (وجه شبه) ده ،چې دلته هم مشبه به تر مشبه د وجه شبه له مخې ځواکمن دی .

چې ژوندي وي غم دې نه کاندي د لوږې
شــــــنه تـــوتي سره شکرې نه دي لږې
(۳٤ م ٤٤٩)

هغه کسان چې ژوندي دي (مشبه) ، توتي (مشبه به) د رزق رسېدل دواړو ته (وجه شبه) ده ، چې دلته هم د وجه شبه له مخې مشبه به غوره او قوي دی.

ما وې چرته به وي کان د خوږو قندو
شاه و لـــب ته اشاره کړه دلې دلـــې
(۳٤ م ٤٥٢)

د شاه لب (مشبه) د خوږو قندو کان (مشبه به) چې د وجه شبه له مخې مشبه به قوي دی .

ketabton.com - The Digital Library

ب - غیرعادي تشبیه: دا هغه تشبیه ده، چې (مشبه) تر (مشبه به) قوي واقع شوی وي او یا یې له وجه شبه څخه معکوسه معنی واخیستل شي. په دوو ډولو ده:

- تفضیلي تشبیه: که چرته (مشبه) تر (مشبه به) ځواکمن راوړل شوی وي یعنې مشبه تر مشبه به غوره ګڼل شوی وي ، دې ډول تشبیه ته د غرض له مخې غیرعادي تشبیه وایي.

ښه د سروې ونه، نه چې ښه ده ستا تر قده
شهد که شیرن دي ، نه شیرن دي تر ګفتار ستا
ښې د هوسۍ سترګې ، نه چې ښې دي ستا تر سترګو
ښه د زرکو یون دی ، نه چې ښه دی تر رفتار ستا
(۳٤ م ۳۰)

د مخاطب قد (مشبه) سروه (مشبه به) لوړوالی یې (وجه شبه) ، ګفتار (مشبه) شهد (مشبه به) خوږوالی یې (وجه شبه) ،دمخاطب سترګې (مشبه) د هوسۍ سترګې (مشبه به) غټوالی او توروالی یې (وجه شبه) ، د مخاطب رفتار (مشبه) د زرکو یون (مشبه به) وجه شبه یې (په ناز ناز تلل) چې په څلور واړو تشبیهګانو کې دوجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي راغلی دی.

په سرو شونډو دې بازار د شکر مات کړ
تورو زلفو دې ناموس د عنبر مات کړ
(۳٤ م ۷۲)

سرې شونډې (مشبه) شکر (مشبه به) خوږوالی یې (وجه شبه) ، همدارنګه تورې زلفې (مشبه) عنبر (مشبه به) وجه شبه یې (خو شبویي) ده ،چې په دریواړو تشبیهګانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

د جمال خوبي دې زیاته تر افتابه
د نظر لپاره نوم دربانديې ماه ږدم
(۳٤ م ۱۳٦)

د مخاطب جمال (مشبه) افتاب او مهتاب (مشبه به) وجه شبه یې (نورانیوالای) دی ،چې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

ketabton.com - The Digital Library

که یو ځله مخ ځرګند کـــا له نقابه
د ښایست نامه به وا خلي له افتابه
لاله ګل به یې له مـخه خوبې پور کا
په زلفینو به سنـــبل کاندې بې تابه
(۳٤ م ۱۹۳)

مـخ (مـشبه) افتـاب او لالـه (مـشبه بـه) (وجه شبه) یې (نـوراني والـي ، سـوروالي او نـازکوالی) دی ، زلفـې (مـشبه) سـنبل (مـشبه بـه) وجـه شـبه یـې (خوشبویي ، توروالی) دی، چې په ټولو کې مشبه تر مشبه به قوي دی.

نو بهار یې په راتللو شګفته شي
د لالـــــه تر ګلو ښه لري بارخونه
(۳٤ م ۲٤۹)

بارخو (مشبه) لاله (مشبه به) (ښکلا) یې وجه شبه ده ، چې تر مشبه به په مشبه کې زور زیات دی.

خود به ستا تر مخه د ګیاه غونډې ځرګند شي
ګــــــل د لالـــــــه راوړه خـپل رخسار لره کنه
(۳٤ م ۲٦٤)

رخسار (مشبه) ، دلاله ګل (مشبه) ښکلا یې(وجه شبه) ده، چې تر مشبه به مشبه زورور او قوي دی.

لـــــکه در هسې غاښونه
لا تر درو سپین هموار ښه
(۳٤ م ۲٦٤)

غـاښ (مـشبه) در (مـشبه بـه) وجه شبه یې (سپینوالی او اواروالی) دی. مـشبه تـر مشبه به قوی واقع شوی دی.

کله سبر ونه هسې سمه ده په قد کې
چـا نامه د سبر ستا و قد ته اخسته
(۳٤ م ۳۰٤)

ketabton.com - The Digital Library

قد (مشبه) سبر ونه (مشبه به) لوړوالی يې (وجه شبه) ده ، دلته هم مشبه تر مشبه به د وجه شبه له مخې قوي دی.

چې د باغ سبر يې پستې تر قامت دي
ښتنې په قامت سترې نه دي څه دي ؟
(٣٤ م ٣٨٠)

په دې بيت کې تشبيه هم کټ مټ د تېر بيت په څير ده.

تــه چې په ښه حسن جمال تېره تر ليلا يې
ځکه تر مجنون د خوشحال غږ دی د تيري
(٣٤ م ٤١٣)

مخاطب (مشبه) ليلا (مشبه به) جمال يې (وجه شبه) ، متکلم (مشبه) مجنون (مشبه به) او (په عشق کې تر هر څه تېريدل) يې وجه شبه ده، چې په دواړو تشبيه ګانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

د ختاد ملک نافې واړه خجل شي
چې د تا زلفې ښکاره شي معتبرې
(٣٤ م ٤٣٧)

د مخاطب زلفې (مشبه) د ختاد ملک نافې (مشبه به) خوشبويي يې (وجه شبه) ده، مشبه تر مشبه به قوي دی.

د سپرلي ګلونه څه دي چې يې ستا يم
تر ګلونو چـــې زېـــبا ده هغه ته يې

مخاطب (مشبه) د سپرلي ګلونه (مشبه به) ښکلا يې (وجه شبه) ، مشبه تر مشبه به قوي دی.

- مقلوبه يا معکوسه تشبيه: دا تشبيه په دوو ډولو ده:

I - د مشبه او مشبه به د موقعيت د تغيير په بڼه:

ketabton.com - The Digital Library

په دې ډول تشبيه کې لومړی مشبه او مشبه به وټاکل شي بيا په دويمه مسره کې مشبه د مشبه به پر ځای راوړل شي او همدا ډول مشبه به د مشبه ځای ته ولېږدول شي ، شرط به يې دا وي چې (وجه شبه) د دواړو بېله بېله وي:

محبت غلام باد شاه بادشاه غلام کا
خــــبر واخـله له ايازه له محموده
(٣٤ م ٢٠٧)

غلام (مشبه) بادشاه (مشبه به) وجه شبه (لوړه مرتبه) بيا همدا بادشاه (مشبه) او غلام (مشبه به) (وجه شبه) يې (تا بعداري) ده ، چې سره اوښتي او تبديل شوي دي.

د لـــــوهړ ګلونه ښه دي تر نلګوسې
ولې بيا چېرې لوهړ چېرې نلګوسه ؟
(٣٤ م ٢٢٣)

لومړی د لوهړ ګلونه (مشبه) نلګوسې (مشبه به) تشبيه تفضيلي ده ، بيا بېرته نلګوسې د (مشبه) پرځای او لوهړ ګلونه د (مشبه به) پر ځای راغلي دي. وجه شبه يې (ښکلا) ده ، چې تفضيلي بڼه لري.

په توانګر باندې اطلس لکه شړۍ ده
پـــه نادار باندې شړيه ده وريښمينه
(٣٤ م ٢٧٨)

د توانګر له وجه اطلس له شړۍ سره تشبيه شوی دی، اطلس (مشبه) شړۍ (مشبه به) کم ارزښت يې (وجه شبه) ده د نادارۍ په وجه بيا شړۍ (مشبه) او اطلس د (مشبه به) ځای نيولی دی او د (ارزښت ډېروالی) يې وجه شبه ده.

په خوښيه کې زاړه لکه زلمي شي
ځوان زلمی تر زاړه لا کاندي ستوه
(٣٤ م ٢٨٤)

ketabton.com - The Digital Library

لومړی د خوښۍ په وجه (زوړ) له ځوان سره تشبیه شوی، چې وجه شبه یې (مستي) ده او بیا د ستونزو له مخې ځوان له زوړ سره تشبیه شوی چې وجه شبه یې (بې حرکته پاتې کېدل) دي.

ستا په غم کې لکه زه یم بل به نه وي
دروغــــژن یم که بل هسې لکه زه وي
(۳۴ م ۳۹۶)

د محبوب دغم له وجه یې په تفضیلي بڼه ځان له بل کس سره تشبیه کړی، بیا یې د تاکید په خاطر چې زه ستا غم لرم بل کس له ځان سره تشبیه کړی دی.

مړه وده وته ژوندي وي ژوندي مړه وي
د درویــــش هــــو مره قوت دی د دعا
(۳٤ م ۱۰)

مړه (مشبه) ژوندي (مشبه به) وجه شبه یې (د الله په بندګۍ کې سکون) دی،ژوندي (مشبه) مړه (مشبه به) (د اخرت احساس نه درلودل) یې وجه شبه ده.

II - د وجه شبه د تغییر په بڼه: په دې ډول تشبیه کې د مشبه او مشبه به ځای بدلون نه مومي بلکې د عادي وجه شبه غرض تضاد وي، یعنې کوم څیز چې له بل څیز سره تشبیه کېږي د (مشبه به) د صفت ضد اړخ به په (مشبه) کې لټوو. دبېلګې په ډول که (سپین) څیز راوړل شي مراد به ځنې (تور) وي. ما یې د خوشحال خان خټک په کلیاتو کې کره بېلګه په لاس رانه وړه نو د بېلګې په ډول یې د الاندې بیت راوړم:

مېلمانه دې وږي درومي له درباره
تــــه زمونږ د زمانې سخي حاتم یې
(۵م ۷۳)

په پورته بیت کې مخاطب (مشبه) سخي حاتم (مشبه به) دی، د وجه شبه له مخې حاتم طایي په سخاوت کې د شهرت خښتن و او مخاطب په کنجوسۍ کې شهرت ته رسېدلی دی، ځکه میلمانه یې له دربار څخه وږي درومي، یعنې د مشبه او مشبه به ترمنځ په (سخاوت او کنجوسۍ) کې زیاتوالی د وجه شبه تضاد دی.

ketabton.com - The Digital Library

حاتم طايي په سخاوت کې شهرت لاره او مخاطب يې په کنجوسۍ کې هماغو مره لري.

۵- د عدد او شمېر له مخې: په دوو ډولو ده (جمع او تسويه)

الف- جمع تشبيه: چې په کلام کې د يوه (مشبه) لپاره تر يوه ډېر (مشبه به) راغلي وي، په بله وينا په دې تشبيه کې يو شي ته له څو څيزونو سره تشبيه ورکړل شوې وي، ته به وايې په دې يو شي کې دا ټولې معناوې را جمع شوي دي:

تـــا و ته د خپلو شونډو قدر ښکاره نه دی
مازده چې عسل دی يا نبات دی يا شکر
(۳٤ م ٦۰)

شوندې (مشبه) عسل، نبات او شکرې درېواړه (مشبه به) دي، وجه شبه يې (خوږوالی) دی.

که سبر که عرعر که صـــــــنوبر ستا تر قامته
څه نورې د باغ ونې؟ چې په څېر ستا د بلا بل
(۳٤ م ۱۰۸)

د محبوب قامت (مشبه) سبر، عرعر او صنوبر (مشبه به) دي، د يوه مشبه لپاره درې مشبه به راغلي دي وجه شبه يې (لوړوالی) دی.

ډار کــــــړمـــــه لازم شم چې پرېشانې کړې خبرې
مښک دي که عنبر دي ستا پرېشان پرېشان کاکل
(۳٤ م ۱۱۰)

د محبوب پرېشان کاکل (مشبه) مښک او عنبر دواړه (مشبه به) دي. وجه شبه يې (خوشبويي) ده.

ستا د خولې چينه خنظل ده هم عسل ده
و هــــــرچــــــاته تويونه د عسل کړه
(۳٤ م ۲۸۱)

ketabton.com - The Digital Library

د مخاطب خوله (مشبه) خنظل او عسل (مشبه به) دي ، له خنظل سره یې وجه شبه (تریخوالی) او له عسل سره یې وجه شبه (خوږوالی) دی.

چې په دا هسې جمال ورځنې زو وې
بـــوره مور دې ښاپیریه وه که حوره
(۳٤ م ۳۰۱)

د مخاطب مور (مشبه) ښاپیرۍ او حوره (مشبه به) دي. وجه شبه یې ښکلا ده.

د دنـــــیا مثال که وګورې عاقله
په حساب لکه اوبه یا لکه باد دی
(۳٤ م ۳۲٤)

دنیا (مشبه) اوبه او باد (مشبه به) دي ، لمنځه تلل او حرکت یې (وجه شبه) ده.

دا بـــې درد کـــه په ظاهر سړي لیده شي
و خوشحال ته مچ میږي دي ماشي سپږې
(۳٤ م ٤٤۹)

بې درده (مشبه) مچ، میږي ،ماشي او سپږې (مشبه به) وجه شبه یې (ارزښت نه لرل) دي.

یـــا بـــــه ددیـــا په منګور یا به لړم یې
که دا ړل کړې یا چیچل یا په چانښش یې
(۳٤ م ۲۸۷)

غایب (مشبه) دد ، منګور او لړم (مشبه به) دي ، له دده سره یې وجه شبه (څیرل) له منګور سره یې وجه شبه (چیچل) او له لړم سره یې وجه شبه نښش لګول دي. په مجموع کې وجه شبه یې (ضرر رسول) دي.

ب - تسویه: په ژبه کې برابر والي ته وایي، که چرته په کلام کې ګڼ (مشبه) راغلي وي او بیا ددې ټولو لپاره یو (مشبه به) راوړل شي ، په بله وینا چې ډېرو څیزونو ته یې له یوه څیز سره تشبیه ورکړې وي. ته به وایې دا ټول څیزونه په دا یوې معنی کې سرا برابر دي.

مـــــیړني سپاره د مخ دي دا دوه توکه

ketabton.com - The Digital Library

تورې وروځې تورې سترګې مخ لښکر
(۳٤م ٥١)

تورې وروځې ، تورې سترګې (مشبه) مېړني سپاره (مشبه به) دي، چې يو ډول راغلې دي. وجه شبه يې (لمنځه وړل او تر تاثير لاندې راوړل) دي، دا چې د دوو مشبه وو لپاره يو مشبه به راغلی دی ، نو ځکه يې تسويه بولي. همدارنګه مخ (مشبه) او لښکر (مشبه به) چې په دې کې تسويه نشته.

سترګو ته يې وګوره خوشحاله باڼه وروځې
ســـتا د مرګ لپاره په څو جوړ لري لښکر
(۳٤م ٦٠)

سترګې ، باڼه او وروځې (مشبه) لښکر (مشبه به) دی چې مفرد راغلی دی.

که يې زلفې که کاکل که يې ګيسو دي
هـــمګي مـــښک تاتار دی هغه کس
(۳٤م ۸۳)

زلفې ، کاکل او ګيسو (مشبه) دي ،د تاتار مښک (مشبه به) دی، چې يوه کلمه ده او درې څيزونو ته يې په خوشبويې کې ورسره تشبيه ورکړې ده.

ورتې ورتې اوښکې تل ساړه ساړه آهونه
ستا په درد و غم کې زه همدا لرم سامان
(۳٤م ۱٦۲)

ورتې اوښکې او ساړه آهونه (مشبه) د درد او غم په وخت سامان (مشبه به) دی چې يوه کلمه ده، مقصد ته رسېدل يې وجه شبه ده.

سترګې دي که وروځې که يې زلفې که اوربل دی
څـــو تـــورې بلا دي چې مې زړه پکې قبل دی
(۳٤م ۳۳۳)

سترګې ، وروځې زلفې او اوربل (مشبه) دي. تورې بلاوې (مشبه به) دي ،چې يوه کلمه ده وجه شبه يې (په غم اخته کېدل) دي.

څـــلور واړه عنصره چا کړان دي ای خوشحاله

ketabton.com - The Digital Library

چاکر هغه خدمت کا چې صاحب ورته فرمايي
(۳٤ م ۳۸۲)

ځلور واړه عنصره (اوبه ، اور ، باد او خاوره) مشبه دي او چاکران (مشبه به) واقع شوي دي ، وجه شبه يې (د امر منل) دي.

يو غفلت بل جهالت دريم شهوت دی
د خــــوشحال د ځان بلا دي هم دا درې
(۳٤ م ٤۳۷)

غفلت ، جهالت او شهوت (مشبه) بلا (مشبه به) دی ، (په مصيبت اخته کېدل) يې وجه شبه ده، يعنې دا درې واړه (غفلت ، جهالت او شهوت) په مصيبت اخته کولو کې د بلا غوندې برابر دي.

٦ - د ماهيت له مخې: د ماهيت له مخې تشبيه په ځلور ډوله ده:

الف – محسوس له محسوس سره: چې د تشبيه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) حسي راغلې وي ، يا په بله وينا چې د تشبيه دواړه خواوې د ذات نوم وي:

عاشقان په معشوقو باندې پتنګ دي
لــــه جــــهانه به لاړ نشي دا د ستور
(۳٤ م ٥۳)

عاشق (مشبه) پتنګ (مشبه به) سوزېدل يې (وجه شبه) ده. عاشق او پتنګ دواړه حسي يا د ذات نومونه دي.

مــــګر زه سهل غرڅه وم ستا تر پامه
چې زما په مرګ دې هېڅ تکبير ونه کړ
(۳٤ م ۷٥)

متکلم (مشبه) غرڅه (مشبه به) (د ويشتلو پر وخت د وېرې نه لرل) يې وجه شبه ده. متکلم او غرڅه دواړه حسي دي.

تــــه له ځايه هسې نه وې د اځۀ حال دی ؟
چې په ما باندې دې زړه دا هسې سنګ کړ

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤ م ۷۸)

د محبوب زړه (مشبه) سنګ (مشبه به) (کلکوالی او رحم نه کول) یې وجه شبه ده ، زړه او سنګ دواړه د ذات نومونه دي.

چې یې دواړه شونډې کښل کړم پرې محظوظ شم
څــــوک بــــه هــــم په می خوړل نه وي محظوظه

(۳٤ م ۹۲)

شونډې (مشبه) می (مشبه به) و جه شبه یې(لوړ کیفیت) دی ، شونډې او می دواړه محسوس نومونه دي.

ذوالفقار یې اژدها و دوې یې ژبې
چې د دین مخالفان یې وو خوراک

(۳٤ م ۱۰۳)

ذوالفقار (مشبه) اژدها (مشبه به) و جه شبه یې (له منځه وړل) دي. ذوالفقار او اژدها دواړه محسوس نومونه دي.

واړه عشق دی چې یې سر راته ګیاه کړ
ګنه ! زه په ځان مین د سر ښندل څوک

(۳٤ م ۱۰٤)

سر (مشبه) ګیاه (مشبه به) ارزښت نلرل یې (وجه شبه) ده ،سر او ګیاه دواړه محسوس نومونه دي.

لکه سېب زما په خوله کې
غــــــه شرین ذقن وای تل

(۳٤ م ۱۰۹)

ذقن (مشبه) سېب (مشبه به) خوږوالی یې (وجه شبه) ده. ذقن او سېب دواړه محسوسې کلمې دي.

چې په خوب شم ستا له خیاله سره خواب کړم
چـــې بیدار شم د مخ سود دې په افتاب کړم

(۳٤ م ۱۲۲)

ketabton.com - The Digital Library

د محبوب مخ (مشبه) افتاب (مشبه به) وجه شبه يې (نورانيوالی) دی ، مخ او افتاب دواړه محوسې کلمې دي.

چـــې ډېر ډېر يې کښلي مخ ته کتی نشم
دواړه سترګې يې مزري دي ځنې ډار کړم
(۳٤م ۱۳۲)

دواړه سترګې (مشبه) مزري (مشبه به) (په ښکار پسې تلاش) يې وجه شبه ده ، سترګې او مزری محسوسې کلمې دي.

خــــلق تــشې تسلي کا زه له ځلې
د هلک غوندې د هر سړي په خوله شم
(۳٤م ١٤٦)

متکلم (مشبه) هلک (مشبه به) غوليدل يې (وجه شبه) ده. متکلم او هلک محسوس نومونه دي.

پـــه کاته شم و عالم و ته حيران
چې دنس لپاره څه کا دا سګان
(۳٤م ۱۵۳)

عالم (مشبه) سګان (مشبه به) او د نس لپاره په مرداره ښښتل يې (وجه شبه) ده ، عالم او سګان دواړه محسوس نومونه دي.

زړه مې لکه ګوی دی د مستيې په ميدان کې
تـــــل يـــــې هغه ترک وهي د زلفو په چوګان
(۳٤م ١٦٠)

زړه او زلفې (مشبه) دي ګوی او چوګان (مشبه به) چې ټول محسوس نومونه دي.

د ښو په ناوکيو دې غلبېل کړ
ښښانه مې درته ځان دی لکه و
(۳٤م ۱۸۲)

ketabton.com - The Digital Library

بانه او ځان (مشبه) ناوکي او ننبان (مشبه به) ټول محسوس دي.

پیغام راوړي د وصل ، عجب ښه راځي په مهر
هـــد هـــد د یار له لوریه نن په ما باد سبا شو
(۳٤ م ۱۸٦)

د سبا باد (مشبه) هد هد (مشبه به) د پیغام راوړل یې (وجه شبه) ده. باد او هدهد محسوس دي.

د خپل پله خاورې دې بیه په عنبر کړې
درتـــــه چـاوې چې په دا بها یې پلوره
(۳٤ م ۲۱۰)

د محبوب د پله خاورې (مشبه) عنبر (مشبه به) خوشبویي یې (وجه شبه) ده ، مشبه او مشبه به د واړه محسوس دي.

یو زړه د خوشحال نه دی چې جهان پکې لیده شي
د هـــــر چـــا زړه مراءت دی صفایي ورلره بویه
(۳٤ م ۲۷۲)

زړه (مشبه) مرات (مشبه به) (پاکوالی) یې وجه شبه ده. زړه او مرات دواړه محسوس دي.

شوندې دې حلوا دي عاشقان د حلوا وږي
ښـــه په وږیو ځه ، په پلو پټه دا حلوا وړه
(۳٤ م ۲۹۸)

شونډې (مشبه) حلوا (مشبه به) او خوږوالی یې (وجه شبه) ده ، چې مشبه او مشبه به دواړه محسوس دی.

هیڅ خـــبره نه وه چې به ما تر خولې ایسته
ستا د خولې تشبیه مې غوټۍ ولې راوسته
(۳٤ م ۳۰۳)

د مخاطب خوله (مشبه) غـوټۍ (مـشبه بـه) ښکلا یـې (وجه شبه) ده ، چې مشبه او مشبه به د واړه محسوس دي.

زړه مې ستا په زلفو بند شو تا کباب کړ

ketabton.com - The Digital Library

څوک شهباز هم د کباب لپاره نیسي ؟

(۳٤ م ۳۵۲)

د متکلم زړه (مشبه) شهباز (مشبه به) دی، دواړه محسوس دي.

څومې ستا مړوند د سر سرو بېړ دی نه شي

ســـر به هېڅکله کښې نېږدم په سرو بېړ دي

(۳٤ م ۳۵٦)

د مخاطب مړوند (مشبه) سرو بېړ دی (مشبه به) ، دواړه محسوس دي.

زویه پلار سره کارونه د غلیم کا

لونه مور ته لکه بنې دي تیارې

(۳٤ م ٤۳۸)

زوی (مشبه) غلیم (مشبه به) ، لونې (مشبه) بنې (مشبه به) چې دواړه محسوس دي.

ب - معقوله له معقولې سره: که مشبه او مشبه به دواړه د معنی نومونه وي ، په سترګو نه لیدل کېږي، د لمس وړ نه وي ، نو نوموړې تشبیه یې بولي:

که څوک غواړي چې خپل زړه په غم اخته کا

اشـــنایـــي ده لاس پـــه لاس فتنه تیاره

(۳٤ م ۲۰۹)

اشنا یي (مشبه) فتنه (مشبه به) ، (په غم اخته کول) یې وجه شبه ده. اشنایي او فتنه دواړه د معنی نومونه دي.

د وه قدمه بېلتون هم له یاره مرګ دی

څوک به څو پایي ژوندي له یاره لرې

(۳٤ م ٤۳٤)

بېلتون (مشبه) ، مرګ (مشبه به) (حرکت نه کول) یې وجه شبه ده. بېلتون او مرګ دواړه د معنی نومونه دي.

د عشق بخره عطایي لکه ایمان ده

ketabton.com - The Digital Library

مونده نشي په کوښښ په ځلي ځلې

(٣٤ م ٤٥٢)

د عشق بخره (مشبه) ایمان (مشبه به) د ازل ورکړه يې (وجه شبه) ده.

د عشق بخره او ایمان دواړه د معنی نومونه دي.

چې د خلکو نېکخواهي لرې په زړه کې

مبارک شه بادشاهي لرې په زړه کې

(٣٤ م ٤٧٢)

نېکخواهي (مشبه) بادشاهي (مشبه به) وجه شبه يې (خير رسول) دي.

نېکخواهي او بادشاهي دواړه د معنی نومونه دي.

ج - محسوسه له معقولې سره: که مشبه (حسي) وي او مشبه به (معقول) راغلی وي یا دا چې مشبه د (ذات) نوم وي او مشبه به د (معنی) نوم راغلی وي.

په سپینوالي د مخ سپین لکه مومنه

په توروالي د طرې لکه کافره

(٣٤ م ٢١٥)

د مخ سپینوالی (مشبه) مومن (مشبه به) ، سپینوالی ، سپيځلتيا يې (وجه شبه) د طرې توروالی (مشبه) کافره (مشبه به) (توروالی) يې وجه شبه ده. د مخ سپینوالی او د طرې توروالی محسوس نومونه دي ، مومنه او کافره د معنی نومونه دي.

بخت غوندې نا ګاهه زما خوار کره سيده شوې

راغله دې په قصد وو ، که دا راغلې بې نمطه

(٣٤ م ٢٢٦)

مخاطب (مشبه) بخت (مشبه به) په ناڅاپي ډول پېښېدل يې (وجه شبه) ده.

مخاطب محسوس نوم دی ، بخت د معنی نوم دی.

په بلبلو د ګل بوی لکه وصال دی

که يې رنګ په سترګو نه ويني نديمه

ketabton.com - The Digital Library

(٣٤ م ٢٣٨)

د ګل بوی (مشبه) محسوس دی. وصال (مشبه به) معقول دی. وجه شبه یې (خوښي) ده.

اشرف سره تر سره نفس اماره دی
په حسد په حماقت کې اواره دی
(٣٤ م ٣٥٤)

اشرف (مشبه) نفس اماره (مشبه به) (په غلطو لارو تلل)یې وجه شبه ده. اشرف د خوشحال خټک مشر زوی دی ، چې محسوس دی او نفس اماره معقول نوم دی.

چې په تلل شوې له خوشحاله لکه عمر
کـــه یـــــې ډېره بلا کړه نه درېدلې
(٣٤ م ٤٥٣)

مخاطب (مشبه) عمر (مشبه به) دی ، نه پاتې کېدل یې (وجه شبه) ده. مخاطب محسوس او عمر معقول نوم دی.

د – معقوله له محسوسې سره: چې مشبه د معنی نوم (عقلي) وي او مشبه به د ذات نوم (حسي) وي:

چې مشال یې د جمال راته ښکاره کړ
بـــــیا به ما باندې پتنګ کا هغه یار
(٣٤ م ٦٥)

جمال (مشبه) چې معقول نوم دی او مشال (مشبه به) دی چې حسي دی ، د دواړو ترمنځ نوراني والی او ښکلا (وجه شبه) ده. په دویمه مسره کې متکلم (مشبه) او پتنګ (مشبه به) دی ، چې دواړه محسوس دي.

چـــــې د صبر په آهن مې وتړلی
تا د زلفو په حلقه هغه ورمات کړ
(٣٤ م ٧٦)

صبر (مشبه) دی چې معقوله کلمه ده او آهن (مشبه به) دی، چې حسي راغلی ده.(بندول او کلکوالی) یې وجه شبه ده.

د ښـــه یار دیدن د دواړو سترګو نور دی

ketabton.com - The Digital Library

خدای دې نه کا د هیچا سترګې بې نوره
(٣٤ م ٣٠٢)

د یار دیدن(مشبه) د سترګو نور (مشبه به) ، سکون او ارام یې (وجه شبه) ده (دیدن) د معنی نوم دی او نور د ذات نوم دی.

پــه دادوه سواره د مخ یعنې ستا سترګې
تا مې درست د پار سا ییه لښکر مات کړ
(٣٤ م ٧٢)

د محبوب دوه سترګې یې لـه سوارو سره تـشبیه کړي، چې دواړه حسي دي. خو په دویمه مسره کې پارسایي (مشبه) چې معقول دی او لـښکر (مـشبه بـه) چې محسوسه کلمه ده او وجه شبه یې (ساتل ، دفاع کول) دي.

نصیحت د دانا یانو لکه باد دی
د وګړي خود رایې دي چې کېږي
(٣٤ م ٣٨٣)

نصیحت(مشبه)او باد (مشبه به) دی ، په ځای نه پاتې کېدل یې وجه شبه ده ، نصیحت د معنی نوم دی او باد د ذات نوم دی.

چـــــې یې توره د غمزو راته تېره کړه
اوس خو به شهیدي ده ستا په وړاندې
(٣٤ م ٤٢٨)

غمزه (مشبه)، توره (مشبه به) ، وژل او شـهیدول یې (وجه شبه) ده. غمزه د معنی نوم دی او توره د ذات نوم دی.

فهم وکړه چې ضایع در څخه نشي
لــــکه در بــــې بهادی دا نفس
(٣٤ م ٨٤)

نفس (مشبه) عقلي دی ، همدارنګه در (مشبه به) حسي دی (بې بهـا) یې وجه شبه ده.

د همت په بال و پر سړی الوزي
مــــرغه پورته الواته کا په وزرو

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤م ۱۷۱)

همت (مشبه) معقول دی ، بال او پر (مشبه به) محسوس دی ، پرمختګ یې(وجه شبه) ده.

عــــارفان د قناعت په ګنج توانګر دي
چې یې نه راځي د خلکو مال په سترګو

(۳٤م ۱۷۹)

قناعت (مشبه) معقول نوم دی ، ګنج (مشبه به) دی چې محسوسه کلمه ده ، (د خلکو مال ته سترګې نه نیول او مړښت) یې وجه شبه ده.

چې په زړه یې د وحدت ډیوه شوه بله
تــــجلی به یې له مخه ځي افتاب شو

(۳٤م ۱۸۹)

وحدت(مشبه) معقول نوم دی ، ډیوه (مشبه به) دی، چې محسوس راغلی دی.

په نوبت به د هر چا تر ځیګر خېژي
د قــــــضانــېزه و هر چا و ته نېغه

(۳٤م ۲۲۸)

قضا (مشبه) معقول دی ، نیزه (مشبه به) چې محسوس دی ، لـه منځه وړل یې (وجه شبه) ده.

چې دوه ښه خواږه مین سره دلګیر کا
د غــــمازو وینا څه د سترګو خس ده

(۳٤م ۲۷٦)

د غمازو وینا (مشبه) معقول ده او د سترګو خس(مشبه به) محسوس دی.

تا چې واغوستې د خیال جامې رنګینې
بــــــله ســـتا پــــه ډول نشته رنګینه

(۳٤م ۲۸۸)

(خیال) معقول مشبه دی او (جامې) محسوس مشبه به دی. (کبر او غرور) یې وجه شبه ده.

ketabton.com - The Digital Library

غـــــم يې بې حکمته نه دی پیدا کړی
د نامرد د مرد په منځ کې غم محک دی
(٣٤ م ٣٢٣)

(غـم) معقـول مـشبه دی او (محـک) محـسوس مـشبه بـه دی.(کـره او نـاکره معلومول) يې وجه شبه ده.

چـــې د فکر مرجونها له بحره وکيښې
راشه ګوره د خوشحال کلام ګوهر دی
(٣٤ م ٣٢٤)

(فکر) معقول مشبه دی (مرجونها) محسوس مـشبه بـه دی او (فعاليت او هنر مندي) يې وجه شبه ده. همدارنګه (کلام معقول مشبه دی ، (ګوهر) محسوس مشبه دی او (ارزښت) يې وجه ده. (کلام) معقول مشبه دی. (ګوهر) محسوس مشبه به دی.

عشق يو مست هاتي ولاړ سره ښوريږي
دا پـه ځان خوني عاشق يې مهاوت دی
(٣٤ م ٣٢٨)

(عشق) معقول مشبه دی او (مست هاتي) محسوس مشبه بـه دی ، (سرکښي او پـه قبـضه کـې نـه راتلـل) يـې وجـه شـبه ده. همدرانګـه (خـوني عاشـق) مـشبه او(مهاوت) مشبه به دی چې دواړه محسوس دی.

علم څه دی په معنی کې ګبينه دی
کاســـــه هم ورسره بويه خراجي
(٣٤ م ٣٦٣)

(علم) معقول مشبه دی او (ګبينه) محسوس مشبه به دی. وجه شبه يې (ګټه رسول) دي.

چې همت د سړي څو قدر يې هومره
د تـــــــميز په تله هر سړی تاله شي
(٣٤ م ٣٧١)

(تميز) معقول مشبه دی او (تله) محسوس مشبه به دی ، (اندازه کول) يې وجه شبه ده.

د وصال د ناوې مهر څه دی غم دی

ketabton.com - The Digital Library

هـــــغه هم واړه یکباره معجل شي
(۳٤ م ۳۸۵)

(وصال او غم) ، معقول مشبه ګانې دي (ناوې او مهر) محسوس مشبه به دي ، د وصال او ناوې تر منځ وجه شبه (خوښي) ده ، همدارنګه د غم او مهر تر منځ وجه شبه (تکلیف او احتیاج) دی.

بیا د عشق دریاب راوخوت چلې چلې
عــــاشـــــقان پکې لاهو شو بلې بلې
(۳٤ م ٤۵۲)

(عشق) معقول مشبه دی ، (دریاب) محسوس مشبه به دی ، وجه شبه یې (ډوبېدل او پای نه لرل) دي .

مسلمان به درته څوک وایي خوشحاله
د هــــــوی زنار په غاړه یو ترسا یې
(۳٤ م ٤۵۸)

(هوی) معقول مشبه دی. (زنار) محسوس مشبه به دی ، (ګمراهي یا لاره ورکول) یې وجه شبه ده .

۷ - د طرفینو د مرکبوالي او بسیطوالي له مخې:
مخکې تر دې چې د دې ډول تشبېه ډولونه له بېلګو سره راوړو د (بسیط او مرکب) مشبه او مشبه به په توپیر به یو څه رڼا واچوو:
الف - بسیط مشبه او مشبه به: هغه مشبه او مشبه به ته وایي، چې یو ذهني انځور و ښیي او تر دې له ډېرو اجزاوو څخه تشکیل شوی نه وي په دوه ډوله دی:

- مجرد بسیط:

مجرد بسیط هغه ذهني انځور ته وایي چې یوازې یوه کلمه وي او په ترکیب کې بله کلمه یا جز ورسره نه وي راغلی. (۲۱ م ۱۰۱)

ketabton.com - The Digital Library

لکه: (د مخ ورته کول له ګل سره) چې دلته مخ مشبه او ګل مشبه به دی ، چې دواړه ځانته ځانته یو ذهني انځور را په ګوته کوي.

- مقید بسیط: هغې کلمې ته وایي چې صفت (ستاینوم) مضاف الیه یا د قید په ډول بله کلمه ورسره راغلې وي ، لکه: سرې شونډې له سرو یا قوتو سره ورته کول چې د شونډو او یا قوتو لپاره (سوروالی) د صفت په بڼه راغلی دی.

د مخ خال له بورا سره ورته کول ، چې مخ (مضاف الیه) دی او خال ورته مضاف شوی دی (مشبه) دی چې د مقید بسیط په بڼه راغلی دی او بورا مشبه به دی.

ب- مرکب مشبه او مشبه به: هغه مشبه او مشبه به ته ویل کېږي ، چې د څو ذهني انځورنو له یو ځای والي څخه منځته راغلی وي، په بله وینا هغه جوړښت چې په تخییل کې له څو ذهني انځورو یعنې د کلمو له ترکیب څخه رامنځته شوی وي. (۲۱ م ۱۰۲)

هر دم چې ډېره ځله اضطراب شي ستا دیدن ته
پـــــه تـــرېي بــاندې تل وي د اوبو مینه غالبه
(۳٤م ۱۹۱)

پورته مشبه له یوه مرکب جوړښت څخه تشکیل شوی ، هره ګړۍ په ډېر حرکت (خوځېدا کول د محبوب دیدن ته) او مشبه به پرترېي د اوبو مینه غالبېدل) هم په مرکب ډول راغلي دي.

اوس د مجردې بسیطې او مرکبې تشبیه بېلګې راوړو او د مقیدې بسیطې او مرکبې تشبیه بېلګې به تر جلا سرلیک لاندې په ځانګړي ډول راوړل شي.

یادونه: د دري ژبې او ځینو نورو ژبو کتابونو کې د بسیط لپاره د ترکیب په وړاندې مفرد لیکل شوي، چې په پښتوژبه کې مفرد اصطلاح ته د بسیط اصطلاح راوړو.

الف - بسیطه له بسیطې سره: هغه تشبیه ده ،چې دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) یې مجردې بسیطې کلمې وي:

تــر سنبلو یې ښې زلفې

ketabton.com - The Digital Library

تر ګلونو یې رخسار ښه
لکه در هـــسې غـــاښونه
لا تر درو سپین هموار ښه
(٣٤م ٢٦٤)

(زلفې ، رخسار ، غاښونه) مشبه دي ، چې درې واړه مجردې بسیطې کلمې دي (سنبل ، ګلونه او در) مشبه به دي چې درې واړه مجردې بسیطې کلمې دي.

رقیبان دې لکه سپي دي په کوڅه کې
چـې انګړ دې پاکیزه شي واړه چغ کړه
(٣٤م ٢٦٥)

(رقیبان) مجرد بسیط مشبه دی او (سپی) مجرد بسیط مشبه به دی (چټلي او مرداري پیدا کول) یې وجه شبه ده.

کــه زما په مرګ دې زړه دی تېغ راواخله
د قصاب غوندې مې بند په بند جدا کړه
(٣٤م ٢٧٨)

دې(مخاطب) مجرد بسیط مشبه دی او (قصاب) مجرد بسیط مشبه به دی، (بند په بند پرېکول) یې وجه شبه ده.

غــر به هم لکه وینښته هسې نرې کا
که غمونه د خوشحال کېږدې په کوه
(٣٤م ٢٨٤)

(غر) مجرد بسیط مشبه دی او (وینښته) مجرد بسیط مشبه به دی ، (نرې کېدل) یې وجه شبه ده.

چې په خلکو کې دوزخ دوزخ یاد یږي
بـــــل دوزخ په جهان نشته جدایي ده
(٣٤م ٢٩١)

ketabton.com - The Digital Library

(جدايي) مجرد بسيط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسيط مشبه به دی ، (تکليف او کړاو) يې وجه شبه ده.

ښکلي د ېرو ماته يار کړي
تــــــل د ګلو انتخاب شته
(٣٤ م ٢٩٤)

مخاطب (ته) مجرد بسيط مشبه دی او (ګل) مجرد بسيط مشبه به دی ، (ښکلا) يې وجه شبه ده.

د اولاد په کار خبر شوم
اولاد واړه لړم مار دی
(٣٤ م ٣٠٩)

(اولاد) مجرد بسيط مشبه دی او (لړم ، مار) مجرد بسيط مشبه به دي. (تکليف او غم) يې وجه شبه ده.

چې هومره ښه مخونه په دا خاورو کې په ګور دي
چــــــې دوی لره ور درومم ګورو ماوته ارم دی
(٣٤ م ٣١٥)

(ګور) مجرد بسيط مشبه دی او (ارم) مجرد بسيط مشبه به دی. (سکون او ارام)يې وجه شبه ده.

نـــــه مــــــچ يــــــم نه کارغه يم چې په ګړو مړو ګرځم
يا باز يم يا شاهين يم په خپل ښکار مې زړه خورم دی
(٣٤ م ٣١٦)

(متکلم) مجرد بسيط مشبه دی او (مچ ، کارغه ، باز او شاهين) مجرد بسيط مشبه به دي.

رقـــيبان دې لکه سپي په کوڅه غاپي
هم ترې خيرې جامې درومم هم خوړلی

ketabton.com - The Digital Library

(٣٤ م ٣٣١)

(رقيبان) مجرد بسيط مشبه دی او (سپي) مجرد بسيط مشبه به دی. (زيان رسلو) يې وجه شبه ده.

عـــشق لکه پـــا چـــا دی زه په مثل د چا کريم
چاکر چې د صاحب په حکم نه وي نا معقول دی

(٣٤ م ٣٤٣)

(عـشق) مجـرد بـسيط مـشبه دی او (پاچـا) مجـرد بـسيط مـشبه بـه دی، همدارنگه (متکلم زه) مجرد بسيط مشبه دی او (چاکر) مجرد بسيط مشبه به دی.

پښتانه لکه مگس ورباندې گرځي
ورتـــه ايښی د مغل د حلوا تال دی

(٣٤ م ٣٤٧)

(پښتانه) مجرد بسيط مشبه دی او (مگس) مجرد بسيط مشبه به دی.

غاړې غرونه خبر دار دي چې مجنون يم
کــــــه جهان په دا خبر دی چې ليلا يې

(٣٤ م ٤٨١)

(متکلم او مخاطب) مجرد بسيط مشبه دی (مجنون او ليلا) مجرد بسيط مشبه به راغلي دي.

تـــه هم خر ورسره مه شه
که څوک خر شـــي په خری

(٣٤ م ٤٩٣)

مخاطب(ته) مجرد بسيط مشبه دی او (خر) مجرد بسيط مشبه به دی.

ب–مرکبه له مرکبې سره: چې مشبه او مشبه به دواړه په مرکبه بڼه راوړل شوي وي:

زما اوښکې د گوگل په څوښ پيدا شي
لـــــکه اور چــــې له کبابه نم اخراج کا

(٣٤ م ٢)

ketabton.com - The Digital Library

(لومړی مسره) مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی ، (لکه) د تشبیه توری دی.

عشق تر ځوانه نه زوړ لا کاندې نسکور
پــه پـــخه ونـــه لا ښه لګېږي اور
(٣٤ م ٦٣)

لومړی مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

زمـــا زړه یـــې په حلقه د زلفو یو وړ
لکه لوی ماهـــي په شصت د ماهي ګیر
د شـــکرو پـــــه دکان ماهي بچه دی
که تور خال دی ستا په شونډو جای ګیر
(٣٤ م ٦٦)

د هر بیت لومړی مسرې مرکب مشبه راغلې دي او دویمې مسرې یې مرکب مشبه به راغلې دي.

غـــافلان له دې دنیا سره کالو بې
لکه پېغله جن بازي کا په لوځکو
(٣٤ م ١٧٨)

لومړی مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.(ځان غولول او بې خبري) یې وجه شبه ده.

تا چې زلفې پېچا پېچ سره ولول کړې
پــه ګلونو کې یو تور منګور خفته شو
(٣٤ م١٨٠)

لومړی مسره مرکب مشبه دی او دویم مسره مرکب مشبه به دی.

لکه څوک چې له تېرو تورو وېرېږي
هسې ډار کوم زه هم ستا له عتابه
(٣٤ م ١٩٣)

دویمه مسره مرکب مشبه دی او لومړی مسره مرکب مشبه به راغلی دی.

ketabton.com - The Digital Library

لـــکه روح چـــې له قالبه نه و اته کا
په دا شان مې جدايي کېږي بې يا ره
(۳٤ م ۲۰۹)
دويمه مسره مرکب مشبه دی او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.

زړه مې ستا په لا سو در کړ تا خراب کړ
هـــلک ځـــــه زده د زېبا توتا ساتنه
(۳٤ م ۲٤٥)
لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دويمه مسره مرکب مشبه به راغلی دي.
په معنی کلپه روپۍ ده مخ يې تور شه
هر سړی چې په ياری کې په زړه غل وي
(۳٤ م ۳۱٤)
دويمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.
د نـــاکس له تربيت سره څه کار ی
د سنګېږ له زراعت سره څه کار دی
(۳٤ م ۳۲۹)
لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.
چـــــې ديدن د مين وکړمه تا زه شم
لکه کښت چې په باران سره او به شي
(۳٤ م ۳٥۹)
لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

د خپل يار د جدايۍ هسې کار دی
لکه ساه چې له وجوده په وا ته شي
(۳٤ م ۳٥۹)
لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

ketabton.com - The Digital Library

بېلتانه زما په قــصد چاړه تېره کړه
دقصاب دلسوزي نشي په ورغومي
(٣٤ م ٣٦٦)
لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

د خوشحال خاطر يې هسې ځنې يو وړ تورو سترګو
لکه صيد د شاهينو تر مښوکو تــــــر منګول شي
(٣٤ م ٣٧٠)
لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.
چې وربل دې په سپين مخ اشفته کېږي
پــــه مابنام کې رڼا ورځ نهفته کېږي
(٣٤ م ٣٧٣)
لومړۍ مسره مرکب مشبه اودويمه مسره مرکب مشبه به دی.
يــو ګلزار په يوه درنګ کې شګفته شي
چې يې زلفې په بار خوباندې ولول شي
(٣٤ م ٣٨٥)
دويمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.
لکه بـــځن چــې حلوا خوري
عاشق سپينه خوله د شا خوري
(٣٤ م ٤٠٩)
دويمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.
خـــولـــه يې پټه خوره خوشحاله
باز د ښکار غوښې په غلا خوري
(٣٤ م ٤٠٩)
لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.
ستا په زلفو کې مې خوار خاطر ښاد نه شو

ketabton.com - The Digital Library

د مـــــومن په کفر ستان کې څه حرمت وي
(٣٤ م ٤٢٠)

لو مړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

درسته شپه هسې بیدار یم
لکه لـــنګه زویـــه ژغوري
(٣٤ م ٤٢٥)

لو مړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

دا څه بار خونه دي نه پرېشانې تورې زلفې
پـــروتـــې دي په ګلو د سنبلو پانې تاندې
(٣٤ م ٤٢٩)

لو مړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

د ښو ناوک یې ښوی درومي تر زړونو
د تـرکانو غشي ښوی درومي تر زغرو
(٣٤ م ٤٣٤)

لو مړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

زړه مې ستا په زلفو بند شو پرې خوشحال شوم
لـــــېونـــــی تــړلـــی ښه دی په زنځیر کې
(٣٤ م ٤٨٨)

لو مړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

ج – بسیط له مرکبې سره: چې په یوه تشبیه کې (مشبه) بسیطه کلمه وي او (مشبه به) په مرکب شکل راغلی وي:

لکه ګل شګفته روی تازه په باغ کې
همـــــېشه د ښو بلبلو پرې بلغاک

ketabton.com - The Digital Library

(٣٤ م ١٠٥)

چون دا غزل د مرد په ستاينه کې ويل شوې ده نو دلته هم (مرد) مجرد بسيط مشبه او هغه ګل چې تر او تازه وي او تل د بلبلو شور يې پر سر وي، مرکب مشبه به دی.

د وروستي سپرلي نرګس دی
د خــــــوشحـــال قــدر لرئ
(٣٤ م ٤٩٣)

(خوشحال) مجرد بسيط مشبه دی او (د وروستي سپرلي نرګس دی) مرکب مشبه به دی.

دنـــــيا لکه حـــــلوا ده ښـــه شرينه مزه ناکه
حريص يې لکه مچ دی باندې غورځي نه مړيږي.
(٣٤ م ٣٦٢)

(دنيا) مجرد بسيط مشبه دی او (ښه شرينه مزه ناکه حلوا ده) مرکب مشبه به دی.
(حريص) مجرد بسيط مشبه دی او (د مچ غوندې غور ځېدل او نه مړېدل) مرکب مشبه به دی.

د -مرکبه له بسيطې سره: چې مشبه په ترکيبي بڼه راغلی وي او مشبه به بسيطه کلمه وي:

قند و ګل سره دا هومره لذت نه کا
چــې خوله ورکا له زورل سره امېزه
(٣٤ م ٢١٩)

(له زورلو سره امېزه خوله ورکول) مرکب مشبه دی او (قند او ګل) مجرد بسيط مشبه به دي.

په خدمت کې تر صباحه لکه شمع
پـــــه يــــوه قدم ولاړې جانګدازې
(٣٤ م ٤٤٨)

(هغه محبوبې چې په يوه پښه تر صباحه ولاړې وي) مرکب مشبه دی او (شمع) مجرد بسيط مشبه به دی.

ketabton.com - The Digital Library

د ښو څوکې یې نېغې ځي تر زړونو
چـــې تېره تېره کاته کا لکه بازې
(٣٤م ٤٤٨)

(په تېره تېره کتو یې د ښو څوکې نېغې تر زړونو تلل) مرکب مشبه دی او (بازې) مجرد بسیط مشبه به دی.

٨ - د طرفینو د قید له مخې:
الف - مقیده بسیطه له بسیطې سره: چې له مشبه سره صفت ، مضاف او یا د قید کلمه راغلې وي او مشبه به بسیط راغلی وي.

دا رنګینې معنی چېرې دي خوشحاله
چــې را دروي لکه ګل په بیاض ستا
(٣٤م ٥)

(رنګینې معنی) مقید بسیط مشبه دی او (ګل) مجرد بسیط مشبه به دی. (ښکلا او لوړ کیفیت) یې وجه شبه ده.

که د او سپنو کلا وي چې بخت یار شي
خاوند خدای به یې اسانه لکه شپول کا
(٣٤م ١٣)

(داوسپنو کلا) مقید بسیط مشبه دی او (شپول) مجرد بسیط مشبه به دی.

له جاهل سره ګلګشت لکه دوزخ دی
لـــه دانا سره راضي یم که مې بند کا
(٣٤م ٢٥)

(له جاهل سره ګلګشت) مقید بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی.

تــــورې تــــورې زلفې کبود خال لکه کوتره
راشه که یې ګورې پرې بندې یو څه شهباز دی
(٣٤م ٣١٣)

(شین خال) مقید بسیط مشبه دی او (کوتره) مجرد بسیط مشبه به دی.

خپلې اوښکې مې دریاب شوې

ketabton.com - The Digital Library

پــــــکې نــــــه مـــومم کنار

(٣٤ م ٦٧)

(خپلې او ښکې) مقيد بسيط مشبه دی او (درياب) مجرد بسيط مشبه به دی.

د خــوشحال د زړه خوښي نشي بې سرايه

خپل وطن يې په هر چا باندې کشمير کړ

(٣٤ م ٧٥)

(خپل وطن) مقيد بسيط مشبه دی او (کشمير) مجرد بسيط مشبه به دی .

غر ګناه راته د خس غوندې ښکاريږي

چـــې پـــه مهر کرم رايشم بخښل کړم

(٣٤ م ١٢٧)

(غر ګناه) مقيد بسيط مشبه دی او (خس) مجرد بسيط مشبه به دی .

بخت دی که طالع دي که دا خپله فقيري ده

خـــــدای مې چې شړيه برابره د اطلس کړه

(٣٤ م ٢٦٨)

(شړی مې) مقيد بسيط مشبه دی او اطلس مجرد بسيط مشبه دی .

د بــــې دردو ياري ما غنم ګڼله

چې مې وکتله سر تر پايه جو وه

(٣٤ م ٢٨٦)

(د بې دردو ياري) مقيد بسيط مشبه دی او (غنم او اوربشې) مجرد بسيط مشبه دی .

چې بندي د يار د زلفو په کمند دی

بـــــهانه يې د خلاصيه دغه بند دی

(٣٤ م ٣١٧)

(ديار زلفې) مقيد بسيط مشبه دی او (کمند) مجرد بسيط مشبه به دی.

ناقابل فرزند دوزخ غوندې پيدا شي

ښــــه قابل د پلار په خونه کې ارم دی

ښه فرزند د پلار په خونه کې څراغ دی

بد فرزند د پلار په خونه کې تورتم دی

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤ م ۳٤۷)

(ناقابل فرزند) مقید بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی ، (ښه قابل) مقید بسیط مشبه دی او ارم مجرد بسیط مشبه به دی.
(ښه فرزند) مقید بسیط مشبه دی او (خراغ) مجرد بسیط مشبه به دی ، همدارنګه (بد فرزند) مقید مشبه دی او (تورتم) مجرد بسیط مشبه به دی.

چې سیلاب زما د اوښکو را روان شي
عـــمارت زمـــا د صـــبر نـړوي
(۳٤ م ٤١٤)

(زما د اوښکو) مقید بسیط مشبه دی او (سیلاب) مجرد بسیط مشبه به دی.
همدارنګه (زما د صبر) مقید بسیط مشبه دی او (عمارت) مجرد بسیط مشبه به دی.

عاشقان چې تر سر تېر شي هاله کښل کا
د دلـــبرو پـــستې خولې لکه بخملې
(۳٤ م ٤٥٤)

(پستې خولې) مقید بسیط مشبه دی او (بخملې) مجرد بسیط مشبه به دی.

ب – بسیط له مقیدې بسیطې سره : په دې ډول تشبیه کې مشبه یوازې بسیطه کلمه وي او مشبه به یکې په صفت ، مضاف او یا د قید په توري مقید شوی وي:

که جـــهان شـــي تېره توره
ستا په مرګ شي خلک خبر
(۳٤ م ٥٢)

(جهان) مجرد بسیط مشبه دی او (تېره توره) مقید بسیط مشبه به دی.

دولت څه دی ؟ په مثال ښایسته ناوې
د نـــــامـــــرد کره یې عمر وي په اور

ketabton.com - The Digital Library

(٣٤ م ٥٨)

(دولت) مجرد بسیط مشبه دی او (ښایسته ناوې) مقید بسیط مشبه به دی.

حاسد مې لکه کاڼی د صحرا په هېڅ حساب دی
په قدر په قیمت کې یا یـــاقـــوت یم یا الماس
(٣٤ م ٨٩)

(حاسد) مجرد بسیط مشبه دی او (د صحرا کاڼی) مقید بسیط مشبه به دی.
(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (یاقوت او الماس) هم مجرد بسیط مشبه به دي.

په هر لور مې غورځوي په سر لګېږم
زمـــانې کړم لکه سنګ د منجنیق
(٣٤ م ١٠١)

(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (د منجنیق سنګ) مقید بسیط مشبه به راغلی دی.

دا دنـــیا خار ښتي بزه ده په ساتل یې څه مزه ده
شپون یې وشړي بزونه چې یې پوه شي له خارښته
(٣٤ م ١٩٧)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (خارښتي بزه) مقید بسیط مشبه به راغلی دی.

مـــاوې عشق خو یو ښه ځیز دی خبر نه وم
چې دی لا تر مست هاتي نه خونخواره دی
(٣٤ م ٣٤٩)

(عشق) مجرد بسیط مشبه دی او (مست هاتي) مقید بسیط مشبه به دی.

دنیا د مست هاتي په خوی خصلت ده که یې ګورې
چـــې یـــو مـــهاوت ومړ بل یې شاته تیار ېږي
(٣٤ م ٣٨٨)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (مست هاتي) مقید بسیط مشبه به دی.

ketabton.com - The Digital Library

ج – مقيده بسيطه له مقيدې بسيطې سره: که په يوه تشبيه کې له مشبه او مشبه به دواړو سره صفت ، مضاف يا د قيد کلمه راغلې وي، نو موږ ې تشبيه بلل کېږي.

توربانه يې تور توبري په زړه ځر خېږي
که راپـــورته محبوبا ستر ګې شهلا کا
(٣٤ م ٧)

(تور بانه) مقيد بسيطه مشبه دی او (تورتوبري) مقيد بسيطه مشبه به دی.

بـــــد عمل لېوني سپي دی
چې حملې په خپل کنډک کا
(٣٤ م ١٤)

(بد عمل) مقيد بسيط مشبه دی او (لېوني سپي) مقيد بسيط مشبه به دی.

دوې دې تـــورې ستر ګې لکه دوې تورې بلا
دوې دې تورې وروځې لکه دوې تورې تر ملا
(٣٤ م ١٧)

(دوې دې تورې ستر ګې) مقيد بسيط مشبه دی او (دوې تـورې بـلا) مقيد بسيط مشبه بـه دی ، (دوې دې تـورې وروځې) مقيـد بـسيط مشبه دی او (دوې تورې تر ملا) مقيد بسيط مشبه به دی.

د شوم سړي له کوره که اوبه وي د حيات
پـــه مابانديې لګېږي لکه زهر د ممات
(٣٤ م ٣٩)

(د حيات اوبه) مقيد بسيط مشبه دی او (د ممات زهر) مقيد بسيط مشبه به دی.

طبع دخوشحال ده لکه ښه باغبان په باغ کې
ګـل د هر چا ور کا چې يې زړه وي على الفور
(٣٤ م ٤٩)

(د خوشحال طبع) مقيد بسيط مشبه دی او (پـه بـاغ کې ښـه باغبـان) مقيـد بسيط مشبه به دی.

ketabton.com - The Digital Library

هــنر مند سړی په هر ديار عزيز وي
په هر ځای قدر و قيمت لري سره زر
(٣٤ م ٦٩)

(هنر مند سړی) مقيد بسيط مشبه دی او (سره زر) مقيد بسيط مشبه به دی.

عــــشق يـــې د زلفينو لکه زهر د مارونو
ښوري په ځيګر کې دواړه لب يې دي ترياق
(٣٤ م ١٠١)

(د زلفينو عشق) مقيد بسيط مشبه دی او (د مارونو زهر) مقيد مشبه به دی.
(دواړه لب) مقيد بسيط مشبه دی او (ترياق) مجرد بسيط مشبه به دی.

د خــــوشحال شعر حلوا ده د شکرو
ستا په دا حلوا څه کار غول خوره خره
(٣٤ م ٢١٢)

(دخوشحال شعر) مقيد بسيط مشبه دی او (د شکر و حلوا) مقيد بسيط مشبه به دی.
پـه دويمـه مـسره کې بيـا (ستا) مجرد بـسيط مـشبه دی او (غـول خور خر) مقيـد بسيط مشبه به دی.

د ګلونو پاڼې بويه چې کميس شي د ملوکې
د وريښمو د کميسه يې نازک بدن ملول دی
(٣٤ م ٣٤٤)

(د ملوکې کميس) مقيد بسيط مشبه دی او (د ګلونو پاڼې) مقيد بسيط مشبه به دی.

دواړه شونډې دې خوږې شکر پارې دي
د ګــــلابو ګل دې دواړه رخسارې دي
(٣٤ م ٣٨٠)

(دواړه شـونډې) مقيـد بـسيط مـشبه دی او (خـوږې شـکر پـارې) مقيـد بـسيط مـشبه بـه دی. (د ګلابـو ګـل) مقيـد بـسيط مـشبه بـه دی او (دواړه رخـسارې) مقيـد بسيط مشبه دی.

خپل ځان و ته يې وايي خوشحال دا خوږې خبرې
حلوا ده د نباتو که تــــر خــــوله دې د احلوا شي

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤م ۳۸۷)

(خوږې خبرې) مقید بسیط مشبه دی او (دنباتو حلوا) مقید بسیط مشبه به دی.

تورې سترګې ستا دې ای زېبا نګارې مستې
تــور نرګس شهلا دي ای زېبا نګارې مستې

(۳٤م ٤٢٦)

(تورې سترګې) مقید بسیط مشبه دی او (تور نرګس شهلا) مقید بسیط مشبه به دی.

د - مقیده بسیطه له مرکبې سره: چې له مشبه سره صفت ، مضاف یا د قید کلمه راغلې وي او مشبه به ترکیبي بڼه ولري.

د خوشحال درندۍ حال هسې ښکاره شو
لکه بـــانګ چـــې مــوءذن په مناره کا

(۳٤م ۱۹)

(د خوشحال رندي) مقید بسیط مشبه دی او (په مناره د موذن بانګ ویل) مرکب مشبه به دی.

ستا له تورو شهلا سترګو یې سیالي کړه
نـــــرګس ځکه کېښود سرد دار په چوب

(۳٤م ۳٦)

(تورې شهلا سترګې) مقید بسیط مشبه دی او (دار پر سر د نرګس سر ایښودل) مرکب مشبه به دی.

د خوشحال په زړه یې هسې چارې وکړې
لکه بــــاز چې زرکه یوسي په منګولو

(۳٤م ۱٦۹)

(د خوشحال زړه) مقید بسیط مشبه دی او (د باز په منګولو کې د زرکې وړل) مرکب مشبه به دی.

و عاشق ته نصیحت په مثال څه دی
لکـــــه اور پـــه پوکولو تازه کېږي

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤ م ۳۸۱)

(عاشق ته نصیحت) مقید بسیط مشبه دی او (د اور په پوکولو تازه کول) مرکب مشبه به دی.

په بل ځای مې پېرزونه یې د یار غمه
ته زما د زړه د مات کودي ریحان یې
(۳٤ م ٤٦٤)

(د یار غم) مقید بسیط مشبه دی او (د زړه د مات کودي ریحان) مرکب مشبه به دی.

هـ- مرکبه له مقیدې بسیطې سره: چې مشبه مرکب راغلی وي او له مشبه به سره صفت، مضاف یا د قید کلمه راغلې وي:

مخ دې هسې شان لیده شي په خالونه
کـــــه یـــــې ګورې لکه ګل د پېغمبر
(۳٤ م ٥١)

(مخ دې هسې شان لیده شي په خالونه) مرکب مشبه دی او (ګل د پیغمبر) مقید بسیط مشبه به دی.

سپین نمري اغوستي په پښو سرې کوښې نوخطه
ځـــــه رنګـــــه رادورمي لکه تکه سپینه بته
(۳٤ م ۲۲٥)

(سپین نمري اغوستي په پښو سرې کوښې نوخطه او د هغې راتلل) مرکب مشبه دی او (تکه سپینه بته) مقید بسیط مشبه به دی.

چـــې د زفلو نافې تل، تل خندوې د باد و مخ ته
خوشحال خو د په تا پوهېږي چې هوسیه د ختایې
(۳٤ م ٤٧٦)

ketabton.com - The Digital Library

(دزلفو نافې د باد و مخ ته تل ځنډوهل) مرکب مشبه دی او (د ختا هوسۍ)
مقید بسیط مشبه به دی.

دا یو ستوري د اسمان دی که ټیکه ده
چـــــې یې ایښې په جبین هسې لرې
(٣٤ م ٤٨٨)

(په جبین باندې د ټیکې ایښودل) مرکب مشبه دی او (د اسمان ستوري)
مقید بسیطه مشبه به دی.

٩-د قوت او ضعف له مخې: د قوت او ضعف له مخې تشبیه په دریو ډولو ده:
الف-اعلی تشبیه: دا ډول تشبیه چې خبره د قوت او ښکلا تر وروستي بریده
رسوي په دوو ډولو ده:

- بلیغه تشبیه: هغه تشبیه ده، چې د تشبیه دواړه خواوې مشبه او مشبه به پکې راوړل شوي وي، خو وجه شبه او د تشبیه توري پکې نه وي راغلي. (٣٦ م ٤٩)

دې ډول تشبیه ته ځکه بلیغه وایي چې لوستونکی د مشبه او مشبه به ترمنځ بې له دې چې وجه شبه او توري راوړي. پخپل فکري ځواک وجه شبه پیدا کوي او په دې سره په تشبیه کې قوت لا پسې زیاتېږي او د مشبه به غوره والی پر مشبه د یو تناسب له مخې کېږي. که چرته وجه شبه راوړل شي مشبه په یو ځانګړي صفت پورې تړي او که چرته توري ورسره راوړل شي نو د مشبه او مشبه به اړیکه لا را څرګنده شي، چې بیا دې تشبیه ته ضعیفه وایي.

سترګو ته یې وګوره څه ښې توري زلفې
څر په سنبل زار کې دوه هوسیه دختن کا
(٣٤ م ١١)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به راغلی دی. وجه شبه د تورو ښو او زلفو په منځ کې سترګو ته له کتلو څخه داسې یو کیفیت دی لکه دوه هوسۍ چې دختن په سنبل زار کې څرکوي، چې ډېر فکر او

ketabton.com - The Digital Library

سوچ غواړي او په هغه کيفيت ځان پوه کړي.

که ځان غواړې خوشحاله له چشمانو يې حذر کړه
خپل ځان وژني تمځرى چې شاهين سره پيوند کا
(٣٤ م ١٧)

(ځان) مجرد بسيط مشبه دى او (تمځرى) مجرد بسيط مشبه به دى ، همدارنګه وجه شبه د دواړو ترمنځ کمزوري ده ، (چشمان) مشبه او شاهين مشبه به دى، وجه شبه د دواړو ترمنځ (طاقت، زور او ښکار دى) چې غور او فکر غواړي.

د غمزې په تېغ مې وژنه صرفه مه کړه
څــــوک به نه غواړي له تانه ساز زما
(٣٤ م ٢١)

(غمزه) مشبه او (تېغ) مشبه به ، (درد او غم رسول) وجه شبه ده، چې غور غواړي.

دا چيستان د يار د شونډو راته حل شو
اوربــــده شو يو ځاى نقل هم شراب
(٣٤ م ٣٤)

(شونډې) مشبه او (شراب) مشبه به (لوړ کيفيت) وجه شبه ده ، همدا شان نقل (مشبه به) او غاښونه (مشبه) دي، چې دلته غاښونه دي راغلي نو د شونډو په قرينه غاښونه ترې مراد يږي چې استعاره ده.

- مضمره يا ضمني تشبيه: دا هغه ډول تشبيه ده، چې پر وجه شبه او تورو سربېره چې نه راوړل کېږي ، د تشبيه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) داسې څرګند او ښکاره نه وي ، يوازې کولاى شو ، چې د معنى د قرينې له مخې د دواړو خواوو په تشخيص او ټاکلو بريالي شو. (٢٦ م ٥٠)

د نــــاکس له اشنايۍ توبه توبه
د شونټې له روڼا يۍ توبه توبه
(٣٤ م ٢٨٠)

ketabton.com - The Digital Library

لومړی مسره (مشبه) ده او دویمه مسری (مشبه به) ده ، وجه شبه یې (خیر نه رسېدل) دي.

نامرد مل د چا مل مه شه
سـر په بد نایي کل مشه
(۳٤ م ۲۹۸)

لومړی مسره (مشبه) ده او دویمه مسره مشبه به ده. دلته هم (د ګټې پر ځای تاوان رسول) وجه شبه ده.

لاس یې مه پرېږده له لاسه خوله یې واخله
پـریـو تلی په یاغي راجا قلنګ دی
(۳٤ م ۳۱۰)

(محبوب) مشبه (یاغي راجا) مشبه دی ، (پـه زور څه لاسته راوړل) یې وجه شبه ده.

که نیولې زر که باز پرېږدي له چنګه
زه بـه هم له لاسه پرېږدم شوخه شنګه
(۳٤ م ۲۳۰)

لومړی مسره مشبه ده او دویمه مسره مشبه به ده (هدف له لاسه نه ورکول) یې وجه شبه ده.

همېشه به دې داهسې بنایست نه وي
د ګلـشن ګـلونـه نـه وي تر کالونه
(۳٤ م ۲٤۱)

لومړی مسره مشبه او دویمه مشبه به ده. (نه پایښت یا نه تلپاتې والی پـه دنیا کې) یې وجه شبه ده.

چې پلو له مخه واخلې زه دعا کړم
هر چا زده چې دعا ښه ده د سـحر
(۳٤ م ۵۱)

(مخ) مشبه او (سحر) مشبه به دی ، (خیر رسېدل او خوشحالي) یې وجه شبه ده.

هــر عمل چې سړی کا مضمر به نشي

ketabton.com - The Digital Library

درته چاوي چې لوګی مه کړه اوربل کړه
(۳٤ م ۲۸۱)

لومړی مسره مشبه او دویمه مسره مشبه به ده ، (دراز پټ نه پاتې کېدل) یې وجه شبه ده.

ب – منځنی تشبیه: هغه تشبیه ده چې پر مشبه او مشبه به سربېره یوازې د تشبیه توري یا وجه شبه پکې راغلې وي (۲٦ م ٥١)

- هغه چې یوازې وجه شبه پکې راغلې وي:

تـــندر هـــم زمـــا لـه ذاته نه پیدا دی
په سپین زړه که د باران سپینې اوبه یم
(۳٤ م ۱۲٥)

د (شاعر زړه) مشبه او (د باران اوبه) مشبه به دی. سپینوالی د دواړو تر منځ (وجه شبه) ده.

دلاله غوندې داغدار په جهان راغلم
همـــدا داغ به له جهانه د صنم وړم
(۳٤ م ۱۳٥)

(شاعر) مشبه او (لاله) مشبه به دی ، (داغ لرل) د دواړو ترمنځ وجه شبه ده.

حـاسدان مې په مثال لکه کلاب دي
حیف نه دی چې به جور د کلاب کښم
(۳٤ م ۱٤۳)

(حاسدان) مشبه او (کلاب) مشبه به دی ، (ځور) یې وجه شبه ده.

- هغه چې د تشبیه توری پکې راغلی وي او وجه شبه پکې نه وي راغلې:

د دنـــیا مینه په مـثل د خاربښت ده
هیڅوک نه وینم خالي له دې خاربښته
(۳٤ م ۱۹۷)

(د دنیا مینه) مشبه او (خاربښت) مشبه به دی ، (مثل) د تشبیه توری دی.

ketabton.com - The Digital Library

ځای د چپ اوراست چې د کافور د پاسه نه دی
تـــــــه يې ځه سيالي له تورو زلفو کړې عنبره !
(٣٤ م ٢١٧)

(تورې زلفې) مشبه او (عنبر) مشبه به دی.(سيالي) يې د تشبيه توری دی.

چـــې هر لورې وته د رومم په غم اوړم
ته به وايې غم يکلخته ښکار زما دی
(٣٤ م ٣٢١)

(غم) مشبه او (ښکار) مشبه به دی ، (ته به وايې) د تشبيه تور دی.

ج- ادنی تشبيه: هغه تشبيه ده ، چې پر مشبه او مشبه به سربيره وجه شبه او د تشبيه توري پکې راغلي وي ، يعنې د تشبيه څلور واړه رکنونه پکې په څرګند ډول راوړل شوي وي. (٢٦ م ٥١)

هـــــم مهره لري هم زهر
ښه مردان په شان د مار
(٣٤ م ٦٧)

(مـردان) مـشبه او (مـار) مـشبه بـه دی ، (لکـه) يـې د تـشبيه تـوری دی ، همدارنګه (مهره او زهر درلودل) د تشبيه وجه ده.

هم د اوښ غوندې هلک سره په لار ځم
چـې په بده لار مې بيايي مل يې نه يم
(٣٤ م ١٢٦)

(متکلم) مشبه (اوښ) مشبه به ، (غوندې) د تـشبيه تـوری او (هلـک سـره پـه لار تلل) يې وجه شبه ده.

په کوم لوري پسې ځم چېرته يې غواړم
د کيـــميا غوندې ناياب شول دانايان
(٣٤ م ١٥٣)

(دانايان) مشبه (کيميا) مشبه به (غوندې) د تشبيه توری او (ناياب) يې وجه شبه ده.

بيا د مار غوندې راضي له خپله بخته
چـــــې د غـــم له پوسته ووتم يکلخته

ketabton.com - The Digital Library

(۳٤ م ۱۹۵)

(متکلم) مشبه (مار) مشبه به ، (غوندې) د تشبیه توری او (پوستکی اچول) یې وجه شبه ده.

ته لا اوس لکه غونچه په غوړېدو یې
د ښـــایست خبرې لاړې په جهان ستا

(۳٤ م ۳۲)

(مخاطب) مشبه (غونچه) مشبه به (لکه) د تشبیه توری او (ښایست) یې وجه شبه ده.

ته په دا حسن د ګل غوندې ښکلا یې
کـــه زو ولې یې له خپله پلاره موره

(۳٤ م ۲۱۰)

(مخاطب) مشبه ، (ګل) مشبه به ، (غوندې) د تشبیه توری او (ښکلا) یې وجه شبه ده.

لکه ګـــوی هـسې په حکم د چوګان یم
درست وجود پر هار پر هار یم له چوګانه

(۳٤ م ۲۵۳)

(متکلم) مشبه ،(ګوی) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری او (پرهار پرهار وجود) یې وجه مشبه ده.

مخ یې کله د یوسف غوندې ښکلا دی
د یوسف تر مــخ یې زیاته ښکلا یې ده

(۳٤ م ۲۹۰)

(د غایب مخ) مشبه ، (د یوسف (ع) مخ) مشبه به ، (غوندې) د تشبیه توری او (ښکلا یې) یې وجه مشبه ده.

ابــــا سیـــــند وتــه نظر کړه ودرېږه
ستا د عمر د اوبو غوندې چل چل دی

(۳٤ م ۳۱٤)

ketabton.com - The Digital Library

(عمر) مشبه ، (اوبه) مشبه به ، (غوندې) تشبيه توری او (**چل چل يعنې تلل تلل** او تېرېدل) يې وجه شبه ده .

کــــــه هــر څو له زېبا مخه خاطر نيسم
زړه مې بيا په اضطراب لکه سيماب شي
(۳٤ م ٤٠٣)

(زړه) مشبه ، (سيماب) مشبه به ، (لکه) د تشبيه توری او (اضطراب) يې وجه شبه ده.

کـــه مــــې لاس لکه درياب له دروتش وي
ولې سترګې مې درياب غوندې دي سېرې
(۳٤ م ٤٣٢)

(د متکلم لاس) مشبه ، درياب مشبه به ، (لکه) د تشبيه توری او (له دروتشوالی) يې وجه شبه ده .

(دمتکلم سترګې) مشبه ، (درياب) مشبه به ، (غوندې) د تشبيه توری او (سېرې يا مړېښت) يې وجه شبه ده .

۱۰ - د حقيقت له مخې: په دريو ډولو ده (حقيقي ، وهمي او خيالي)

الف - حقيقي تشبيه: دا هغه ډول تشبيه ده ،چې دواړه خواوې (مشبه اومشبه به) يې په حقيقي ډول په طبيعت کې موجود وي.

زه چې ستا د وره په تورو خاورو پروت يم
راتـــــه خــــس دي د بخــــملو نهالۍ
(۳٤ م ٤٨٩)

(دبخملو نهالۍ) مشبه ، (خس) مشبه به ، (د ارزښت کموالی) وجه شبه ده.

د تشبيه توری نه لري ، د بخلمو نهالۍ او خس دواړه په حقيقي بڼه وجود لري.

لکه مـــــــخ زما ديار دی ای باغوانه
په درست باغ کې يو نسرين هسې لري
(۳٤ م ٤٨٨)

ketabton.com - The Digital Library

(ديار مخ) مشبه (نسرين) مشبه به، وجه شبه يې (ښکلا) ده (لکه) د تشبېه تور دی ، مخ او نسرين دواړه په طبيعت کې موجود دي.

لکه بــــاز د زړه پـــــه وينو اموخته شو
بل به نه وي هسې ترک په خونخوارۍ کې
(٣٤ م ٤٦٦)

(ترک يا ښکلي) مشبه ، (باز) مشبه به ،(لکه) د تشبېه توری او (خونخواري) يې وجه شبه ده . (ترک او باز) دواړه په حقيقي بڼه په طبيعت کې وجود لري.

دواړه شونډې دي ياقوت دي
مــــلغـــلرې پــه دندان يې
(٣٤ م ٤٦١)

(شونډې او غاښونه) مشبه ،(ياقوت او ملغلرې) مشبه به (سوروالی او سپينوالی) يې وجه شبه ده . شونډې او غاښونه همدارنگه ياقوت او ملغلرې په حقيقي ډول په طبيعت کې شته.

په دا خوی دې او ر زما په ګوګل بل کړ
زه د شـــمع غوندې ژاړم ته خندا کړې
(٣٤ م ٤٤٦)

(متکلم) مشبه ، (شمع) مشبه به (غوندې) د تشبېه توری ، (ژړا) يې وجه شبه ده . متکلم او شمع دواړه په حقيقي بڼه په طبعيت کې شته.

ب–وهمي تشبېه: دا تشبېه د عقلي تشبېه له جملې څخه ده ، د دې تشبېه مشبه به چې يو ناموجود شيز دی له دوو اجزاوو څخه ترکيب شوی وي، چې يو جز يې بهرنی وجود لري او يو يې نلری، لکه د يوشي تشبېه د غول له اواز يا غاښو سره ورکړل شي. (٢٨م ٣٩)

يا لکه د ببو يعنې د بلا غاښونه ، چې ببو او بلا څرګند وجود نلري او غاښونه يې لري. (٢٠م ١١٤)

بلا کاندي خوله وازه د فتنو اتش تازه شي

ketabton.com - The Digital Library

چې ناز و جلوه دوا ړه نازنین سره پیوند کا
(۳٤ م ۱۷)

(د نازنین له خوا د ناز او جلوې پیوندول) مشبه ، (د بلا خوله خلاصېدل) مشبه به ، (فتنه او ستونزې پیدا کېدل) یې وجه مشبه ده.

(بلا) څو معنا وې لري چې یوه یې له موږ سره د فارسۍ د غول په معنی ده (خوله) بهرنی وجود لري او بلا یې نلري دلته د (بلا خوله) یو وهمي ترکیب دی ، یعنې څرګند وجود نلري هسې وهم جوړه کړې ده.

دوې دې تـــورې سترګې لکه دوې تورې بلا
دوې دې تورې وروځې لکه دوې تورې تر ملا
(۳٤ م ۱۷)

(دوې دې تورې سترګې) مشبه ، (دوې تورې بلا) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توري او (په فتنه او ستونزو کې اخته کېدل) یې وجه شبه ده. (دوې تورې بلا) یو وهمي ترکیب دی چې په څرګند ډول وجود نلري.

چې یې سوری په ما وه لکه بادشاه وم
هـــــما یې وه ستا د تورو زلفو سیوره
(۳٤ م ۲۱۰)

په لومړۍ مسره کې (متکلم) مشبه او (بادشاه) مشبه به دی ، د (مرتبې لوړوالی او شان شوکت) یې وجه شبه ده ، چې حقیقي تشبیه ده. مګر په دویمه مسره کې بیا (د تورو زلفو سیوری) مشبه او (همایي) مشبه به دی ، چې (همایي) یو وهمي ترکیب دی.

ج - خیالي تشبیه: خیالي تشبیه د حسي تشبیه له جملې څخه ده ، په دې کې مشبه به له دوو کلمو څخه ترکیب شوی وي ، چې هره کلمه په یوازې ځان په حقیقي نړۍ کې وجود لري ، خو که چرته په ترکیبي بڼه راشي بیا د هغه څیز ماده په حقیقي نړۍ کې بهرنی وجود نلري ، جلال الدین همایي لیکي:

ketabton.com - The Digital Library

((درصورتی که اجزا و مواد مشبه به هر کدام به تنهایي وجود خارجی داشته باشند ،ما هئیت مرکب آنها مربوط به توهم و تخیل گوینده باشد ، آن را تشبیه خیالی می گویند.)) (۱۱ م ۲۳۳)

لکه په فارسۍ کې د (ماهي زرين) ترکيب ، چې ماهي او زر په حقيقي نړۍ کې وجود لري خو ماهي زرين خيالي ترکيب دی یا په پښتو کې (د سرو زرو ونه) چې (سره او ونه) په حقيقي نړۍ کې وجود لري خو (د سرو زرو ونه) يو خيالي ترکيب دی.

محبت بې خدايه واړه که يې ګورې
ددريـــــاب په مخ د خليو پول تړئ
(۳٤ م ٤۹۰)

(محبت) مشبه ، (د درياب پر مخ د خليو پول) مشبه به دی ، (عدم يا نشتوالی) يې وجه شبه ده. (درياب پر مخ د خليو پل) په حقيقي نړۍ کې وجود نلري ، نوځکه يې موږ يو ازې په خيال کې جوړولی شو او په حقيقت پورې تړاو نلري.

کـه د اوسپنو کلا وي چې بخت يار شي
خاوند خدای به يې اسانه لکه شپول کا
(۳٤ م ۱۳)

(د اوسپنو کلا) مشبه ، (شپول) مشبه به ، (له کلکوالي سره لمنځه تلل) وجه شبه او (لکه) د تشبيه توری دی. (اوسپنه او کلا) په څرګند ډول په يوازې توګه په حقيقي نړۍ کې بهرنی وجود لري ، خو د (اوسپنې کلا) په ترکيبي بڼه يو خيالي انځور دی ،چې په تخييل کې يې جوړولای شو.

عـــــطارد دې نور قلم له لاسه کېږدي
چې په دا خوبۍ بهرام انشاء املا کړه
(۳٤ م ۲۷)

(د بهرام انشا) مشبه ، (د عطارد قلم) مشبه به دی. (د انشا ښکلا) يې وجه شبه ده ، (عطارد او قلم) په يوازې توګه په حقيقي نړۍ کې بهرنی وجود لري، خو د (عطارد په لاس کې د قلم نيول) يو خيالي انځور دی.

ketabton.com - The Digital Library

خــوږې شونډې دې په تن آب حیات دي
نوم یې شته لا هېڅوک نه دي پرې خړوب
(۳٤ م ۳٦)

(خوږې شونډې) مشبه ، (آب حیات) مشبه به ، (لطف او کیفیت) یې چې د عمر د اوږدوالي سبب کېږي وجه شبه ده. (آب او حیات) دواړه ، په حقیقي نړۍ کې وجود لري او به د ذات نوم دی او حیات د معنی نوم دی، چې وجود یې په بل ځیز کې محسوسولای شو. خو آب حیات یو خیالي انځور دی.

په دا سرو شونډو یې نه ده وینځه توره
راشـــــه حضر د حیوان په چشمه ګوره
(۳٤ م ۲۱۰)

(د سرو شونډو تر خنګ یې توره وینځه(زخه)) مشبه ، (د حیوان د چینې په خوا د حضر (ع) (موجودیت) مشبه به ، دی. حضر (ع) او د حیوان چشمه دواړه په حقیقي نړۍ کې وجود لري.

حضر (ع) او چشمه د ذات نوم دی او حیوان د معنی نوم دی ، چې وجود یې په بل جسم متکي دی خو د حیوان په چشمه د حضر (ع) کښېناستل یو خیالي انځور دی، چې یوازې په تخییل کې یې جوړولای شو.

په بڼو مې زړه و سترګو ته راګــاږي
لکه مست لره کباب ځي په سیخونه
(۳٤ م ٤۲)

(په بڼو مې زړه و سترګو ته راګاږي) مشبه (مست لره په سیخونو کې د کباب تلل) مشبه به دی.

(بانه ، زړه ، سترګې ، او راکښل) څلور واړه په حقیقي نړۍ کې بهرنی وجود لري ، خو په ترکیبي بڼه (د بڼو پواسطه د زړه راکښل د سترګو خواته) یو خیالي انځور دی چې یوازې په تخییل کې یې لیدلای شو او له بهرنۍ نړۍ سره یې کار نشته.

۱۱ –د ابتذال او ندرت له مخې: په دوو ډولوده ، نادره او مبتذله:

ketabton.com - The Digital Library

الف – نادره تشبيه: هغه تشبيه چې په شاعرانو کې رواج ونلري او يا يو شاعر د لومړي ځل لپاره کارولې وي.

د چا زړه لکه کابل د چا بګرام دی
ديـــــوه نصيب ساړه د بل ګرما
(٣٤ م ٢٥)

(زړه) مشبه، (کابل او بګرام) مشبه به، (ساړه او ګرمي) يې وجه شبه ده او (لکه) يې د تشبيه توری دی، زړه له کابل او بګرام سره تشبيه کول يوازې د خوشحال په کلام کې راغلې ده، ځکه يې نادره ګڼو.

چې مسته په خمار کې د غمزې سمند جولان کړي
لـــــه قتله له کشتنه به هم څوک نيسي جلب ستا
(٣٤ م ٣٣)

(چې مسته په خمار کې د غمزې سمند جولان کړي) په داسې ترکيب راوړو چې په خمار او مستۍ کې غمزې ته د سمند يعنې اس) له حرکته سره تشبيه ورکول د خوشحال په ديوان کې شته او د لومړي ځل لپاره هم په پښتو کې دا ترکيب همده راوړی، ځکه ورته نادره وايو.

طالبان يې د جمال لکه حاجيان دي
چـــــې کعبې لره ورځي په لارو لارو
(٣٤ م ١٦٨)

(د جمال طالبان) مشبه او د کعبې شريفې ته له ګڼو لارو د حاجيانو تلل) مشبه به دی، چې دا تشبيه هم خوشحال ته ځانګړې ده.

و ښـــه مخ وته له ورايه ځلبلاند شم
لکه ووينې لوغوسی تال په سترګو
(٣٤ م ١٧٩)

(د متکلم ښه مخ ته بې صبره کېدل) مشبه او (د وږ سترګي د خوراک کاسې ته ليدل) هم په پښتو شاعرۍ کې د خوشحال نوښت دی.

يادونه: يوه تشبيه تر هغه وخته نادره ده، چې د لومړي ځل لپاره يې څوک و کاروي کله چې نور وهم عين تشبيه وکارو له بيا د مبتذلې په ډله کې دربرېږي.

ketabton.com - The Digital Library

ب- مبتذله تشبيه: هغه تشبيه چې د لومړي ځل لپاره کوم شاعر وکارولـه کـه هـر ډول وي دې ته نادره وايي، خو کله چې يې بيا نور شاعران کاروي مبتذله شي ، لکـه مـخ له ګل ، لمر ، سپوږمۍ ، برق او... سره يا زلفې له مار ، ښامار ، سنبل ، زنځير .... او دې ته ورته تشبيه ګانې، چې په شاعرانو کې ډېرې عامې او زياتې کارول کېږي.

وريـــي واچول د زلفو زنځيرونه
که هر ګز اموخته نه و په تړل زړه
(٣٤ م ٢٧١)

(زلفې) مشبه او (زنځيرونه) مشبه به (تړل) وجه شبه ، د زلفو او زنځيرونو تشبيه ډېره عامه ده ځکه يې مبتذله ګڼو.

چې يې ګل د بهار ستا و مخ ته وينو
ســـــتا د مخ خوبي تر ګلو لا زيبا ده
(٣٤ م ٢٨٠)

(مخ) مشبه ، (ګل) مشبه به ، (ښايي) وجه شبه ، د مخ او ګل تشبيه هم ډېرى شاعران تر نن ورځې راوړي.

لکه مـــــخ زما ديار دى نمر خو هسې وي که نه
لکه زه په عشق کې زرديم زر خو هسې وي کنه
(٣٤ م ٢٩٥)

(مخ) مشبه ،(لمر) مشبه به ، (ځلېدل) وجه شبه. د مخ او لمر تـشبيه هم ډېره عامه او حتى په خبرو اترو کې هم کارول کېږي.

وروځې دې ليندې دي تور بانه دې تېره غشي
ولـــــه !صرفه مه کړه ، چې دې ډکه ده درسته
(٣٤ م ٣٠٤)

(وروځې) مشبه ، (ليندې) مشبه به ، (توربانه) مشبه او (غشي) مـشبه بـه ، چې دا تشبيه هم ډېره عامه ده. نو ځکه يې مبتذله تشبيه بولي.

١٢ –د شرط او نه شرط له مخې: په دوه ډوله ده ، مشروطه او نا مشروطه تشبيه:

ketabton.com - The Digital Library

الف مشروطه تشبیه: هغه تشبیه ده چې د مشبه او مشبه به تر منځ یې وجه شبه په یوه شرط سره تړل شوې وي چې د شرط ویيکې (ادات) (که) هم ورسره راغلی وي.

تـــه دلبره که غذرا یې زه وامق یم
ستا په مینه کې هر ګوره موافق یم
(٣٤ م ١١٤)

(مخاطب) مشبه ، (عذرا) مشبه به ، (متکلم) مشبه او (وامق) مشبه به دی. متکلم ځان له وامق سره تشبیه کړی. خو شرط یې د خپلې محبوبې عذرا کېدل راوړي دي ، هغې ته وایي که ته عذرا یې زه وامق یم که ته عذرا نه یې نو زه وامق نه یم.

ته مـــحبوبه که شیرینه ددې وخت یې
زه خوشحال د اوسني دور کوهکن یم
(٣٤ م ١٢٤)

(مخاطب) مشبه (او شیرینه) مشبه به دی ، همدرانګه (متکلم) مشبه او (فرهاد چې دلته یې صفت کوهکن راغلی) مشبه به دی ، دلته بیا خپلې محبوبې ته د شرط په راوړلو یعنې که ته ددې دور شیرینه یې نو زه هم ددې دور فرهاد یم. وجه شبه یې په مینه کې زیاددښت او د هر شرط پوره کول دي.

که ته لکه لیلا یې ما مجنون بوله په عشق کې
که ته لکه عذرا یې زه هم کم تر وامـــــق نه یم
(٣٤ م ١٣١)

(مخاطب) مشبه ، (لیلا) مشبه به ، (متکلم) مشبه (مجنون) مشبه به ، همدرانګه (مخاطب ته) مشبه (عذرا) مشبه به او (متکلم) مشبه ، (وامق) مشبه به دی، چې په دواړو تشبیه ګانو کې متکلم خپل مجنون کېدل او وامق کېدل په محبوبې پورې د شرط په بڼه راوړي دي.

په چارم اسمان به ناست لکه عیسی وم
کـــــه اســـــمان ته الواته شو په خبرو
(٣٤ م ١٧٩)

(متکلم) مشبه ، (عیسی) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری ، (پورته تګ یا درجه لوړېدل) یې وجه شبه ده ، دلته له عیسی (ع) سره درجې او پورته تګ لپاره شرط (خبرې)

ketabton.com - The Digital Library

راوړي يعني که په خبرو الوته وای ما سره داسې خبرې شته، چې د هغو په وجه به د عيسی(ع) غوندې په څلورم اسمان کې ناست وای.

د مېنکو ګل قندي به يې خوشحال ترې صدقه کا
کــــه ته مې سرفراز کړې په دشنام په ورځ و شپه
(٣٤ م ٢٩٦)

(دشنام) مشبه ، (د مېنکو ګل قندي) مشبه به ، وجه شبه يې (ارزښت) دی دلته د مشبه او مشبه به ترمنځ تشبېه د (که ته مې سرفراز کړې په دشنام په ورځ و شپه) سره د شرط په بڼه راغلی دی.

له خپل يار سره دوزخ زما قبول دی
که بې ياره جــنت مومم نار زما دی
(٣٤ م ٣٢١)

(جنت) مشبه ، (نار) مشبه به دی. خو شرط يې بې له ياره يوازې والی دی (سختي او شفقت) يې وجه شبه ده.

چاويـــــــل د کبنلو جنګ لکه اشتي ده
تل يې ما سره اشتي ده که په جنګ شي
(٣٤ م ٣٩١)

(د کبنلو جنګ) مشبه ، (اشتي) مشبه به ، دلته يې جنګ له اشتۍ سره غبرګ د مشبه به په بڼه د شرط له مخې راوړې ده.

که قدم دې د وفا په لار کې ټينګ کړ
د خـــــوشحال په پوهه داده رستمي
(٣٤ م ٣٩٢)

(دوفا په لاره قدم ايښودل) مشبه ، (رستمي) مشبه به ، دلته د رستمۍ لپاره د وفا پر لار قدم ايښودل د شرط په بڼه راغلې ده.

زور لـــــرې کـــــه عـــــقل پــه دا دواړه مه نازېږه
بخت راوړه خوشحاله ! چې دې کار لکه سر زر شي
(٣٤ م ٣٩٩)

دلته د کار د سره زر کېدو لپاره بخت د شرط په بڼه راغلی دی.

ketabton.com - The Digital Library

ب- نا مشروطه تشبېه:

که چرته د مشبه او مشبه به تر منځ اړیکه په کوم شرط پورې تړل شوې نه وي نامشروطه تشبېه ورته وايي ، دلته يې دوې بېلګې د لاڅرګندونې لپاره راوړو.

د خوشحال زړه په تقوی کې لکه غر و
ســـتا پـــه مينه يکباره شو د وړی
(۳٤ م ٤٩٠)

دلته د تقوی له مخې د خوشحال زړه په کلکوالي کې د غـره غـونـدې دی او پـه مينه کې بيا د وړی غوندې سپک دی.

د خوشحال ويل په نورو کې څرګند دي
لکــــه رږغ د ويــره ژلي په ګڼ وير کې
(۳٤ م ٤٨٩)

(د خوشـحال ويـل) مـشبه ، (د ويرژلـي رږغ) مـشبه بـه ، (لـه ډېـره درده چيغـې وهل) يې وجه شبه ده او (لکه) يې د تشبېه توری دی.

۱۳ -د مقبولوالي او مردودو والي له مخې:

الف- مقبوله تشبېه: هر شاعر يا ليکوال يو شی لـه بـل شي سره د څه خاص غـرض لپاره ورته کوي ،که چرته د شاعر غرض په پوره ډول پکې څرګند او لاس تـه راغلـی وي مقبوله ورته وايي (١٤ م ٢٢)

ب- مردوده: که چرته د شاعر غرض په کومه تشبېه کې په سم ډول لاسته راغلی نه وي مردوده ورته وايي يا د مشبه او مشبه به ترمنځ ګډ صفتونه د قيق نه وي.

تــــا پانې پانې زلفې په جبين کرلي دي
جانان مې په سينه کې لونګين کرلي دي
(حفيظ الله کامه وال ١٣٨٧ل)

ketabton.com - The Digital Library

په پورته بیت کې زلفو ته له پاڼو سره تشبېه ورکړل شوې ده، چې نامناسبه ده ځکه پاڼې پلنې او شنې وي خو زلفې تورې او نرۍ وي ، بلـه دا چې پـاڼې کـرل کېږي نه، بلکې شنې کېږي.

په دويمه مسره کې لونګين نا مناسبه راغلى دى ځکـه چې لـونګين ځونډې دى چې دا هم نـه کـرل کېږي ، بلکې لونـګ کـرل کېږي او بلـه دا چې رديف ورسره ناپخلا دى يعنې د جمع په بڼه راغلى دى که لونګين راشي نو (کرل) پـه (کرلـي دي) په بڼه نه د (کرلى دى) په بڼه بدلېږي.

وړانديزونه

د خوشحال خان خټک ادبي اړخ کـه نثـر دى کـه نظم د بحـر پـه ډول لـه ډېرو قيمتي فني کاڼو څخه ډک دى هيله ده په راتلونکي کې يې ادبي کره کتـونکي پـرې خپله څېړنه وکړي.

د نوموړي پر اثارو چې څومره کار شوى دا کم دى نور کار تـه هم اړتيـا لـري. د مجاز په اړه هم دده ديوان پوره مالامال دى هيله ده، چې په دې اړه هم ديـو څړنيـز اثـر په ډول څيړنه وشي او راڅرګند شي.

په پاى کې دا وړانديز هم کوم چې ددې اثر (دخوشحال پـه غزلـو کـې د تـشبېه ډولونه) د چاپ لپاره دې زمينه برابره شي ، چې محصلان او د ادب لارويان ترې ګټه واخلي.

مناقشه

کومه څېړنه چې (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبېه ډولونه) پـه اړه شوې د تشبېه په هغو تولو خواوو پکې رڼا اچول شوې او بېلګې يې پـه څرګنـد ډول راوړل شوي چې په عربي ، دري ، اردو او پښتو ژبو کـې د نومـوړي علـم پوهـانو پـه خپلو اثارو کې راوړي دي. همدارنګه په دې اثر کې په هغو تشبېه ګانو سربېره چې د نـورو پـښتو اثـارود ليکوالـو لـه لارې يـې پـښتو ادب تـه لار مونـدلې وه ، ځينـې نظرونه په پښتو ژبه کې د نوښت پـه بڼـه راوړل شـوي او لـه هغـو نظرونـو سـره سـمې بېلګې ورته د خوشحال خان خټک په غزلو کې غوره شوي دي.

د تشبېه په اړه چې په عمومي بڼه کوم اثـار ليکـل شـوي د تـاليف بڼـه لـري او اکثـره برخـې لکـه د تـشبېه زاويـه ، د وجـه شـبه ډولونـه لکـه (تحقيقـي وجـه شـبه ، تخييلي وجه شبه ،دوې ګونې وجه شبه، مفرده وجه شبه، متعـدده وجـه شـبه، مرکبـه

ketabton.com - The Digital Library

وجه شبه او عقلي وجه شبه) همدارنګه د اضافي موکدې تشبېه په برخه کې سمبولیکي اضافت ، تلمیحي اضافت او تشبیهي اضافت پکې نه دي راوړل شوي ، چې په دې اثر کې پوره بحث پرې شوی دی.

دې اثر یو بل نوبت د تمثیلي ، غیر تمثیلي او مرکبې تشبېه تو پیرول دي ، چې په نورو پښتو اثارو کې مرکبه او تمثیلي تشبېه یو شان ګڼل شوې ده.

ددې اثر یو بل غوره والی دادی ، چې د تشبېه د دواړو خواوو (مشبه او مشبه به) اړوند د مجرد بسیط مشبه او مشبه به ، مقید بسیط مشبه او مشبه او همدارنګه مرکب مشبه او مشبه به توپیر په څرګند او روانه ژبه شوی دی او بیا یې د خوشحال خان خټک له غزلو څخه کره بېلګې وړاندې شوي دي.

د تشبېه د تورو په اړوند هغه ټولې کره بېلګې راوړل شوي دي، چې د خوشحال خان خټک په غزلو کې په کار وړل شوي دي ، چې په دې کې عربي ، دري او پښتو ته منسوب ټول توري شامل دي.

په دې اثر کې د تشبېه د رکنونو د راوړو له مخې د تشبېه اعلی ، منځنۍ او ادنی بڼې راوړل شوي دي ، چې د شاعرانو لپاره یوه ښه لارښوونه ده .

د تشبېه هر ډول تر بېل عنوان لاندې شرحه شوی دی. دا چې په یوه بیت کې د تشبېه په اړه له بېلا بېلو اړخونو څخه بېلا بېلې څرګندونې راتلای شي ، چې په دې سره بیا اصلي هدف ګونګ او پټ پاتې کېږي او همدارنګه اثر له تکراري نظرونو او جملو څخه د پنډوالي لوړ حد ته رسېږي، نو د بې ځایه پنډېدو او هم د کره او مطلوب نظر د ورکېدو د مخنیوي لپاره د تشبېه تر هر عنوان لاندې مشخص بیت او د هماغه عنوان موضوع په څرګند ډول راوړل شوې ده ، مثلاً که خبره د موکدې تشبېه ده یوازې د همدې وضاحت شوی دی ، که موضوع د تشبېه د تورو ده ، نو یوازې په بیتونو کې توري په نښه شوي دي.

پر پورتنیو موضوعګانو سربېره په نوموړي اثر کې د پیل خبرې، سریزه، د خوشحال خان خټک لنډ ژوند لیک د هغه اثار او د شعر پر محتوی یې لنډه رڼا اچول شوې ده .

ځینې هغه موضوعګانې ، چې په راتلونکي کې باید د خوشحال خان په منظومو اثارو کې ولټول شي ما په وړاندیزونو کې په کلي ډول راوړي دي.

ketabton.com - The Digital Library

د خوشحال خان ختټک اثار د روان بحر په څېر دي هیله ده وخت پر وخت نوي قیمتي کاڼي ترې د ادب غواصان راوباسي.

پایله

د خوشحال خان ختټک په کلام کې د تشبېه هغه ټول ډولونه شته، چې په عربي ، اردو او پارسۍ کې کارول شوي دي. زما د څېړنې له مخې تقریباً د خوشحال خان ختټک د غزلو په (۲۱۵۰) بیتونو کې رنګارنګ تشبېه ګانې راغلې دي.

دا چې خوشحال خان ختټک پښتو ژبه له ګاونډیو ژبو سره سیالوله ،نو ځکه یې ډېرې تشبېه ګانې پخپله پښتو ژبه کې نادرې دي، که څه هم مبتذلې تشبېه ګانې به پکې راغلې وي ، خو د هغو د بیان طرز بیا نوی او په بل ډول دی.

نو موړی د تشبېه په کارولو او باریکیو پوره پوهېده، نو ځکه یې په غزلو کې یوه داسې تشبېه نشته ،چې موږ یې د قبیحې یا مردودې تشبېه بېلګه کړو یا یې د عیبجنې تشبېه په ډول راوړو.

د نوموړي په کلام کې نور فني اړخونه هم شته چې راسپړل غواړي بله خبره دا ده، چې کله هم خپله معشوقه له کوم عاشقانه کردار سره تشبېه کوي نو ځان هم د هغه کردار له نارینه څخه کم نه ګڼي ، مثلاً که معشوقه یې له لیلا یا عذرا سره تشبېه کړه نو ځان هم تر مجنون او وامق کم نه ګڼي. دده د کلام یوه ځانګړنه دا ده چې په هغه وخت کې هیچا هم ښځینه جنس په شاعرۍ کې نه راوړو خو ده په ډېر جرات سره ښځینه خوا په ښځینه صیغه د تشبېه په بڼه راوړې ده.

که نیولې زرکه باز پر ېږدي له چنګه
زه به هم له لاسه پرېږدم شوخه شنګه
(۳٤ م ۲۳۰)

کله چې یې پښتو شعر له فارسۍ سره پرتله کوو ،نو څرګند ېږي چې په فارسۍ ژبه کې هم لوی لاس لري. تر ډېره ځایه هغه تشبېه ګانې چې په را وروستو کې مبتذلې شوې دي ، ده په نادره بڼه راوړي دي. د نوموړي په کلام کې د ادنی تشبېه بېلګې کمې دي. د منځنۍ تشبېه شمېر یې په اندازه دی ، خو اعلی تشبېه ګانې یې ډېرې کارولې دي.

ketabton.com - The Digital Library

د نوموړي تخييل په تشبيه راوړلو کې ډېر ژور دی ، په تشبيه راوړلو کې له پوره جرات څخه کار اخلي که خبره يې په ځان پورې وي او که په بل چا پورې د تشبيه په راوړلو کې يې بيا که هر ډول وي ډيل او ځنډ نه کوي.

د خوشحال خان تشبيه کارونې د نورو شاعرانو لپاره لارې پرانستې دي.

د تشبيه د تورو په کارونه کې يې عربي ، فارسي او د پښتو ژبې توري کارولي دي ، تر ډېره ځايه يې کوښښ کړی دی ، چې د پښتو ژبې د تشبيه توري په بشپړه توگه وکاروي.

په پای کې بايد ووايم چې د خوشحال خان خټک کلام له ډېرو نادرو فني لالونو څخه ډک دی بويه چې د ادب د لارې هر غواص يې تل ته ورسي او موږ ته يې را په گوته کړي.

ketabton.com - The Digital Library

ماخذونه

۱ –احمد نژاد ، کامل. (۱۳۸۲ خ). فنون ادبي. تهران: انتشارات پایان. چاپ چهارم.

۲ –اند ، اجمل. (۱۳۸۵ ل). هینداري او چینې. پېښور: دانش خپروندویه ټولنه.

۳ –بدرشو ، سمندر. (۱۹۵۸ ع) د ادب مناره. پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي.

٤ –بېنوا ، عبدالروف. (۱۳۲٦ل). ادبي فنون. کابل: پښتو ټولنه.

٥ –پنهان ، حاجي فضل محمد. (۱۳۸۳ل). ادبي ارمغان. قندهار: هېواد کلتوري او ادبي ټولنه.

٦ –پرهر ، بشیر احمد. (۱۳۸۵ ل). ستا د مخ په آیینه کې. ننګرهار: د ختیځې سیمې لیکوالو او ژورنالستانو خپلواکه ټولنه.

۷– پښتو ټولنه. (۱۳٤٥ل). ننګیالی پښتون. (د خوشحال خان خټک د ۲۸٦ تلین د مقالو مجموعه) کابل: پښتو ټولنه.

۸ –د هخدا ، علي اکبر. (۱۳۷۷ خ). لغت نامه د هخدا. تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشګاه تهران. جلد پنجم. چاپ دوم.

۹–هاشمي ، السید احمد. (۱۳٦۹). جواهر البلاغة فی المعانی والبیان والبدیع. قم: المصطفوی. الرابعة.

۱۰ - هېواد مل ، زلمی. (۱۳۸۰ل) ننګیالی د زمانې. جرمني: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه.

۱۱ - همایي ، جلال الدین. (۱۳۷۰ خ). فنون بلاغت وصناعات ادبي. تهران: موسسه نشر هما. چاپ هفتم.

۱۲ –زیار ، مجاور احمد. (۱۳۸۲ ل). پښتو پښویه. پېښور: دانش خپروندویه ټولنه دویم چاپ. دانش خپرندویه ټولنه.

۱۳ –طائر، محمد نواز. (۱۹۸۲ع) روهي ادب. پېښور: پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي دویم چاپ.

۱٤ - یوسفزی ، مشتاق مجروح. (۱۹۹۸ع). زرکاني. پېښور: تاج کتبخانه.

ketabton.com - The Digital Library

١٥ –کاکا خېل ، سید تسنیم الحق.(١٩٨٧ ع). روح ادب. پېښور: پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي. دویم چاپ.

١٦ –کاکړ ، پیر محمد . (١٣٨٥ل) . د پیر محمد کاکړ دیوان. پېښور : تقوی کتابخانه. دویم چاپ.

١٧ –کدکني، محمد رضا شفیعي. (١٣٦٨ ل) .صور خیال در شعر فارسي. کابل: انتشارات وزارت اطلاعات و کلتور (ج-ا).

١٨ - کشاف ، قیام الدین. (١٣٨٥ل) . قران کریم ټکي په ټکي ژباړه. کابل: د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت د بیهقي کتاب خپرولو موسسه.

١٩ - ملنګ جان ، محمد امین. (١٣٤٨ ل) . خوږې نغمې. کابل: پښتو ټولنه.

٢٠ - مسلم دوست،عبدالرحیم. (١٣٧٩ ل) . خوږه ژبه. پېښور: سبا کتابتون.

٢١ - مقدم ، محمد علوی و اشرفزاده ، رضا .(١٣٨٤ خ) . معانی و بیان. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) . چاپ ششم

٢٢ –ناګار ، فضل ولي. (١٣٨٢ ل) .دا هغه با لا حصار دی. پېښور: احسان خپرندویه ټولنه

٢٣ - عبد الرحمن. (١٣٨٤ ل) . د رحمان بابا کلیات. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

٢٤ –علي خان. (١٩٨٨ع) دېوان علي خان. پېښور : پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي. دویم چاپ.

٢٥ –فاروقي ، محمد طاهر.(١٩٥٩ ع) . فصاحت و بلاغت. پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي.

٢٦ –قویم ، عبدالقیوم. (د چاپ نېټه نه لري) . فنون ادبي. کابل: انتشارات پوهنتون.

٢٧ –رښتین ، صدیق الله. (١٣٧٢ ل) . پښتو ګرامر . پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي .

٢٨ - شمیسا ، سیروس. (١٣٨٣ خ). بیان و معاني .تهران: انتشارات فردوس. چاپ هفتم.

٢٩ –خټک ، اقبال نسیم.(١٩٨٧ ع) . خوشحال او جمالیات. پېښور: پښتو اکېډیمي .

٣٠ - خټک، عبدالقادر. (١٣٦٨ل) . د عبدالقادر خټک دیوان. کابل:د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ژبو او ادبیاتو مرکز. پښتو ټولنه.

ketabton.com - The Digital Library

۳۱ - خټک ،راج ولي شاه. (۱۹۸۹ع). پښتو ادبي تحريکونه. پېښور: .پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي.

۳۲ – خټک ، خوشحال خان. (۲۰۰۱ع). ارمغان خوشحال. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي. دويم چاپ.

۳۳ – خټک ، خوشحال خان. (د چاپ نېټه نه لري). ديوان خوشحال خان خټک (اوله حصه). پېښور: اداره ثقافت صوبه سرحد .

۳٤ – خټک ، خوشحال خان. (۱۳۵۸ ل). د خوشحال خان خټک کليات (لومړی ټوک). کابل: د افغانستان علومو اکاډمي.

۳۵ – خټک ، خوشحال خان. (۱۳۸٤ل). د خوشحال خان خټک کليات. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.

۳٦ – خټک ، خوشحال خان. (۱۹٦۰ع). کليات خوشحال خان خټک. پېښور: اداره اشاعت سرحد .

۳۷ - غني خان. (۲۰۰۵ ع). لټون. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English